

*Ne nézzetek rám borzalommal,
ha meghalok:
az a halott a koporsóban
nem én vagyok.
Csak hamu az, elomló televény.
A láng eltűnt. A láng, - az voltam én.*

*Sorsomnak gyászán se könnyeztetek,
s ne mondja a pap: "Ime, porba hullt!"
Sirassátok az árva gyermeket,
s ne a rabot, aki megszabadult.*

*S mikor a szónok a sírnál beszél,
és végül kiált: "Hát Isten veled!"
ne le a sírba integessen nékem,
fölfelé nyújtson búcsúzó kezét!*

(Gárdonyi Géza)

Kedves Olvasók!

Szomorú szívvel tudatjuk, hogy Inczedy Péter barátunk, szerkesztőtársunk 73 éves földi jelenléte után az égi világba költözött; szellemisége, gondolatai ránk maradtak. Köztük az a kifejezett kérése is, hogy haláláról csak teljes csendben, mindenféle méltatások, dicsőítések nélkül emlékezzünk meg. Ezt tesszük tehát most, mikor csendes föhajtással gondolunk Rá.

(Szerkesztőség)

XXIV. évfolyam 8. – 9. szám 2017. augusztus - szeptember

Inczedy P.: Levél Gyurka bácsinak	3512
Gyombolai M.: Lelkigyakorlatra	3513
Bulányi Gy.: Főpapok, írástudók és vének	3515
Rudolf Scherman: Újabb eljárás	3517
Bulányi Gy.: Akkor maga nem hisz!	3519
Hollai K.: Gondolatom az egyházzenéről	3522
Hollai K.: A szent összejövétel	3526
Máté Tóth A.: Teológia és...	3529
Farkas I. Vallomás...	3532
Habos L.: Boldog mosoly az arcokon	3534
Merza J.: Folytatjuk?	3535
Elmer I.: Börtönkereszt...	3539
György L.: Utak a jövőbe	3546
Nyílt levél...	3548

*«Az emberi elköteleződés folyóirata – családunkért, nemzetünkért,
mindenkiért – Isten Országá megvalósulásáért.»*
Elérhetőség: koinonia.tarsak@gmail.com

INCZEDY PÉTER LEVÉL GYURKA BÁCSINAK...

Legutóbbi találkozásunkkor sokat beszélünk az életközösségről. Azután meg is írtad a szerkesztői-bizottsági találkozón felvetődött gondolatokat. Az életközösségről, mint az Isten országának megvalósításához vezető út legfontosabbnak tartott feltételéről. Persze az életközösségnek is van egy fontos feltétele. A vagyonszociális közösség. Eddig rendben is lennénk. A léptékellemmel van gondom. Hat és fél milliárd ember és egy darab Föld. Ennyi embernek kellene manapság osztoznia a Földvagyonyon. Vajon hányan leszünk akkorra, amikor ez megvalósulhat. Mert ma azt gondolom, csak a kényszer veheti rá, ismertetheti fel szükségességét az egyenlő - képletesen szólva az egy dénár per fő - elosztásnak. Addig

még többen leszünk s még kevesebb lesz a felosztható Föld vagyon.

Olvasom, hogy ma húszezerre becsülik annak a vagyonos körnek a létszámát, amely mintegy háromszáztrillió dollár fölött rendelkezik. Vagy már a vagyon rendelkezik fölöttük? Ki tudja. Persze most ne gondoljunk valami új tünetre. Nem új tudat-módosulatról van szó, hiszen régi témája már ez az íróknak. Amikor a legkisebb vagyon vagyonnal társult. Sokszor megtörtént ez a legkisebb társadalmi életközösségekben, a családok alakításában is. Fél hold föld, fél hold földet vett feleségül. Vagy az egyke zsákutcát választotta az osztozás elkerülésére.

Ez-ideig a tulajdon gyarapítása rendre a háborúk sorát gyarapította. A tulajdon közössé nyilvánítása pedig az emberek - munkatáboroknak álcázott gyűjtőhelyeken - a megsemmisítésükhöz vezetett az eddigi történelmi tapasztalatok szerint.

Olvasok olyan hírt is, hogy még napjainkban is rábukkannak minden technikai civilizációt elkerülő, elutasító indián törzsekre a perui őserdőkben. Működő élet- és vagyonközösségekre. Mert ott bizonyára a létük feltétele az élet- és vagyonközösség. Vagyis nincs is más vagyonuk, mint a közösség. Ilyenkor világosan látszik, hogy az igazi vagyon nem a megszámlálható pénz. És ilyenkor azt gondolom, hogy amilyen messze van ez az életforma mindennapjainktól, olyan messze lehet még az út másik vége. A cél. Az, amikor mindenki egyformán vehet a közösből. Csakhogy melyik az út eleje és melyik a vége? Az indián közösségétől induljunk-e vagy oda kellene érkeznünk?

Nem tudok válaszolni ezekre a kérdésre sem. Az osztozására sem. Innen a magam látószögéből csak azt látom, hogy rossz az irányzék. Vajon tudja-e az a húszezer vagyon-ember, hogy a vagyona pénzben számolva mennyit ér? Hiszen már ma is többbe kerül egy réz egy forintos, mint amennyi rá van írva. Talán nem is annyira a hatalom, hanem annak gondolkodása ellen kellene bizonyosságot tenni. Cselekvéssel. Minden más elcsépelet közhelyként hangzik. Ez is, amit eddig írtam. De erről szóltál már akkor, amikor a metanoiáról beszéltél.

Ha pedig magamból indulok ki, hiszen senki sem tud kibújni a bőréből. mégis csak azt gondolom, talán mégsem lehetetlennek látszó világmegváltásról van szó. Nem is a mindennapos templomba járásra, a kötelező rózsafüzér imádságos délutánokra gondolok, hanem a lélek igényének felismeréséről. Annak a belső rezdülésnek hallásáról, ami az embernek örömet okoz. Olyan ez mintha egy másik frekvencián szólna a zene. A denevér azt is hallja, amit az ember füle nem észlel. A többi lehet, hogy dübörgés csupán, a pénzben mért zaj. Ez a belső, lélek hangszerelte zene pedig öröm. Nekem is és annak is akinek segíthetek. Mert nem jött még rá magától, nem mutatta meg neki senki, hogy a belső

béke mekkora nyugalom s öröm. Ferenc bizonyára hallotta s ő képes volt ki is sugározni.

Ennyi jutott eszembe leveled olvastán. Sajnálom, kicsit bánt - írhattam volna úgy is, hogy kicsit szégyellem - hogy nem tudtam közösségnek hasznos, megfogható, cselekvésre indító gondolatokkal segíteni - és válaszolni leveledre. Szeretettel...

2001.

GYOMBOLAI MÁRTON LELKIGYAKORLATRA...

Kedve s Testvéreim Jézus Krisztusban!

Mondok egy Ady-sort:

*"En nem büvészek, de mindennek jöttem,
A Minden kellett..."*

(Hunn, új legenda)

Lelki napunk mottójának szánom Ady e szavát, mert a mi számunkra sem szabad elégnék lennie annak, ami kevesebb, mint a minden.

Ki ez a mi? Az ember? Az ember, akit Vörösmarty "ez örült sár, ez istenarcú lény" szavakkal illet? Igen.

Az önismeret jegyében kellene eltelnie ennek a napnak. A delphoi jósda falára volt kiírva: Gnóthi sze auton!, azaz Ismerd meg magadat! Ismerjük magunkat? Merjük-e megismerni magunkat? Nyilvánvalóan azért jöttünk, hogy előbbre jussunk a jézusi Úton. Mi, magunk. Úgy, ahogy vagyunk. Vállalva önmagunkat azért, hogy előbbre juthassunk.

"Ki látott engem?" c. versében Ady Endre vállalja, hogy tükörbe néz.

Még párszor elolvashatnók. Talán meg is tesszük majd otthon. Most csak két sort emelek ki. Az egyik:

Pótolnak-e életet élet-morzsák?

S a másik:

Istenülő vágyaimba ki látott?

Hát ennyi a bevezetésem, s most a tárgyra térek.

1.tétel: Isten és ember nemcsak kettő, hanem egy is: "Én és az Atya egy vagyunk" (Jn 10,30). Jézus és mi is egy vagyunk: "Én vagyok a szőlőtő, ti vagytok a szőlővessző" (Jn 15,5). Vessző nincs tő nélkül; tő nincs vessző nélkül; a kettő nem kettő, hanem csak egy.

Jézus közvetítésével, Istennel is egy vagyunk: "könyörögök... hogy mindnyájan egyek legyenek úgy, ahogyan te, Atyám, énbennem és én tebenned, hogy ők is bennünk legyenek... hogy egyek legyenek, ahogyan mi egyek vagyunk, én öbennünk, s te énbennem, hogy tökéletesen egyek legyenek..."(Jn 17,20-23).

A tételt nem igazolom. Csak annyit mondok róla, hogy az evangéliumok Jézus ajkára adott tanítása ez a tétel. Meg még annyit, hogy e tartalom megfelelője megtalálható az összes nagy vallásokban. Egyszerűség kedvéért

nevezük Isten és Jézus, Jézus és az ember, Isten és az ember létazonosságának.

Megyek tovább és mondom ennek következményét:

2.tétel: Isten és ember egymásra utalt. Mit jelent ez? Kifejtem. Istennek van egy vállalkozása az emberrel: Ennek neve: malkut Jahve, basileia tú theú, regnum Dei, az Isten Országá. Amikor Jézust megkérdezik, hogy mikor jön el az Isten országa, azt válaszolja, hogy az Isten Országá rajtunk fordul (Lk 17,21). De ez csak annyit jelent, hogy Isten van ránk utalva. Van azonban Jézusnak egy másik szava is: Nálam nélkül (avagy: rajtam kívül) semmit sem tehetek (Jn 15,5). Ez viszont annyit jelent, hogy mi vagyunk rá utalva. Egyáltalán? Nem. Nála nélkül a piacgazdálkodás jegyében feleslegessé tehetünk négymilliárd embert, s Nála nélkül romhalmazzá rondíthatjuk városainkat, kipusztíthatjuk őserdeinket, hullahegyeket gyárthatunk magunkból, felrobbanthatjuk a Földgolyót. Mindezt meg tudjuk tenni Nála nélkül. Mindezt csak rajta kívül tudjuk megtenni. Isten Országát, szeretet-civilizációt viszont nem tudunk nála nélkül, rajta kívül teremteni, hanem csak őáltala, ővele, és őbenne, ahogyan ezt a szentmise liturgikus szövegéből is ismerhetjük.

Egyszerűség kedvéért mondhatjuk ezt magatartásbeli azonosságnak is. Ez a magatartásbeli azonosságunk Jézusnál megfogalmazódik többek között abban a mondatban is, amely harmadik tételünké lesz.

3. tétel: Keressétek előbb az Isten Országát..., s a többi mind ráadásként adatik nektek" (Mt 6,33). A tükörbe nézni hajlandó ember felmérheti a tényállást, hogy mi van nála előbb: az Isten országa-e, avagy a többi mind? A tükörbe nézni hajlandó ember meg tudja-e állapítani, hogy egyáltalán mi tartozik az Isten Országá és mi tartozik a többi mind kategóriába? Ha meg is tudja állapítani, ha meg is tudja mérni önmagát, mi változik tőle? Ettől még semmi. De megtörtént az első - vagy talán inkább csak egy - lépés annak érdekében, hogy a változási folyamat beindulhasson.

Hogy miként kell beindulnia a változási folyamatnak, az erre vonatkozó ismereteket a teológiának egy speciális ága gyűjtögeti: a lelki-ség-teológia. Nem a létazonosságról számol be - ezt elvégzi a dogmatika. Nem is a magatartásbeli azonosságról - ezt elvégzi a morális. A lelki-ség-teológia egy személy és egy körülötte kialakuló csoport utat járási eszközeiről számol be. Arról, hogy miképpen neveli magát

egy személy arra, hogy az Isten Országá előbbre való legyen számára, mint a többi mind. A lelki-ség-teológiák klasszikus ajánlata: imádsággal, böjttel és alamizsnával neveld magad!

Ezt a lelki napot négy darab 20 perces szöveg dajkálja, s mind a négy előadó a Bokorból kerül ki, s a nap végére megállapíthatjuk majd, hogy a Bokor mit tudott felkínálni önnevelésünk javára. Elkezdem az ajánlást. Én elszámolási technikákat kínálok fel a szóban forgó célra. Összesen hármat. Ezekből az első: a szeretetelszámolás. Nem a Bokor találta ki, hanem Franklin Benjámin, a 18. században élt amerikai természettudós, diplomata, filozófus és sok minden egyéb is. Úgy gondolta, hogy időt s energiát kell szánnia annak vizsgálatára, hogy élete mennyire felel meg azoknak az elvárásoknak, melyeket magával szemben támaszt. Papiros munkát vállalt ennek érdekében. A szakirodalom nyelvén: csinált magának Franklin-táblázatot. Miben áll ez? Oszlopba írom azokat a magatartásokat, amelyekre nevelni akarom magamat, meg azokat, amelyekről le akarok szokni. Kockás papíron írom őket oszlopba. Táblázat céljából írom őket oszlopba. Ez az oszlop lesz a táblázatom első rovata.

a Következő rovatokat pedig a hónap 30 napja adja. Minden nap este elszámolom a napot. Plusszal, ill. mínusszal jelölöm, hogy volt-e sikerem, vagy nem volt. Akinek ez túl durva megközelítésnek tetszik, osztályozhatja magát, mondjuk 0-tól... 5 pontig terjedő értékekkel. Naponként kiszámíthatom az átlagomat. Tíz naponként kiszámíthatom az átlagomat nemcsak az összes célkitűzéseimet illetően, hanem egy-egy témára vonatkozóan is. Még grafikont is készíthetek. Természetesen mindezt megtehetem havonként is. Egy negyed év múltán már kiváló lehetőségeim támadnak annak megállapítására, hogy fejlődtem-e és mennyit fejlődtem, vagy semmit sem fejlődtem, s a maradt a tört vér fekete folt, s meg kell állapítanom, hogy itt minden hiába, mert kutyából nem lesz szalonna. Biztatás következik: Lehetetlen, hogy ne legyen valami eredmény. Mért? Mert többet érek el, ha energiát fektetek be, mintha nem fektetek be.

Pénzelszámolás - Hát erre minek van szükség? Isten országa nincsen osztozás nélkül. Az emberiség 20%-a él jobban, mint mi. 80%-a rosszabbul él. Hónap 30 napja adja. Minden nap este elszámolom a napot. Plusszal, ill. mínusszal jelölöm, hogy volt-e sikerem, vagy nem volt. Akinek ez túl durva megközelítésnek tetszik, osztályozhatja magát, mondjuk 0-tól... 5 pontig terjedő értékekkel. Naponként kiszámíthatom az átlagomat. Tíz naponként kiszámíthatom az átlagomat nemcsak az összes célkitűzéseimet illetően, hanem egy-egy témára vonatkozóan is. Még grafikont is készíthetek. Természetesen mindezt megtehetem havonként is. Egy negyed év múltán már kiváló lehetőségeim támadnak annak megállapítására, hogy fejlődtem-e és mennyit fejlődtem, vagy semmit sem fejlődtem, s a maradt a tört

vér fekete folt, s meg kell állapítanom, hogy itt minden hiába, mert kutyából nem lesz szalonna. Bízgatás következik: Lehetetlen, hogy ne legyen valami eredmény. Mért? Mert többet érek el, ha energiát fektetek be, mintha nem fektetek be.

Pénzszámolás - Hát erre minek van szükség? Isten országa nincsen osztozás nélkül. Az emberiség 20%-a él jobban, mint mi. 80%-a rosszabbul él. Ha z a legspeciálisabb Bokor-találmány. Ilyesmiket találtunk ki az idők folyamán: Nagyon igaz a time is money; idő és pénz konvertibilis valuták; mondd meg, mire használok idődet, s megmondom, ki vagy stb. De ennél gorbábbakat is. Ha nem vagy hajlandó orvoshoz menni..., hanem nem vagy hajlandó laborba menni, ne csodálkozzál, hogy nem gyógyulsz meg. Aki nem hajlandó szembesülni azzal, hogy mire fordítja Isten napját, nemzet életét, azaz a napi 24 órát, az nem akar megtérni. Tessék már egyszer egy hónapon keresztül negyedórás pontossággal felírni, hogy mire fordítottam a napi 24 órát. Tessék megállapítani idő-felhasználási kategóriádat, s utána beszámolni lelkitanácsadónak-vezetőnek, s főleg önnönmagadnak, hogy milyen mutatók jöttek ki. A Bokorban ilyen fő kategóriákat alakítottunk ki:

- a/ Biológia (alvás, evés, tisztálkodás)
- b/ Kenyérkereset
- c/ Házi munka, családszolgálat
- d/ Kultúra, tanulás
- e/ Szórakozás (pl. TV)
- f/ "Isten Országá":

1. imádság
2. tanulás
3. karitás-zevékenység
4. csoportba járás
5. csoportot vezetés
6. "utána menés" (egyéni foglalkozás a megnyerendőkkel s a már megnyertekkel);

A nagy kérdés, hogy hajlandók vagyunk-e szembesülni a havi végeredménnyel. Esetleg azzal, hogy a TV egymaga háromszor annyit kap, mint amit Isten Országá címén el tudok könyvelni.

Tapasztalat: Jézusnak fel kellett adni a názáreti ácsipart és teljesen függetlenül kellett magát az Isten Országért. Bokortapasztalat: nem sokra jut, aki az "Isten Országá" kategóriájára nem tud növekvő mértékben - nem percek - hanem órákat felszabadítani.

Befejező ige: Mit használ az embernek akármennyi pénz is, a nagy elszámolásnál csak az fog számítani, hogy éheztem és ennem adtál. Ámen.

Nagymaros, 1972.

BULÁNYI GYÖRGY

FŐPAPOK, ÍRÁSTUDÓK ÉS VÉNEK

És kötélből osztott fonván kihajtá őket a templomból (Kodály, Jézus és a kufárok), s a megtisztított templomban Jézus, a tanító, ismét tanít. Idézet következik:

Odamennek a templomban tanító Jézushoz a főpapok s a nép vénei mondván: *Milyen hatalommal teszed ezeket? Ki adta neked ezt a hatalmat? Ezeket.* Miket? Utalhat a szó akár a templomtisztítására, akár a tanításra, akár mind a kettőre.

Ez a mai evangéliumi szakasz előzménye. S a mai szakasz folytatása? A gyilkos szőlőmunkásokról szóló példabeszéd, amely ezekkel a szavakkal fejeződik be: *és hallván a főpapok és a farizeusok Jézus példabeszédeit, megértették, hogy róluk beszél.* A 23-27. versekben olvasható az előzmény, a 33-46. versek mondják el a folytatást. Köztük a mai szakasz: a 28-32. versek. A 28. vers ezzel indul: *De mi a véleményetek erről? Nektek! Kiknek? Nem mondja meg a szöveg. A befejező, a 32. vers sem mond többet: ti nem hittetek Jánosnak, ti nem gondoltátok meg magatokat.* A misekönyv elé is teszi a mai szakasznak: *Abban az időben Jézus ezt mondta a főpapoknak és a nép véneinek...* De ez a nevesítés csak a mai szakasz előttiben: *a milyen hatalommal teszed ezt...* stb. szakaszban szerepel. A mai szakasz folytatásában viszont *a főpapok és a farizeusok*, ill. egyes kódexekben *a főpapok és az írástudók* szerepelnek.

Ha figyelembe vesszük az előzményt is, a folytatást is, akkor együtt van az egész szintársulat: főpapok, írástudók és vének. Nem resteltem a fáradozást, és konkordancia-szótárom alapján megállapítottam, hogy a szinoptikusoknál 20 ízben szerepelnek együtt a főpapok és az írástudók, ill. ezek farizeusi válfaja, 15 ízben a főpapok és a nép vénei, s csak 3 ízben van együtt mind a három: *az Emberfiának sokat kell szenvednie a vénektől, főpapoktól és írástudóktól.* A főpapok pedig – mint a Jézus elleni nagy meccs legfőbb érdekeltjei – még 25 ízben szerepelnek egymagukban is. Úgy gondolom, hogy ezzel szolid módon tisztáztuk, hogy a mai evangéliumi szakaszban kik lehetnek azok, akiktől Jézus megkérdezi: *Mi a véleményetek?*

Felelhetek ezek, szegények, akármit. Akár azt, hogy a gyerek semmiképpen nem pofázhat szembe az

apjával; az a kisebb bűn, ha végül is nem megy ki dolgozni a szőlőbe; tehát még mindig elfogadhatóbb az igent mondó, de nem teljesítő gyerek magatartása. Mondhatták volna azt is, hogy nem a duma számít, hanem az, hogy mégis kiment és dolgozott; tehát az teljesítette apja akaratát, aki végül is elment a szőlőbe. A zsidó hagyomány képviseli mind a két nézetet. A szakirodalomból tudom, hogy *a parancsot kiadó isteni tekintély nem tisztelése és el nem ismerése megbocsáthatatlan véték, ezzel szemben egy tőle parancsolt dolog nem teljesítése esetén még lehetséges a jóvátétel.* Ezzel szemben a *Babiloni Talmud* szerint, ha ígéretről van szó, akkor *az igazak keveset beszélnek és sokat tesznek, az istentelenek pedig sokat beszélnek és nem tesznek semmit.* A kódexek alapján nem állapítható meg, hogy mit válaszoltak szegények Jézusnak. Hol az egyik fiút írják előre, hol a másodikat, s a megkérdettek hol az elsőről, hol az utolsóról állítják, hogy az teljesítette apja akaratát. Hogyan is volt akkor?

Az lett volna részükről az okosabb, ha azt válaszolják erre is, amit válaszoltak Jézus előző kérdésére: *Istentől vagy embertől volt-e János keresztsége?* Azt, hogy nem tudjuk. De nem akarták kitenni magukat annak a válasznak, amit erre kaptak volna Jézustól. Válaszolhatták volna azt is, mint igaz zsidók, amit a szakirodalom alapján az előbb idéztem: Istennek sohasem mondhatunk nemet. De okosan tették szegények, hogy nem ezt válaszolták, mert megkapták volna Jézustól, hogy ez az Istenek mondott igen nem sokba kerül nekik, mert eszük ágában sincs az igent teljesíteni. Inkább meggyilkolják a vállalásra őket figyelmeztetőket, a prófétákat. Ezeknek a gyilkosoknak a folytatói, a fiai ők, ezért díszítik a próféták sírjait. Sőt, maguk is prófétagyilkosok, most is éppen erre készülnek. Az a legvalószínűbb, hogy a nemet mondó, de végül is a szőlőbe kimenő gyerekre zavartak. S erre kapják azt a viszontválaszt, amit kaptak. De ugyanezt kaphatták volna az előző két válaszkísérlet, probléma-megoldásuk esetén is. Szórol-szóra ugyanazt. Miért?

Azért, mert van úgy, hogy az embernek már minden mindegy. Sztálin halála után, '54 januárjában a Gyűjtőben éhségstrájkot kezdtünk – a jogainkéért. X-eseknek voltunk minősítve: nem írhattunk levelet, nem kaphattunk beszélőt és csomagot sem. A megbeszél reggelén vagy huszonötven nem vettük át a reggelit. Volt nagy ijedelem az operatívok körében. Dolgozni kezdték, s a harmadik napon már csak hárman maradtunk: én a 35 éves ért korú és két délvidéki 20 éves, akiket Titó átdobott a határon. Az ötödik napon, elkezdtek mesterségesen táplálni – gumicsővel, tölcsérel. Két társam ezt már nem vállalta. Engem elkülönítettek, s jöttek a látogatók – a minisztériumból. Az egyikük így elmélkedett: a haláltól nem fél, a többin meg már túlesett... A folytatás, amit nem mondott: *nem tudunk mit csinálni magával.* Jézusnak ezen a beszélőn, amikor megkeresik őt a főpapok már minden mindegy. Tisztában van vele,

hogy már csak napok választják el a letartóztatástól, s mondja, ami belefér.

Fölállítja tehát a főpapok-írastudók-vének fronttal szemben a másik frontot: a vámosok és az utcanők frontját. Ezek hittek Jánosnak, a Keresztelőnek. Ti pedig láttátok, hogy milyen hatással volt rájuk János., és ti ennek a hatására se hittetek Jánosnak. Kérdezem: miért a vámosokat és az utcanőket emeli ki Jézus azokból, akik hittek Jánosnak? Hiszen Jézus maga is hitt neki. A Zebedeus-fiak is, Péter és testvére, András is hitt neki? Talán tetszenek Jézusnak ezek a foglalkozások? Nem tetszenek. Csak az tetszhetik bennük Jézusnak, hogy a társadalomnak azon rétegeihez tartoznak, amelyekből Jánosnak is neki is sikerült tanítványokat szerezni. Ennek igazolására elég Mátéra és Mária Magdolnára gondolnunk. Csak ezen foglalkozásokat kultiválók sorából kerültek ki Jézus tanítványai? Szó sincs róla. Nem maradt fenn a tanítványok személyi igazolványa, de enélkül is tudjuk, hogy Péter Andrással együtt s a Zebedeus-fiak is halászok voltak. A szakirodalomból viszont az is tudható, hogy a Jézus korabeli Izraelben ezt a szakmát nem sokra becsülték. Alighanem azért is, mert nem lehetett meggazdagodni belőle. Hogy a tanítványok másik, nagyobbik felének mi volt a foglalkozása, erről csak annyit tudunk, hogy főpapok, írastudók és vének nem akadtak köztük.

Nagyon megbotránkoztató dolgot fogok mondani. Jézus szeretett sarkítani. Kik beszélnek sarkosan? Akik magyarul akarnak beszélni, közérthetően, félreérthetetlenül. Csak a főpapok, írastudók és vének kívánták pokolba Jézust? Szó sincs róla. Az alpapok, a falvak zsinagóga-elöljárói, a kisvárosi tisztos polgárok is. Mindazok, akik nem szeretik a harsány prófétákat, s akik arról énekelnek, hogy nem lesz mindenkor így. Mindazok, akik tudják, hogy úgy lehetne bizony holnap is, ahogyan ma van, ha az ilyen Jézus-félék nem köpnének bele a levesükbe azzal, hogy holnapra megforgatják az egész világot. Mindazok a fal mellett járók, akik számára az élet nem egészen elviselhetetlen, s akik e rokonhelyzetük következtében találkoznak a főpapok, az írastudók és vének barátságos tekintetével. Az a sarkítás, hogy ezekről a gyalogjárókról Jézus nem beszél, csak az aktív, hivatásos gyilkosairól, akik a 72 tagú nagytanácsban egyenként a halálára szavaznak. Akiktől nem kértek szavazatot, azokról Jézus nem beszélt. Jézus számára ezek szerint kik a gyilkosok? Akiknek ez a mesterségük. A hatalomgyakorlók. A kiközösítők. Tehát éppen a főpapok, az írastudók, a vének.

Jézus sarkít. Nem a halászok hittek Jánosnak, hanem a vámosok és az utcanők. Mért sarkít Jézus? Üzen a főpapoknak, írastudóknak és véneknek: nincsen olyan megvetett társadalmi rétege Izraelnek, amelyben az Istennek ne volna több labdába-rúgási lehetősége, mint nálatok. Nincsen. Ti vagytok Isten számára a legreménytelenebb eset. Ti, akár mint osztály, akár mint személy.

Erre van egy önfelmentő sztereotípiája az egész kereszténységnek. Ez: igen, igen, de hát ezek a zsidók. Nem lehet rólunk ránk következtetni.

Válaszolok erre a sztereotípiára. Nem vagyok zsidóbérenc sem, és antiszemita sem, mert nem kívánok a zsidóknak és nem akarok tenni a zsidóknak semmi olyat, amit nem kívánok magamnak. A zsidó nem utolsó népe az emberi történelemnek. Belőlük került ki a názareti Jézus is, s a Hamvas Béla által emlegetett Hagyománynak nincs nagyon sok olyan méretű alakja, mint Jézus. Következésképpen a zsidó főpap, írástudó és vén nem lehet rosszabb, mint a nem-zsidó. A fent mondottak nemcsak a zsidókra érvényesek. Bármely nemzetre és vallásra is.

De hát ez prédikáció, s a padban ülők között aligha van főpap, írástudó, vén, vámos és utcanő. A sarkító Jézusnak nem kerülünk a szájára. A második vonalban vagyunk: alpapok, tisztos polgárok, halászok. A hatalomgyakorlásnak vannak totális módszerei. 1948-ban minden felnőtt embert megkérdeztek, kívánja-e Mindszenty példás megbüntetését. Aki nem kívánta, így vagy úgy, de Jézus és Mindszenty sorsára jutott.

Mindebből legyen világos, hogy lehet azért prédikálni úgy is, hogy nem emlegetjük azt az egy dénárt. Ámbátor. ámbátor annak, akinek több dénár kellett, jobb volt, ha 1948-ban elkerülte a kérdezőket. Nem lehetett elkerülniök! Miért nem? Ők voltak a kérdezők. Is-ten legyen irgalmas annak, aki több dénárt akar!

RUDOLF SCHERMANN

ÚJABB ELJÁRÁS FENYEGET?

A magyar püspöki kar konzervatív többsége csak vonakodva fogadja el a római Hittani Kongregáció rendelkezését, amely Bulányi György piarista atyát, a Bokor bázismozgalom alapítóját hosszú évek kötélhúzása után felmentette az eretnekség gyanúja alól.

Október 19-én 16 órakor Budapesten, az Erzsébet híd mellett lévő Piarista Kápolna zsúfolásig megtelt. Ugyanis egy fehérhajú 79 éves pap, Bulányi György piarista szerzetes, a magyar egyház hitvallója először ünnepli itt az eukarisztiát - nyilvánosan. Élete rendkívüli odisszejának átmeneti végét jelenti az esemény. Az üldöztetést a középkoriakhoz hasonlóan az állam és az egyház, a kommunista hierarchia között létrejött inkvizíciós szövetség gondolta ki, és hajtotta végre. A látszólag bonyolult történet számai végső fokon egyszerűbbek és meggyőzően világosabbak, mint amilyenek első pillantásra tűnik. Az annak idején még nem is harminc éves piarista Bulányi története a második világháború után - amikor Magyarország a kommunista befolyási övezetbe került - azzal kezdődik, hogy bázisközösségeket szervez, melyeknek tagjai főleg fiatalok. Bulányit

1952. augusztus 28-án, az egyre brutálisabbá váló sztálinista fejlődés tetőpontján letartóztatják, törvényszék elé állítják, s végül államellenes összeesküvés vádjával életfogytiglani börtönre ítélik. Több mint 8 évig, 1960. december 9-ig ül börtönben. Mivel állami törvények alapján papi tevékenységet nem fejthet ki, 9 éven keresztül szállítómunkásként és fordítóként dolgozik. Emellett földalatti módon újra szervezi a bázisközösségeket, és baráti papok mellett ünnepelheti az eukarisztiát, hirdetheti az örömhírt. A magyar titkosrendőrség továbbra is kellemetlen módon üldözi a különféle bázisközösségek tevékenységét Magyarországon. A párt célkitűzése egyértelmű: az egyház látszólag elpusztíthatatlan életképességének zsenge csiráit el kell pusztítani.

Veszélyek fenyegetik a varsói paktumot

Végül azonban elkövetkezik, hogy Magyarország is aláírja a helsinki-egyezményt. Mivel a kommunista uralom nem kíván hiteltelenné minősülni, és a humanizmusnak legalább a látszatát meg akarja őrizni, az egyházi bázisközösségek ellen már nem maga akar eljárni. Ezt a szerepet inkább átengedi a püspököknek. A kommunista uralom kíméletlen nyomása alatt nekik kell átvenniük saját hittestvéreik hóhéranak szerepét. 1979-ben Bulányi Bokor-mozgalma egy csapásra a kommunista "éberség" figyelmének középpontjába kerül. Ebben az évben tagadja meg Dr. Merza József, a bokor-mozgalom tagja, a néphadseregben teljesítendő katonai szolgálatot. A kommunistákat riadóztatják. A magyar Néphadsereget köti a varsói szerződés. Ha a példa követőkre talál, annak beláthatatlan következményei támadnak az egész szerződés erejére. Következésképp az egész eset a moszkvai KGB-ig terjedő hullámokat ver. Lécai magyar bíboros elképesztő kommunista nyomás alá kerül, cselekednie kell. Mert a bokor-mozgalom meg nem riadó pap tagjai a bibliából és a Második Vatikáni Zsinat szövegeiből egyértelműen kiolvasható jogot a fegyveres szolgálat lelkiismereti okokból történő megtagadására nyíltan kezdik hirdetni a szószékekről. Poggi érsek, vatikáni küldött közli Bulányival, hogy az Állami Egyházügyi Hivatal vezetője zöld fényt adna a bázismozgalomnak, ha a bokor-mozgalom elhatárolná magát a fegyveres szolgálat megtagadásától. A "bulányisták" kemények maradnak, az állam rendszabályokat vezet be. A papokat felfüggesztik, és Bulányi számára újabb keresztút kezdődik. Kommunista parancsra saját egyházának vezetői kell elintézzék azon az alapon, hogy eretnek tanokat hirdet. Ennek érdekében Lécai egyházi törvényszéki eljárást indít, amely hosszadalmas folyamatot kezdeményez Bulányi ellen.

Egyházi büntetések

Nem csak ez történik. Bulányit és mozgalmát rossz hírbe kell hozni a többi katolikus bázismozgalom, sőt az egész katolikus nyilvánosság, a klérus és hierarchia

előtt. A püspökök egyik pillanatról a másikra különbséget tesznek jó és rossz, egyházhú és eretnek bázisközösségek között. A kép épp olyan leegyszerűsítő, mint amilyen igazságtalan. Most már minden bázismozgalom jónak minősül, kivéve Bulányi Bokor-mozgalmát.

Lékai bíboros 1982 áprilisában felhívja Bulányit, hogy vonja vissza hat téves teológiai tételét. A felhívást a sajtóban is közzéteszik. Bulányi a leghatározottabban kijelenti, hogy a tételek egyikét sem képviseli. De megtiltják, hogy a sajtóban is közzé tegye válaszat. Lékai figyelmen kívül hagyja Bulányi nyilatkozatát, és az igazsággal ellentétben azt állítja a sajtóban, hogy Bulányi nem vonta vissza tételét. A továbbiakban a püspökök a hitvallótól minden egyházmegyére vonatkozóan megvonják a nyilvános misézés, prédikálás, szentség- és áldás kiszolgáltatás jogát. A papoknak megtiltják, hogy együttműködjenek Bulányival és társaival. És mindezt úgy állítják be, hogy a római Hittani Kongregáció döntése alapján történik, ahol Lékai előadta az ügyet. Bulányi alkalmazkodik.

Róma taktikája

A Vatikán teljes fedezetet nyújt a magyar püspököknek. A Casaroli bíboros által vezérelt keleti politikája bizonyos mértékig jó viszonyra törekszik a kommunistákkal - a római érvelés szerint az egyház megmentése érdekében. A párt diktatúra kényszerítő nyomására VI. Pál pápa még a szavát is megszegi, és másképp hangzó bizonygatások ellenében úgy ejti Mindszenty hitvalló magyar bíborost, mint a forró krumplit - hát akkor mit számít itt a piarista szerzetes Bulányi. Hiába adja aláírását is szófogadóan egy a Második Vatikáni Zsinat konstitúcióból összeállított 12 pontos idézet gyűjteményhez, amit Ratzinger bíboros 1985-ben küld meg neki, hogy aláírásával Bulányi erősítse meg hűségét az egyház tanításához. Mivel Bulányi az írás jegyzőkönyvi részében kiegészítésként azt kéri, hogy egy 13. pontot is fűzhessen hozzá a lelkiismereti szabadságról, de szintén a zsinati konstitúciókból, az aláírás megadása ellenére Ratzinger az ügyet nem találja megnyugtatónak, és kifejezi gyanúját, hogy a páter az aláírásával nyújtott ígéretét ezzel akarja viszonylagossá tenni.

A fordulat után

Ami ezután következik, az egy sok évig elhúzódó, méltánytalan macska-egér játék, amelynek során Róma és a magyar püspökök egymásnak tologatják az ütőkártyát. Ha Bulányi Ratzingerrel beszél, az ezt mondja neki: "Én nem ítélem el magát". Ha ellenben a magyar Püspöki Konferencia elnökével beszél, amely hivatalos Lékai halála óta már Paskai bíboros tölti be, ennek az a véleménye, hogy az ügyet Rómában kell megoldani. Még a rendszer bukása, 1989. után sem változik semmi. És miért? Mert a legtöbb püspök ugyanaz, mint aki

kényszerből, megalkuvásból és más indítékokból azonosultak a rendszerrel, és akik állhatatosan megtagadják az önkritikus szembesülést a párt diktatúra évtizedeiben tanúsított múlt viselkedésükkel. A Vatikán sem hajlandó tudomásul venni keleti politikájának hibáit. Noha azóta már a legkevésbé sem kétséges, hogy Bulányi "eretnektörténete" pusztán alibi volt ahhoz, hogy megsemmisítsék őt a kommunisták parancsára. Dr. Cserhádi József, Pécs püspöke és a magyar Püspöki Konferencia titkára a diktatúra éveiben, közvetlenül halála előtt vallotta meg, hogy az eljárást Bulányi ellen a párt parancsára kellett végrehajtani.

Bulányinak tehát igaza volt, mikor ezt írta: "Teljesen mindegy, mit mondok, csak tévedhetek". Jól jegyezzük meg: akár Schillebeckx, Haag, vagy Küng, egyetlen nyugati teológust sem sújtottak a Bulányiéhoz hasonló büntetéssel, sokkal merészebb tételekért.

Róma csodája

Természetesen Bulányi tanítványai sokat fáradoztak a rehabilitáció érdekében ezekben az években, s közöttük a piaristák jelenlegi magyarországi provinciális (tartományfőnöke), Dr. Kállay Emil. Sőt, a magyar hierarchia egy KIRCHE INTERN számára ismert tagja felajánlotta, hogy Bulányit odaveszi tartományába, és lehetővé teszi számára az istentiszteletek nyilvános ünneplését. De 1997. eleje óta megtört a jég. Az időközben 79 éves lett Bulányi, továbbra is életerős és töretlen állapotban levelet küldött Rómába, rendjének generálisához, azzal a kéréssel, hogy azt továbbítsa Ratzinger bíboroshoz. A megtöretlen hitvalló ezt írja: "Országunkban még a gyilkosok is amnesztiának örvendhetnek tizennégy és fél év után. Csak én..."

Ez talált. A Vatikánban, ahol egyébként csoda alig történt, most bekövetkezett egy kis csoda. Ratzinger bíboros arról tájékoztatta Bulányit, hogy az úgynevezett 13. pontot ugyan nem ilyenként, hanem számozás nélkül beillesztheti 1985-ös nyilatkozatába. Ha ezt megteszi, a Hittani Kongregáció az ügyet elintéztnek, és Bulányit rehabilitálnak tekintik. Ezt a logikát mindenki értse úgy, ahogy akarja. Annál is inkább, mivel Róma nemesak ebben az ügyben járt el egyszerűen örült módon. Arról van szó ugyanis, hogy amennyiben Bulányi a 12 pontot az általa kívánt 13. számozás nélküli hozzáfűzésével nem kívánta volna aláírni, Róma azzal is megelégedett volna, ha aláírva Rómába küldte volna VI. Pál pápa hitvallását.

Ez már az abszolút fejre állás. Egy hónappal ezen események előtt, csak 1997 januárjában átkozták ki Tissa Balasuriya ázsiai teológust, noha nyomatékosan azt nyilatkozta, hogy kész aláírni VI. Pál pápa ugyanezen hitvallását...

A püspökök ellenállnak

Miután Bulányi a lelkiismeretről szóló zsinati szöveget szószerinti formában fűzte hozzá a római dokumentum negyedik pontjához, és a papír ismételten (!, a ford.) aláírva elment Rómába, jött a megváltó hír. Amint az a magyar Püspöki Konferencia szeptember 10-i nyilatkozatában hangzik: "A tételek aláírásával Bulányi György atya a Hittani Kongregáció szándéka szerint megerősítette, hogy maradéktalanul elfogadja a Katolikus Egyház tanítását. Ezért a püspöki kar kijelenti, hogy megszűntek a Bulányi György atyával kapcsolatban korábban hozott korlátozó intézkedések." Persze a dolognak ezzel még messze nincs vége. 1997. február és szeptember között a kulisszák mögött tovább zajlott a birkózás. Ugyanis Paskai magyar bíborost korántsem tette boldoggá Róma döntése. Bár állandóan azt hangoztatta, hogy segíteni szeretne, most úgy találta, hogy mint azelőtt, most is elegendő eretnecség található Bulányi írásaiban, ezért ő saját egyházmegyéje is bűbajosán..., mert egy Messiásnak illenék minden szituációban példamutatóan bűbajosnak lennie. Például így: Jaj, drága gyermekeim, hát ekkora a baj? Miért nem költöttek már fel korábban? De hát tanítványi elvárás ide, tanítványi elvárás oda, nem ezt mondta. Mást. Ezt: Miért vagytok ennyire gyávák? Le se merem fordítani ezt az ennyire szót Maros-utcai tájszólásra, bár volna rá kísértésem.

A prédikációnak azzal az első felével - amikor a pap újra elmondja, ami a szövegben van, csak egy kicsit vacakabbul - további útja annak függvénye, hogy mennyit tanul az esetből a magyar hierarchia, a klérus, valamint a hívők, ahelyett, hogy eretnecségek után szimatolna, és a kényelmetlen próféták kirekesztése, agyonhallgatása, elítélése és kiátkozása helyett párbeszédet kezdene velük, elfogadná pozitív indításait, és kritikailag rákérdezne saját jól bejárt eszméire. Ami korántsem jelenti azt, hogy az ember fel kell adja Bulányi mozgalmával kapcsolatos kritikus álláspontját. Bulányi és Bokor-mozgalma volna az utolsó, akik ezt elvárnák.

Bárhogyan is, a Bulányi-ügy még messze nem tekinthető lezártnak. Ezen lehet majd lemérni a demokratikus érettséget, a keresztényi-testvéri érzületet, valamint a magyar egyház és társadalom hajlandóságát arra, hogy szembe nézzen saját múltjával, s hogy miképpen viszonylik a valódi békéhez és tényleges megbékéléshez.

1997. november.

Fordította: Hampel Károly.

BULÁNYI GYÖRGY

AKKOR MAGA NEM HISZ!

Porba kívánt sújtani e megállapításával valamelyik embertársam, amikor megvallottam neki: úgy gondolom, hogy az Atya nem kívánta Fia véres golgotai halálát, s a Fiú nem óhajtotta kiengesztelni Istent Ádám és Éva vétkéért.

Gondolkodó lénynek lenni és nem hinni - nem lehetséges. Nem, mert az is érdekel bennünket, amiről nincsenek, nem lehetnek biztos információink; minek következtében csak hihetünk az ilyen vagy amolyan (objektíve nem biztos) válaszok helyességében. Gondolkodó lénynek lenni és valami más (objektíve nem biztos) információban hinni, mint amiben Te hiszel - ez viszont nagyon is lehetséges.

A tapasztalható és biztosan kikövetkeztethető dolgokat tudhatjuk. A nem tapasztalhatókat, a biztosan ki nem következtethetőket csak hihetjük. Csak..., mert a szobán forgó tudás több mint a hit. Több, mert a hit csak annyit jelent, hogy "én éppen úgy gondolom, ahogy gondolom; Te viszont nyugodtan gondolhatod másképpen, ha Neked úgy tetszik valószínűbbnek". Az egyszerűegről, Püthagorasz tételéről, Mátyás király uralkodásáról, Balassi Bálint költészetéről viszont tudásunk van, s nem hitünk. Ha e tudástartalmak érvényét valaki kétség bevonja, "nem hiszi", az összekeveri a tudható és nem-tudható (hanem csak hihető) dolgok tartományát.

A tudományok hipotézisekkel, majd azokat bizonyítva vagy elvetve - tantételekkel dolgozik, amelyek tudhatók, igazolhatók. Legalábbis mindaddig, amíg valaki meg nem cáfolja azokat. A vallások hittételekkel dolgoznak. Az egyes vallások hittételeit az adott valláshoz tartozó személyek igaznak, a valósággal megegyezőnek fogadják el. Akkor is így tesznek, ha azok sem tapasztalható, sem következtetésből le nem vezethetők. Még akkor is így járnak el, ha az emberi értelem ellentmondást fedez fel bennük. Nem kisebb tudós, mint Schütz Antal mondta nekem, amikor a pappá szentelésemet követő napon mintegy ajándékként bemehettem hozzá teológiai gondjaim megbeszélésére: "Ilyenkor az ember letérdepel és imádkozik".

Az egyes vallásoknak megvannak a maguk hitforrásai. Egy közvetlen és több közvetett. Az én vallásomban, a római katolikusban, a közvetlen hitforrást az egyházi tanítóhivatal adja. Amit a pápa mond (és a pápával egységben levő püspökök mondanak...; de ez utóbbit bátran elhanyagolhatjuk, mert, ha - per abszurdum - olyasmit találnának mondani, amit a pápa másképpen mond, az nem számít hinnivalónak), azt kell hinnem, ha római katolikusnak akarok számítani. Vagy legalábbis amit a pápa mond, azt nyilvánosan nem szabad megtagadnom, mert, ha mégis így tennék, akkor au-

tomatikusan kiközösíteném magamat azoknak a köréből, akik római katolikusok, azaz azoknak a köréből, akik a pápára hallgatnak. E tanítóhivatalnak vannak tévedhetetlen tételei és nem tévedhetetlenek. A nem tévedhetetlenek megtagadása is maga után vonhatja a kiközösítést. Többek között azért is, mert csak a Tanítóhivatalnak van joga eldönteni, hogy melyik tétel számít tévedhetetlennek, s melyik enged meg módosítást.

A közvetett hitforrásokat a vallás múltja adja. A múlt, tehát az, amit korábban képviselt a vallás tanítóhivatala - gyakorlatilag mindig tévedhetetlenül, valamint az ellenkezőt vallóval szemben szankciókat (pl. máglyán elégetést) alkalmazóan. A múlt vallási neve a tanítóhivatal szempontjából - a szenthagyomány. Ennek legrégebbi eleme rendre a legkorábbi írásos emléke e hagyománynak, amely a szentírás nevet viseli. Hogyan kell érteni e szentírást, mit lehet és kell magunkévá tenni a későbbben tanítottakból, mindezt a tanítóhivatal állapítja meg. A teológusok a kezdet kezdetétől fogva ki voltak téve annak a veszélynek, hogy eretneknek minősülnek. Igazán problematikus azóta vált a helyzetük, amikortól fogva az ortodoxia, a hivatalból igaznak számító tanítás írásos megfogalmazást nyert. Az első egyetemes zsinatig némileg cseppfolyós volt, hogy ki számít eretneknek, s ki nem. Nem is égettünk el máglyán addig senkit sem, bár kiközösítéssel azért éltünk már az első három század folyamán is.

Egy összehasonlító vallástudományi munka kimutathatná, hogy kivétel nélkül minden vallásnak létét, fennmaradását, egységét az biztosítja, ha van hitvallás, ha van hitvallást kezelő tanítóhivatal (azaz vannak a hitvallást védelmező s annak alakítását jogszerűen végző konkrét élő személyek), és van vallási múlt, vallási hagyomány, amelynek gyökerei mítikus kezdetekbe és/vagy a legkorábbi írásos emlékekbe nyúlnak. Röviden: amíg van hitszabály, addig van egység. Amikor valaki függetleníteni akarja magát a hitszabálytól, valláson-egyházon kívülre kerül. Maradhat vallási közösség nélkül, beiratkozhatik egy másik vallási közösségbe, és indíthat egy új vallási közösséget is.

Akik öntudatos tagjai egy vallási közösségnek, azok számára hitük tételeinek megvallása, az azokhoz egészen belülről ragaszkodás, a tételeket megkérdőjelezhetetlen nyilvánvalóságnak gondolás - magától értődő; s ami ennél több: mindenekefeletti igazságértéket is jelent számukra e hittartalom. Keresem e magatartás lehetséges okait.

- Csak a magáét ismeri, és fel sem merül benne annak lehetősége, hogy egy másik vallásnak a tanítása értékben felérhet a saját válásának az értékével.

- Felmerül benne a gondolat, de fél foglalkozni ezzel a gondolattal, mert azt tanulta, hogy a szándékos kételkedés hitének tételeiben - halálos bűn, amit Isten örök pokollal büntet; és valószínűbbnek tartja ezt a szörnyisínt, mint azt az Isten, aki engedélyezi neki a Tőle aján-dékozott értelmének használatát.

- Megvizsgált több vallást, s egyértelművé lett számára, hogy saját vallásának feleletei az optimálisak.

A harmadik csoportba kerülők számára is ismert az a tény, hogy mások is elvégezték azt az intellektuális munkát, amelyet ők elvégeztek, s az esetek döntő többségében az alapos stúdium azoknál is ugyanazzal az eredménnyel jár: saját vallásukat fogják optimálisnak találni. Érthető ez több okon is. Saját vallásunkban nevelődve az áll hozzánk a legközelebb. A többi vallást aligha tudjuk saját vallásunk szemszögétől függetlenül vizsgálni. Ha hozzáveszem az eddigiekhez még azt a körülményt is, hogy az ilyen alapos vizsgálatra nagyobbára csak azoknak van idejük/pénzük, akik egy-egy vallásfelekezet papjai vagy egyéb alkalmazottai, akkor egzisztenciális érdek is motiválja a vizsgálatom eredményét: ne kerüljek ki állásomból, ne legyek munkanélkülivé, ne kerüljek az utcára.

Az lenne a természetes, hogy a tapasztalattal és következtető munkával nem feltérképezhető területekről készített állításokat a legnagyobb szerénységgel fogalmazzuk meg. Valahogy például így: a mi hagyományainkban valamikor megjelent egy olyan nézet, hogy... Vagy így: nem tudjuk ugyan igazolni tételünket, de ez a nézet talán meg tudja magyarázni életünknek azokat a tényeit, amelyek... stb. Éppen az ellenkezője történik mindennek. A hittételek megfogalmazói a teljes bizonyosság hangjait ütik meg. Pl. így: ez a kinyilatkoztatás szava... ennek megbízhatóságát maga az Isten szavatolja..., ez dogma..., ez tévedhetetlenül igaz, mert... stb., stb.

Mivel fejlettebb civilizációk az élet egyetlen területén sem engedélyezik maguknak, hogy igazolatlan állítások abszolút érvényt követelhessenek a maguk számára, felmerül a kérdés, mi lehet az oka annak, hogy a vallások ama igénye, hogy abszolút tekintélyt óhajtanak kölcsönözni tudományosan (tapasztalat és következtetés által) nem igazolt és nem igazolható tételeknek, nem vált ki sem felháborodást, sem lenéző mosolyt. Mért viselkedik a társadalom másképpen ezen a területen, mint az ellenőrizhető ismeretek területén? Biztosan nem ok nélkül.

Szókratészt halálra ítélte Athén államhatalma, mert filozofálásával elbizonytalanította polgártársait, főleg a fiatalokat abban a megkérdőjelezendő vallási igazságban, hogy a halhatatlan istenek a görög földön található Olimposz nevű magas hegy ormán tanyáznak. A különböző állami szuverenitásoknak megvoltak a maguk törzsi-állami isteneik (megvolt a maguk Istene), s szövetségben éltek velük/Vele. E szövetség megőrzésén fordult - közmeggyőződés szerint - a társadalom egészének a léte; békében és háborúban egyaránt. Ne vicceljen e téren se Szókratész, se Jézus, se más. Ha viccel, megnézheti magát. A legkülönbözőbb társadalmak közmeggyőződése, hogy a kialakult nézetekhez ragaszkodni kell, s a kialakult szertartásrenddel

ezeket az isteneket kultiválni kell. Személyi kultusz illeti meg őket, mert jóindulatukon fordul a társadalom egészségének jóléte. Sztálin sem engedett viccelni ateizmus dolgában, még Hruscsov sem. Az ateista szocializmus legalább akkora ellenségnek tekintette a vallási imperializmust, mint a kapitalistát. A Vatikán imperialista kémközpontként

raktározódott el a létező szocializmusért harcolók agyában, s a vallásokat tekintették a legveszedelmesebb ellenfélnek, mert azok papjai kihúzzák a talajt a hatalom önmagát abszolutizálásának szándéka alól.

Ratzinger 1986-ban azt írta nekem, hogy a 13. pontomban idézett zsinati szöveggel elszubjektívizálom az általa idézett 12 pont abszolút érvényét. Legutóbb Dél-Amerikában a relativizmus veszedelméről beszélt. Ötezer különböző vallás igényli, hogy tagjaik ne relatív, hanem abszolút bizonyossággal vallják a maguk hittételeiket.

HOLLAI KERESZTÉLY GONDOLKODOM AZ EGYHÁZZE- NÉRŐL...

Előmegjegyzés. Tisztáznom kell illetékességi körömet: a római-keresztény vallásban nőttem fel, s lettem egyházzenész; bár szívesen és gyakran tágitom e kört, még a szorosan vett egyházzén túl is. Azt hiszem, hogy ezt el sem kerülhetjük, amennyiben csak egy kicsit is mélyebbre szeretnénk bepillantani témánk gondjainak birodalmába.

Sajnos igen sok a gond: bizony az a helyzet, hogy a képzett zenész az istentisztelet befejeztével csak igen ritkán tudja úgy elhagyni a templomot, hogy az el-

hangzott zene hozzásegítette őt az Istennel való találkozáshoz, hogy a közösségben a zene hozzájárult az ő Teremtőjének a jobb megismeréséhez.

Jobb esetben kikapcsolja a szakmai antennáit, de lehet, hogy szürke fellegként telepszik rá a hallott zürzavar: a kántor fáradtsága (vasárnap este már az 5. istentiszteleten működött!), készülletlensége, igénytelensége - ami származhat a körülmények igénytelenségéből is -, képzetlensége stb.

Cikkem, eszmefuttatásom célja, hogy e zavarról gondolkodjunk közösen. Tudom, hogy egy tanulmány nem oldhat meg semmit sem - ha pesszimista vagyok, akkor azt mondom, hogy nem is akarom! -, mégis-mégis, ha van rá alkalmunk, - s e folyóirat éppen ezt kínálja -, akkor beszélnünk kell róla, disputálnunk kell az egyházzenéhez kapcsolódó nézeteinkről, hisz ez hosszabb távon az életminőségünket, a jövőnket is befolyásolja!

Az első gondolatom az ÁLDOZAT fogalmát tapogatja körül.

Azt mondják a szakemberek, hogy minden néptud valamiféle fölötté álló hatalomról, s keresi a kapcsolatot e Hatalommal. - Ez a Vallás.

Éppen ez a tudás különbözteti meg az embert a többi élőttől. Az ember, a halandó sejti a Halhatatlant. Az ember, a véges, valahol a tudata mélyén érzi a Végtelent. Így is mondhatom: az ember az az élőlény, amelyiknek nem csak jelene van, hanem múltja is és jövője is.

A kérdés az, hogy hogyan tudja áthidalni a lehetetlenségnek tűnő szakadékot, ami a Ma és a Mindig között feszül.

Itt lép be az ember életébe az áldozat gondolata, igénye, mint egyetlen megoldás.

Az ember azt hiszi, hogy ha az általa elérhető legtökéletesebbet, teljesen önzetlenül föl tudja nyújtani, akkor a Hatalom lehajol az ajándékért elfogadva azt, s cserébe az ember részesedhetik a Végtelenből.

Egyszóval: az áldozat az egyetlen lehetséges formája annak, hogy az ember kölcsönhatásba kerüljön az Örökkévalóval. - Ez a kiindulás.

E kapcsolat "technológiája" a vallás, a "kivitelezése" pedig a vallás gyakorlata. A vallás gyakorlásának pedig - mondjuk mi - elengedhetetlen része az egyházzene.

A történelemben a Végtelen Hatalomról való elképzelés és a vallás gyakorlata az Emberrel együtt változott, fejlődött és sokfélévé vált. Végh László ezt így mondja [Debreceni Szemle, 2003/ 3]: "Valamennyi civilizáció, kultúra jellemezhető a vallásával, vallásai- val, vallásos fogalmainak rendszerével"

Ha csak a zsidó történelmet futom át, akkor nagy vonalakban ezeket látom.

Ember-áldozat - Mezopotámia (de a magyar ősemlékzetben is ott él Kőműves Kelemen balladája). Amikor

Isten megkíméli ettől Ábrahámot, az azt is jelenti, hogy nyugatabbra, modernebb világba helyezi át őt.

Az Elohim-hit és a Jahve-hit egységbe rendeződik, s kialakul az egy és szellemi Hatalomba való hit. Ez az új viszony a Végtelenhez igen erősen lehatárolja a zsidó népet a körülötte élőkötől. - A kiválasztottság.

E különleges helyzetnek egy másik összetevője - ami a témánk szempontjából különösen fontos -, hogy Ábrahám népének vándorlásakor az összes egykori nagy-kultúrával érintkezésbe került. Mezopotámia, kánaáni, hettita, egyiptomi, perzsa és végül a hellén világ. Rajeczky Benjamin tényként kezeli [Mi a gregorián? - könyv 1981], hogy a gregorián ének gyökerei a zsidó egyházi éneklésbe nyúlnak vissza. Egyszóval: ha gregorián dallamot hallunk, akkor a zenei kultúra ropant mélységével találkozunk.

Itt okvetlenül eszünkbe kell, hogy jusson Bartók Béla meghatározása, amikor a magyar népzene ősi rétegének az értékét jellemzi: dallamkincs, melyet sokan és sokáig énekeltek.

Ez a megjegyzés a csodálatos gazdagságot, s a végtelenül letisztultat írja körül, ami pontosan igaz a gregorián dallamkincsre is - a fentiek alapján.

A vallásgyakorlat fejlődésének vizsgálatából minket a következő mozzanatok érdekelnek most.

Mózes a Törvényben igen részletes utasításokat ad az áldozatok mikéntjére, s hogy azok mikor, kikre vonatkoznak (főleg a 2. és 3. Könyvében.).

Ahogy haladunk előre a Biblia tanulmányozásában, egyre gyakrabban találkozunk azzal a megjegyzéssel, hogy talán mégsem olyan fontos az égő áldozat az Örökkévaló számára, mint ahogyan azt az ember gondolja. Sámuel 1. Könyve, Példabeszédek Könyve, Izaiás [Ézsaiás], Ózeás [Hóseás] 6.6: "Mert én irgalmasságot [szeretetet] akarok és nem áldozatot, Isten ismeretét inkább, mint égő áldozatot".

Az Újtestamentum evangéliumai is ezt visszahangozzák: Mt. 12/ 7, Mk 12/ 33. Jn 4-ben még jobban ki is bontja e gondolatot Jézus a samáriai asszonynak "...eljön az óra, amikor sem ezen a hegyen (Garizim hegyén), sem Jeruzsálemben nem fogjátok imádni az Atyát... az igazi imádók lélekben és igazságban fogják imádni az Atyát... az Isten Lélek...".

Visszakanyarodva a szakmánkhöz. A Jézus előtti Biblia énekes könyve a Zsoltárok könyve. Talán ez az a könyv, amelyik a legerősebb kapocs a Jézus előtti és a Jézust követőinek ideje között - legalább is egyike a leginkább használt könyveknek mindkét világban.

A Zsoltárok könyvében is hangzik az áldozat második sorba állításának a hangja: Zsolt. 40 [39], de a legfontosabb zsoltár számunkra, egyházzenei számunkra az 50.[49] ének, amely pontosan kifejti Isten viszonyát az áldozattal, s új perspektívát nyit számunkra! "Áldozd az Istennek a dicséret áldozatát és teljesítsd fogadásaidat a Magasságosnak...."

" A dicséret áldozata tisztel meg engem, és abban megmutatom az Isten üdvösségét"

Prózaiban mondva: az Üdvösségünk az Isten dicséretében, a hálaadásban van elrejtve!

Ha ezt a gondolatot komolyan vesszük, akkor oda kell kilyukadnunk - mivel a zenész a dicsőítés legfőbb letéteményese -, hogy az egyházzene az egyik legfontosabb része a vallásgyakorlatnak!

Ezt a gondolatot tovább gördítve: egyházi zene a hálaadás formába öntése.

Ne felejtjük, hogy amikor Jézus imádkozni tanítja övéit, akkor is Isten dicséretével kezdi: Mennyei Atyánk *szenteltessék meg a Te Neved!* - Valakinek a nevét szentnek tartani, a dicséret csúcspontját jelenti. - Tehát Jézus is hálaadással kezdte az imát!

Összefoglalva az eddigieket: Az Áldozat új megjelenési formát öltött:

a *hálaadó dicséret* formáját.

Közelebről szemügyre véve a témánkat, a következőket mondhatjuk:

két gyújtópont köré szerveződik az egyházi zene, mint az ellipszis, s e szerveződést összeköti egy harmadik jellemző, mint tengely.

1., Az említett mózesi könyvekben mindig ott szerepel egy jelző, ami az áldozatot illeti: **hibátlan**. Ha ezt komolyan veszem, s a fentiekkel kapcsolatba hozom, akkor - egy kicsit sarkítva - azt mondhatom, hogy az istentiszteleten minden félrevitt dallam, az énekkar minden hamis akkordja, az orgonista minden elrontott üteme: **istenkáromlás!**

Roppant felelősség!

Az ember ezt minden területen pontosan érzi; érzi, hogy a hiba a halálhoz vezet, pedig ő az örök-életre készül. Az ember számára a kör jelenti a végtelent, a hibátlant. Ezért mondja a jól sikerült formára, hogy *kerék* egész. Ezért szuggereálja magának a kerék számokat: ha a 12-es készletből 1 eltörik sokkal nagyobb bajt jelent, mint amikor már a 9. törik el. Az új gépkocsin az első karc mennyivel súlyosabb eset, mint az esetleg durvább behatások később. Miért csal mindenki arcára semmi mással elő nem idézhető mosolyt egy szép kisgyermek látása? -, mert ekkor senkinek sem jut eszébe a halál! Hibátlan = Isteni = Örök.

2., A másik fontos pont: Iz. [Ézs.]: 42. 10. „Énekeljétek az Úrnak **új éneket ...**”

E követelmény különösen a zsoltárokból hangzik felénk igen erőteljesen:

Zsolt. 33/ 3: „Daloljatok neki **új éneket ...**”, Zsolt. 40, [39]; Zsolt. 149.

A 96. [95.] zsoltár ezt bőségesen ki is bontja: "Énekeljétek az Úrnak új éneket, énekeljen az egész föld! Énekeljétek az Úrnak és áldjátok az ő Nevét ... adjatok az Úrnak dicsőséget és tiszteletet, adjatok az ...Ő Nevének dicséretet!"

Hogy állunk ezzel a követelménnyel? - Úgy lát-szik, hogy nem csak hibátlannak kell lennie a dicséretünknek, hanem újnak is, ha méltóak akarunk lenni az Örökkévalóhoz.

Kezdetben ez természetes volt. A 4.-5. században a zsoltárok nyomában megszületnek az új himnuszok, ódák; a himnuszok lendülete óriási fegyverré vált a milánói Ambrus kezében. Másrészt, mint Babits mondja: a himnuszok gazdag világa az európai líra bölcsőjévé vált.

Ha a 12.-13. sz.-i magyar betért a templomába, mondjuk egy Bükk-környéki földműves a belpátfalvai templomba, akkor egyszerre találkozott a legújabb építőművészettel, a korabeli legértékesebb énekkultúrával, az új költészettel - lehet, hogy nem értette meg, de hallotta a ritmusát, dallamát -, láthatta a freskókat, a mise-könyvben a finom iniciálékát, a rendezett, ünnepélyes mozgást. (Dobszay László gondolatai). Micsoda újság volt ez az akkori magyarnak!

Ezekkel szemben ma, ha esetleg hibátlanul hangzik is el, de többnyire régi zenével dicsérjük Menyeyi Atyánkat.

Ezen a ponton elnémulunk, s csak széttárjuk karunkat reménytelenül nézve a jövőbe!

A baj abból származik, hogy az „új” fogalmának az idők folyamán valahogy kettős arculata támadt.

A köznapi életben természetesen az újra szavazok, ha választhatok. Jobban örülök az új háztartási gépnek, új ruhának stb., mint a kopott, öreg elavult holminak. Nem is beszélve a gépkocsiról, ami már harmad nap, 50 km-rel, jóval kevesebbet ér, mint amikor kihoztam az üzletből.

De mit várhatok a templomi közösségtől, ha egy „nullakilométeres” zeneművel lepem meg őket az istentisztelet után?!

Ez nem volt mindig így. Bachnak az 1736-ban megjelent énekes-könyvecskéjét így kínálja a kiadó az előszóban: „E könyvben található énekekhez J. S. Bach úr ... részben teljesen új dallamokat komponált, részben pedig kijavította a harmonizálásukat [értsd: újra harmonizálta őket].”

A fordulópont egy dátumhoz köthető: 1781 június 8.

Mai szóval: ekkor szűnt meg W. A. Mozart munkaviszonya a salzburgi érsekséggel. Amikor Arco gróf kirúgja (szó szerint!) Mozartot, akkor – szimbolikusan - tkp. az új, a művészi zene rúgatik ki a Templomból – hosszú időre!

3., Szentnek kellene lennie az egyházi zenének – volna a harmadik kirovás, a fentebb tengelynek nevezett harmadik jellemző; hisz akinek szól Ő maga a Szentség.

Szent = kados (héb.) = hagiosz (gör.) = elkülönített, az Isten számára félretett.

Ellentétje: a közönséges, a mindennapi, amiből sok van.

A Mindenhatóból egy van = a Szentek Szentje – szemben az Olimposziakkal.

Akik Hozzá tartoznak, szintén szentek = a szent nép (az egyedül kiválasztott).

Akik a templomában a zenét szolgáltatják, a levitáknak szintén szenteknek kell lenniük!

(Itt egy kicsit megremegett a kezem, mert ez érvényes a mai kántorra is!)

Sokáig az éneket a szentélyben működők adták (a keresztény templomokban is), ezért nem vehetett részt nő a karban. Egészen szigorú helyen, pedig csakis papok énekelhettek az istentiszteleten. (szigorúbb pápák idején a Cappella Sistina-ban – 15-16. sz.)

A szentnek ez a jelentése sokáig magától értetődő volt. A profán az udvari lakomák, a lovagi tornák, a vásárok kísérő jelensége volt.

Az 1600 körüli évek hoznak változást e kérdésben, hoznak új szempontot e jelzőhöz.

Az opera megjelenésével, majd később a kiteljesedésével (19. sz.) egy új értékrend kezd követelni a maga jussát.

Ha Verdi vagy Wagner írja az operát, akkor az hibátlan, új és egyedi, megteremtve a maga szentélyét. Mindehhez még hozzájárult, hogy éppen ezen felvirágzási pontokon halványul el a korábbi szent-zene.

Itt felmerül egy újabb finom megkülönböztetés igénye, amit ha megteszünk, akkor talán még napjainkig is eljuthatunk, s nem kell tanácstalanul, reménytelenül széttárnunk karjainkat.

Tehát: el kell fogadnunk az egyházi zene és a színpadi zene csúcsainak az egyenértékűségét.

Mégis mi a különbség? – A templomban a közösség a pap vezetésével, aki a nép szócsöve, együtt fordul a Mennyei Atyjához (lásd: a kereszténység eredetéhez legközelebb álló liturgiát, a szt Jakab-liturgiát), együtt kéri, hogy a Lélek szálljon le az adományaikra; a közösség fordul az Istenéhez!

Ezzel szemben a színházban: a nép, a hallgatóság a színpadon éneklő, bánkódó, hevülő egyén felé fordul; a rész-közösség fordul az egyén felé!

A 19. sz. termi meg a „szóló” művészt. Ahogy Liszt mondta bizonyos öniróniával: „a koncert én vagyok” -, s vele szemben az elbűvölt hallgatóság.

Összefoglalva: a „szent”-nek egy újabb arculatára bukkantunk:

közösségi, ami Isten felé fordul (a „leiturgion” szó szinte pontosan ezt jelenti!)

Ezek után kíséreljük meg e három pontot szem előtt tartva megérteni az egyházzene sorsát.

A hibátlanságot még ma is természetesnek tartjuk, bár igen sok tényező ellene játszik, és az újság is érvényesült egy darabig.

Amíg a zeneművészet a templomban teljesedett ki, amíg a templomban működtek a hivatásos énekesek, s a műkedvelés csak a templomon kívül volt lehetséges;

amíg az alkotók a törekvéseik legjavát a templom számára öntötték formába, a templomba képzeltek el, adig magától értetődő volt e kirovásnak megfelelni.

1600 körül a művész számára egyre érdekesebbé vált az opera műfaja, ami mögött az egyéni érzelmek munkáltak, s a közösség szerepe háttérbe szorult – mint láttuk fentebb.

Isten a közösséget részesíti előnyben: a Mi-Atyánk is többes számban szól, s ha "...ketten vagy hárman összejöttök nevemben, köztetek vagyok", az emmausziak is ketten bandukoltak hazafelé az ünnepek után stb. Az új idea annyira rányomja mindenre a bélyegét, hogy megszületik a "magán-mise", Isten dicsőítése közösség nélkül! Liturgia - egyedül = abszurdítás!

Egyúttal ez az a pillanat, amikor az Új már máshol kezd virágzni, s a templomnak csak a konvenció marad.

A reformáció még egyszer felemeli a süllyedő hajót, de már jórészt más vizeken hajózva. Luther nagy teljesítménye, hogy a bibliát lefordítja anyanyelvére, azaz: a saját szemével tekint a Biblia lapjai közé, s nem az idegen nyelven magyarázók eszével.

A fordítások fölött mindig ott függ a félrefordítás veszélye. De ez a tény mégsem ellensúlyozhatja azt, hogy időközben az európai ember kinőtt a gyermekkorból, s maga szeretné a világnézetét kialakítani a biblia alapján.

A reformáció másik nagy vívmánya, hogy a liturgiában sokkal aktívabb részvételre készíti a templomi közösséget. Ennek eszköze a templomi népének, a gyülekezeti ének, aminek természetes előfeltétele volt a népnyelvűség.

Más szóval: *az ének az Isten felé forduló közösség szervező erejévé vált.*

Ezzel az egyházzene egy új formája és új résztvevője születik meg: a templomi közösség éneke. Tehát nem professzionális tevékenység. Kérdés: lehet-e ez is hibátlan? - Felelet: lehet!

Lehet, ha megtalálja azt a módot, dallamvezetést, azt a metrikát, szerkezetet, amellyel a közösség Istenhez-vezetését megfelelően tudja szolgálni.

Új ez az ének? - Igen, új mindenestül: nyelvben, dallami szerkezetében, egyszerűségében, előadói-ban. Új abban is, hogy a gyerekek a tanító (praeceptor) egész heti szorgos munkájával felkészítve, vasárnap hatásosan vezetik a közösség énekét. Új abban is, hogy erre az időre már az orgona megfelelő támasszá nővi ki magát. Eleinte csak az előjátékokban, majd lassan a kísérettel is, s majd még tovább lépve, a kántor (az éneklő!) az orgonán ülve, a kor új stílusának megfelelően, számozott basszussal, az un. kontinuó-játékkal is tudja vezetni a közösség énekét.

Erre az új egyházzenei vívmányra pedig - Bach-ig bezárólag - egy új zenei stílus, egy hatalmas zenei világ, a barokk egyházzene épül fel - eleget téve mind a három feltételnek -; szemben a kor általános művészi

törekvéseivel. (Hajlamos vagyok azt mondani, hogy Bach inkább volt gótikus, mint barokk – bár tudom, hogy e kijelentés sok magyarázatra szorul!)

Itt, ezen a ponton pedig ki kell mondanunk a szomorú igazságot, hogy tkp. azóta is **ezen a fejlődési ponton toporgunk!** Íme: ismét találkoztunk az 1781-es dátummal!

Próbáljuk meg körülírni a bajokat, amik miatt emlegettem a "szürke fellegeket", keressük az okokat.

A fentiekből láttuk, hogy az egész templomi közösség közös éneke a liturgiában, szakmai szóval jelezve: a korál-szerű ének, a 16. sz. óta él. Először az iskolás gyermekek énekével vezetve, majd az orgona padján ülő kántor vezetésével - egészen napjainkig.

A zenész-mester - a 17.-18. sz.-ban - a zenét rendszerint valamelyik billentyűs hangszeren ritmikusan játszott akkordokkal vezette (a különféle együttesek összjátékát is). Lassan ez vált gyakorlattá a templomban is. Ez a kor a klasszikus összhangzattan kialakulásának a kora.

Tehát, ha a 18. sz.-i kántor így vezette a templomi közösség énekét, akkor modernül cselekedett: új a technika s új az összhangzattan.

A baj azzal kezdődött, hogy a 18. sz. második felétől kimegy a divatból ez a technika - még Beethoven használja a korábbi miséjében (C-dúr mise - 1807) -, s a karmozdulatokkal vezénylő mester veszi át a vezető szerepet.

A nagyobbik baj az, hogy az új stílus dallamai nem is igénylik ezt az akkordiróztó kíséretet, pedig az 1800 körüli stílus dallamossága beszűremkedik a templomi énekeink világába (pl.: a karácsonyi énekeink nagy része, a Himnuszunk is!) - mondhatjuk, hogy egy zenei tudathasadást hozva létre. Ezzel egyszerre válik avulttá a technika és a stílus.

A mai kántor pedig még most is ezzel kísérletezik! - a tudathasadásban tévelyegve.

A 20. sz. első felének legjelentősebb egyházzenei ez a fonák helyzetet érezvén, sorban megkísérelnek egy-egy igényesebb kántorkönyvet létrehozni. Pl.: Harmat Artúr – 1931 -, aki igen nagy műveltséggel és erőfeszítéssel kialakított az általa értékesnek talált dallamvilághoz egy alkalmasabb összhangzattant. Eből természetesen a legnagyobb igyekezettel is csak valamiféle hibrid-stílus jöhetett létre - igen nagy tisztelettel legyen mondva!

A feszültség ott csökkent, amikor népzene-ihletésű dallamot kellett összhangzattal ellátnia, ehhez jobban illik a barokk összhangzattantól való elszakadás. Másrészt ezek a dallamok érintetlenek a profán ízléstől, a nem-szenttől, az 1800 körüli dal- és opera-stílustól.

Itt egy másik gond leselkedik: a szövegek elfogadhatósága a mai ember számára.

Pl.: a "Csordapásztorok" - karácsonyi énekében. - "Szénán bágyadoz a hideg jászolban ..." stb.

Ezekből a szövegekből egy naiv teológia árad igen erőteljesen, ami a népművészetekkel foglalkozók számára igen érdekes lehet, s nekünk, a népművészet kedvelőinek is igen meghatározó lehet, de talán a liturgiának ennél sokkal magasabb a célja.

Több új törekvés létezik, hogy a fenti tudathasadásból valahogy kiemelje az egyházzenét; most csak egyet említek: az Éneklő Egyház kötet szerkesztőinek munkásságát.

Ez az új könyv előnyben részesíti a népzene-ihletésű dallamokat, közelebb hozva az anyagot a Szent kritériumához, de sajnos az akkordikus vezetés problémájával e kötet sem tudott megbirkózni.

A legfontosabb törekvése - most már kimondva a nevet - Dobszay László és munkatársainak, a gregorián ének központba állítása.

Új ez a dallamvilág? - reflexből mondva - bizony igen régi!

Mégis valami igen hasonlót élünk át vele, mint a 20. sz. elején Bartók és Kodály a magyar népzene régi rétegeit fölfedezve: igaz, hogy valami nagyon ősit emelt ki a tudomány az emlékezet mélységeiből, de ez a zenészi magatartás nagyon is új a 19. sz. után.

A gregoriánnak ez az "újsága" természetesen nem menthet fel bennünket, hivatásos zenészeket, az újszent-zene lehetőségeinek a kutatásától.

Ezen út keresésének egyik állomása az volna, ha mindent elkövetnénk annak érdekében, hogy ami megszólal a liturgiában, az hibátlan legyen!

1., Meg kellene tanítani a közösséget együtt-énekelni - lehetőleg az értékesebb dallamokat. Sarkítva: aki nem énekel együtt, az nem vesz részt a liturgiában, az nem ad hálát Istennek, az nem kerül kapcsolatba Istennel.

2., Okvetlenül szükséges volna minden kántor mellé egy kisebb félhivatásos csoport, az un. szkóla, ami az olvasmányok utáni zsoltárokat énekelné, amire nép örömmel tudná felelni az Alleluját.

A kántor nem énekelheti egymaga a zsoltárt, még akkor sem, ha szép hangja van; ez nem teszi közösségivé az istentiszteletet, csak betartja az előírásokat!!

Egykor gyakorlat volt, hogy az énekiskola legjobb fia a liturgia egy bizonyos pontján kiállhatott az emelvényre és egymaga intonálhatott igen díszesen egy zsoltár részletet (Graduale), ez bizonyosan minden hallgatónak Istenhez emelte a lelkét. De ez már a tudás, a minőség csúcspontja volt, s nem tölthette ki az egész istentiszteletet.

3., Szólhat énekkar is, de csak akkor, ha hibátlanul működik. Műkedvelő módon "énekelgetni" a templomban, ráadásul teljesen szervetlenül a liturgiához: nagy méltatlanság.

Nagy műveket előadni, melyekhez zenekar is tartozik, de zenekar nélkül megszólaltatni azokat: ismét csak méltatlanság Istenhez. Hiába hivatkozunk arra, hogy

nincs pénz, szegények vagyunk; tessék olyan zenét énekelni, ami tökéletesen megvalósítható az adott körülmények között.

4., A zenekar megjelenésével az a baj, hogy nagyon hozza az opera levegőjét magával.

Láttuk, hogy éppen az opera kibontakozásának ideje jelenti a művészet főirányának az elfordulását a templomtól, és jelenti egyúttal a zenekari stílus kibontakozását.

Már említettem, hogy Bach közvetlen elődei is maga Bach ki tudott alakítani egy hangszerekkel támogatott, a legmagasabb értékszintet jelentő liturgikus világot. Tehát nem lehetetlenség a hangszer a liturgiában, de ehhez valami igen erős önfegyelem jelenlétére volna szükség.

Itt kell megemlíteni a hangszerpótlék alkalmazását a templomban, az elektronikus hangkeltő szerkezet használatát. Nem kell okvetlenül orgona a templomi énekhez, azt lehet kisebb betanított együttesrel is vezetni; mint láttuk az orgona mint énekvezető-eszköz viszonylag késői produktum (pontosan nem datálható, de úgy kb. a 17. sz. közepe után).

Általában nem méltó a Mennyei Atyához a pótlékok használata: bor helyett üdítő ital, élő szó helyett hangszórón beadott szöveg, íg hirdetés stb.

Korunk nehéz kérdése az un. "könnyű zene" (pontosabban: a hígított zene a művészivel szemben) beszívargása a liturgiába.

Aki nem akar a zenéjéhez hozzányúlni, annak is meg kell hogy akadjon a szeme a szövegeken, melyek hemzsegnék a hibától - vallási, nyelvi, prozódiai szempontból.

A hangzó anyag pedig még a könnyűzenének is csak a maradéka.

Jellemző, hogy ezek az "együttesek" a helyüket sem találják a templomban. A közösséggel szemben szeretnek működni, mintha a szentély színpad volna, nagyban zavarva az oltár körül mozgók feladatát. Ezt a jelenséget a "pasztoráció" fogalmával szokták védeni, mintha ez csalétek volna az ifjúság számára!? Sokkal inkább a műveletlensége árad felénk azoknak, akik ezt az igen híg, zenének sem nevezhető tüneményt védelmezik, sőt szorgalmazzák is esetleg.

Természetesen tudom, hogy ez igen szigorú bírálat, s hogy ennek meg kellene nézni a másik oldalát, nevezetesen azt, hogy miért terjed ez, mint valami járvány, hozzá felekezetektől teljesen függetlenül?

Biztosan jelent egyfajta igényt az aktívabb részvételre a liturgiában, másrészt igényt az újra, amit éppen fentebb hangsúlyoztam. Mégis: azt hiszem, hogy semmi képen sem adható fel a hibátlan és a szent kritériuma. Ez a konfliktus messze túlmutat az egyházzene problémáin!

A helyzet az, hogy nemcsak az egyházi zene torporog valahol a múltban, hanem a liturgia megértése, megértetése, az Istenünkhöz való viszony milyensége is.

Beethoven az op. 132-es vonósnégyesének III. tételére fölé ezt írta:

„Egy felgyógyult szent hálaéneke az Istenséghez ...” és megszólal egy csodálatos korál-tétel.

1945-ben, az Államokban a nagy beteg Bartók erre reflektál a III. zongoraverseny II. tételében, amikor ezt írja a tétel élére: „Adagio religioso”, és ugyancsak egy csodálatos korál-tétel szólal meg.

A 20. sz. közepén: *hibátlan, új és szent zene.*

Debrecen, 2004. 02. 07.

HOLLAI KERESZTÉLY

A SZENT ÖSSZEJÖVETEL...

Pál így nevezi a korinthusiakhoz írt első levelében a Jézusra való emlékezést; ma ez volna az istentisztelet, a szent liturgia, a „mise” helyes, magyar elnevezése (görögül: szünerkhomenón).

Kétféle összejövétel lebeg a szemem előtt:

a, Összejövünk barátok egy kirándulásra, s amikor itt az ideje, mindenki előveszi a magával hozott enniválóját és elkezd enni. Vagy összejövünk valami családi ünnepre többen, s mindenki a meghívó által készített uzsonnát, vacsorát fogyasztja, testvéries hangulatban, de nem gondolnak a bibliára, Jézusra, csak békésen beszélgetünk, eszegetünk, iszogatunk.

b, Összejövünk, esetleg valami szerényebb enniváló is jut mindenkinek, de közben megemlékezünk Jézus életéről, tanításáról és az Ő utolsó baráti összejövételéről, amikor Jézus és tanítványai utoljára ettek együtt megünnepelve a zsidó húsvétot.

Ez volna a szent összejövétel magja.

Ezt megelőzheti egy-egy *bibliai rész részletesebb elemzése* (nevezhetjük: az ige liturgiájának). Fontosnak tartom, hogy az ószövetségi rész boncolgatását, az ószövetségi ének, a zsoltár kövesse az allelujával, s az újszövetséghez új ének tartozzék.

E második rész előképe talán az Apostolok Cselekedetei 20. fejezetében olvasható, amikor Pál Troászban összegyűjtötte (itt a „szünágó ige megfelelő alakja szerepel) a testvéreket kenyértörésre, „és hosszan beszélt, egészen virradatig...”

Ezután következhetne - harmadik részként - a *Felajánlás*, amikor arra kérjük Mennyei Atyánkat, hogy *áldja meg egész heti munkánkat* (a görög „anaphora” = felküldés), amit a kenyér és bor jelképez és *hálát adunk a héten kapott minden ajándékért.*

Ennek a megáldásnak a legfontosabb mozzanata az, hogy kérjük a Lélek-Istent, hogy erejével *tegye istenivé a mi felajánlott adományainkat.* (epiklészisz). **Azaz: azt kérjük, hogy a kenyér és a bor, melyek jelképezik a mi adományainkat, legyenek Jézus testvére és vérévé; azaz Jézus Lelkévé, azaz: Istenivé!**

Igen fontos, hogy e helyen a „szóma” görög szó szerepel, ami az emberi lényegét jelenti, s nem az élő testet, amit a görög „szarx” szó jelent.

A gond az, hogy a latin „corpus” szó mind a kettőt jelenti!

Mindezek záró mozzanata - a negyedik rész -, hogy ezen istenivé vált adományokból *visszkapunk valamit, aminek elfogyasztásával mi is részesülünk az Isteni létből!*

A fentiek alaposabb megértéséhez, a Szentírásban a Márk 14/12-től és a szinoptikusoknál párhuzamos helyeken olvasható részről gondolkodom.

Mind a három említett részben előfordul a *szövetség* kifejezés, ezért először megkeresem az eredetét.

Két pontból indulok el: Mózes 2. könyvéből (A Kivonulás) és

az Újszövetség egy-egy megfelelő helyéből.

A szövetség. (2Móz. 24).

Amikor Mózes lejtött a hegyről, kihirdette a népnek az Úr minden szavát és minden parancsát. Az egész nép egy szívvel felelte: az Úr minden szavát megtartjuk, melyeket hozzánk intézett.

Azután a Sínai hegy lábánál, Mózes parancsára, fiatal izraeliták égőáldozatot mutattak be, és fiatal bikákat ajánlottak fel az Úrnak közösségi áldozatul. Mózes pedig vette a vér felét és áldozati csészékbe öntötte, a vér másik felét az oltárra hintette. Utána vette a szövetség könyvét és azt felolvasta a népnek.

Ők kijelentették: „Amit az Úr parancsol, azt követjük és megtartjuk”. Erre Mózes vette a vért, meghintette vele a népet és így szólt: „Ez annak a szövetségnek a vére, amelyet az Úr ezen feltételek mellett kötött veletek.”

2Móz 23/25 „... megáldom kenyeredet és vizedet, s távol tartom tőled a betegségeket. Országodban nem lesz asszony, aki elvetél vagy meddő marad, s életed napjait teljessé teszem.” - Ez egy részlet az előzményekből, amit az Úr vállal, mint a másik fél a **szövetségben**.

Tehát a szövetség – a szerződés – (diathéké) az Úr és Izrael között kötött.

Lényege: a nép megtartja a Tanítást, és ezért az Úr maximálisan támogatja őket.

Ezt a szövetséget a bikák feláldozásával és az áldozati vérrel való meghintéssel pecsételi meg Mózes.

Mint tudjuk, a nép ebből a szövetségből elég hamar kilépett, aminek súlyos következményei lettek. Ezért, sok száz év múlva, Jeremiás próféta *Új Szövetség* vizionál.

Jeremiás 31/31: „Jönnek napok – mondja az Úr -, amikor új szövetséget kötök Izrael házával és Júda házával, de nem olyan szövetséget, mint amelyet atyáikkal kötöttem azon a napon, amikor kézen fogva kivezettem őket Egyiptom földjéről. Azt a szövetségemet ugyanis megszegették...”

„Ez lesz a szövetség, amelyet Izrael házával kötök, ha elérkeznek azok a napok – mondja az Úr -: *bensőjükkbe adom a törvényemet és szívükbe írom.*”

Tehát ez már egy sokkal lelkebb, transzcendensebb szövetség víziója!

A második induláshoz az Újszövetséget veszem elő.

Jn. 3.: Jézus Nikodémusszal beszélget: „aki nem születik újjá, az nem láthatja meg az Isten-országát.” Amikor Nikodémusz értetlenkedik, akkor Jézus megmagyarázza neki, hogy nem test szerint kell neki újjá születnie, hanem „vízből és Lélekből”. Tehát az újjászületésről, Jézus átvitt értelemben beszélt neki.

Ugyanúgy, mint amikor Szamáriában, Jákob kútjánál az asszonnyal beszélget (Jn. 4/14): „aki abból a vízből iszik, amelyet én adok, az nem szomjazik meg soha többé, mert a víz, amelyet én adok, örökéletre szókellő vízforrás lesz benne”.

Tehát ezeken a helyeken a víz jelképezi Jézus tanítását, mint ahogyan a Jn.: 7/37-től: „Aki szomjazik, jöjjön hozzám és igyék; aki hisz bennem, annak belsejéből...élő víz folyói fakadnak, --ezt a Lélekről mondta, amelyben a benne hívők részesülnek”.

Tehát a Jézus által adott víz a Lelket jelenti!

Az első kenyérszaporítás után, (Jn.: 6/26) keresik Jézust az emberek, s amikor megtalálják, Jézus kifejti nekik, hogy bár előzőleg jóllaktak a mezőn kapott kenyérral, mégis ne ilyen kenyérért „fáradozzanak, hanem olyanért, amely megmarad az örök életre. Ezt az Emberfia [azaz: „én”] adja nektek”

Később a nép Mózesre hivatkozik, aki a mannákat adta nekik a pusztában, mire Jézus elmagyarázza, hogy a „Mennei Atyám adja nektek az igazik kenyeret.... Én vagyok az élet kenyere, aki hozzám jön, többé nem éheznek, s aki bennem hisz, nem szomjazik soha....”. Atyámnak az az akarata, hogy mindenki, aki látja a Fiút és hisz benne, örökké éljen”.

Tehát itt Jézus igen világosan megmagyarázza az átvitt értelemben mondott szavait:

A *Kenyer* = a *tanítással*, amely az örök élethez segít minket. És ez a *kenyer* = *tanítás* = *Jézus maga!* Jn.: 6/48 „Én vagyok az élet kenyere”, halljuk újból.

Majd, amikor a tanítványok méltatlankodnak, megbotránkoznak, akkor Jézus pontosít, s igen világossá teszi azt, amit mondott: (Jn.: 6/63) „A lélek az, ami él, a test nem használ semmit. A hozzátok intézett szavaim lélek és élet”.

Összefoglalva: *kenyer* = *tanítás* = *Jézus lelke!* (Mi mégis mindig Krisztus testéről beszélünk, mert nem tudjuk, hogy a „corpus” szó, az eredeti görög szót is jelenti, azaz: a teljes emberséget!!!)

Ugyanerről az értetlenkedésről olvasunk a Márk evangéliumban (8/16), amikor a hajóba szálltak, és csak 1 kenyér volt náluk, s ekkor Jézus figyelmeztette a tanítványait, hogy „vigyázzatok, óvakodjatok a farizeusok és Heródes kovászatól”; tanítványok itt is a konkrét kenyérről gondoltak, s nem a farizeusok tanítására, amitől Jézus óvta őket.

Amikor Jézus bírálja a szokások kínos betartását a 7. fejezetben, akkor is arról olvashatunk, hogy „Kívülről semmi sem kerülhet be az emberbe, ami beszenyenezhetné, hanem az, ami belülről származik”. Tehát nem a bevitt étel számít, hanem a lélek, ami a szívből ered, ami szájon át hat a másik emberre.

Lukácsnál, a vacsora megkezdése előtt Jézus mond még egy mondatot, amely a következő mondatoknak sokkal mélyebb értelmet, sokkal nagyobb súlyt ad:

„*Vágyva vágytam rá, hogy ezt a húsvéti vacsorát elköltsem veletek, mielőtt szenvedek.*”

Tehát: Jézus tanította a barátait 3 éven keresztül az életével, példabeszédeivel, magyarázataival, de most itt az utolsó óra, amikor is mindent még egyszer, tömören a tudtukra akar adni. Tehát így kell figyelniünk Jézus ezután elhangzó szavaira!

Márknál a vacsora menete (14./17-től): az asztalnál „Jézus kijelentette: egyiketek elárul engem, aki eszik velem”. Ezek után rögtön következik:

„Vacsora közben [kezébe] vette a kenyeret, megáldotta, megtörte és ezekkel a szavakkal adta nekik: *Vegyétek, ez az én testem.* Majd fogta a kelyhet, hálát adott, odanyújtotta nekik. Mindnyájan ittak belőle. Ő pedig így szólt: *Ez az én vérem, a szövetségé, amelyet sokakért kiontanak.*”

Itt is: A tanítás (= a kenyér = Jézus Lelke) és a vér, ami a szövetséget megpecsételi.

„Ezután elimádkozták (elénekelték) a hálaadó zsoltárt, s kimentek az Olajfák hegyére”.

Először is: nem valószínű, hogy Jézus csak az elárulását említette a vacsora közben és a felhívást, hogy egyenek a kenyérből, és igyanak a borból. János (13. fejezet) azonosítja ezt a vacsorát, mert említi, hogy az a vacsora, amikor Júdás elárulja Jézust.

Majd fölkel a vacsora mellől és megmosta a tanítványai lábát – Júdásét is.

És ekkor tanítani kezdi a Tizenkettőt: ... az úr, aki megmossa a tanítványai lábát a *követendő példa!*

Majd: „*aki befogadja azt, akit küldök, engem fogad be, s aki engem befogad, azt fogadja be, aki engem küldött*” Ez után jelenti be Jézus, hogy „Egyiketek elárul engem”. „Majd fogta a falatot és az áruló Júdásnak adta”. Tehát ez a Szédernek azon a pontján történt, amikor a kenyeret mártogatva enni kezd a közösség. Ezután tovább beszél Jézus az övéihez – Júdás már element -: „*Új parancsot adok nektek: Szeressétek egymást! Amint én is szeretlek benneteket, úgy szeressétek ti is egymást. Arról tudják majd meg rólatok, hogy a tanítványaim vagytok, hogy szeretettel vagytok egymás iránt.*”

Ennek a szeretetnek a gyümölcse az igazi béke: (14/27): „*Békességet hagyok rátok, az én békémet adom nektek; nem úgy adom, ahogyan a világ adja*”.

Tehát nem a veszekedések utáni kibékülésekre, a háborúk után szokásos béke-kötésekre gondol Jézus, hanem ennél sokkal többre!

Jézus már korábban is meghatározza a szeretet mértékét (Jn.: 10/11): „*Én vagyok a jó pásztor; a jó pásztor életét adja juhaiért*”.

A 15. fejezet 13. versében ezt még tovább is pontosítja: „*Senki sem szeret jobban, mint az, aki életét adja barátaiért*”.

Ezt rögtön be is mutatja nekik, amikor már kint voltak a Kidron-patakon túl, s feltűnt az elfogató brigád: Jézus határozottan kiállt eléjük: „*Ha engem kerestek, ezeket engedjétek el*”.

Hogy mennyire félelmetes volt ez a helyzet, az abból látszik, hogy „mindenki elmenekült” (Márk.: 14/30), és egy ifjú inkább ruhátlanul menekült, leplét az őt elfogni akaró kezében hagyva.

Majd a főpap udvarán, amikor felismerték, Péter kétségbeesetten tagadni kezdett (Jn.: 18/17) – Ez Máténál, Márknál és Lukácsnál is olvasható.

Konklúzió:

Amikor a Szent-összejövetelkor a tanító rész után (ige-liturgia) és a felajánlás-hálaadás után felkészülünk a közösséggé válásra, a „communio”-ra, akkor annak középpontjában jóval hosszabban kellene megemlékeznünk az Utolsó vacsoráról, kezdve a „Lábmosástól” egészen Jézus elfogatásáig.

Így nem valami misztikus összejövetelről lenne szó, hanem Jézus igazi emlékezetéről, ahogyan ezt ő kívánta!

Az első Korinthusi-levélben leírtakat így kibővítve ez valóban az „*Úr Vacsorája*” lenne: a közös részesedés a Kenyérből és a Borból; Jézus tanításából!

És ez az *emlékezés* egyúttal a *Szövetségre való emlékezés is lenne!*

Ez a szövetség ekkor így áll fel: az egyik fél a **Mennyei Atyánk**, - tehát egy minket végtelenül szerető

személy! -, a másik fél **mi** vagyunk – a bukdácsoló emberek.

A szövetség, a szerződés két szinten valósul meg:

- Megértjük, felfogjuk és megtartjuk Jézus tanítását és ezért cserébe a Békét kapjuk! (de jól jönne ez ma is!)
- Kicsiben: Ő elengedi nekünk minden adósságunkat, ha mi is elengedjük az adóssainknak. (Mt.: 18/23), ahogyan a „Mennyei Ország Királya” elengedte az adósságát annak a szolgának, aki rettenetes pénzzel volt adós neki (10'000 talentummal), s ennek fejében neki csak egy igen kicsi adósságot kellett volna elengednie (100 dénár).

Nem szoktuk tudni, hogy ezt a szövetséget naponta megkíséreljük megkötni a „Mi Atyánk” imában, amikor azt kérjük Mennyei Atyánktól, hogy „engedd el adósságainkat, amint mi is elengedjük adóssainknak”. (az utolsó előtti kérés helyes fordítása!)

A már meglevő szövetségre, szerződésre való emlékezés újból és újból közelebb hozza egymáshoz a szerződő feleket; illetve: a Mennyei Atya mindig igyekszik ott állni a közelünkben, s csak az a kérdés, hogy mi mennyire keressük a közelségét, mennyire bízunk Benne, hogy mennyire érezzük az eddigiek jelentőségét!

Az üzlet többféle lehet: történhet azonos helyzetben levő felek között, de történhet a munkaadó és a munkavégző felek között; itt már bizonyos alá-, fölrendeltségi viszony alakulhat ki.

Ha ez Isten és ember között jön létre, akkor ez a viszony végtelenül tágnak, reménytelenül nyomasztónak látszik, mindaddig, míg meg nem érezzük, hogy a Másik Fél végtelenül szeret minket, másrészt, hogy mindenható, tehát biztosan nem fog minket kihasználni, hiszen nincsen szüksége a mi felajánlásainkra. A mi felajánlásaink csak arra jók, hogy közelebb kerüljünk Hozzá, hogy mi is részesedjünk a Végtelenben.

Tehát: ez az üzlet, csakis a mi számunkra jelentős és kedvező – mondom én, közönségesen!

Ez a fejezet sokkal összetettebb, semhogy egy ilyen eszmefuttatással megelégedjünk!

Tehát újból fussunk neki!

A szent-összejövetel központi mozzanatáról a három szinoptikus evangéliumban és Pál apostol első Korinthusiakhoz írt levelében olvashatunk (11/23).

Ideírom azokat a szavakat, melyek mind a négy helyen előfordulnak:

„*Vacsora közben Jézus vette a kenyeret, hálát adott, megtörte és odanyújtotta a tanítványoknak: ez az én testem, azután fogta a kelyhet, hálát adott: ez az én vérem, a szövetségé: igyatok ebből mindnyájan.*”

A fentiekből látjuk, hogy az eledel egyenlő Jézus tanításával; Jézus tanítását kell, kellene befogadnunk! A borból való ivással pedig megpecsételjük a Szövetséget. **Ha Jézus tanítása szerint élünk, mert befogadtuk, akkor életre kel a Mennyei Atyával kötött szövetség, azzal, aki végtelenül szeret bennünket.**

Végül is:

- a víz, a kenyér átvitt értelemben való azonossága a tanítással,
- a tanítás átvitt értelemben való azonossága Jézus testével,

Az új szövetségnek (a „legújabbnak Mózes, Jeremiás után) e fenti két pont - mondhatom -, hogy a technikai alapja.

Az igazi, a minden ember számára csodát jelentő Lényeg:

- ❖ a Béke lenne, mint a szeretet következménye, az Új Szövetség eredménye. Ennek feltétele: az ellenség szeretete; az olyan szeretet, amely képes életét is adni a barátai életéért.

Újabb összefoglalás.

Amikor János 6. fejezetben beszél Jézus, akkor a testéről beszél úgy, mintha eledel volna – a testét = *lelkét* „változtatja át” kenyérré. Az utolsó vacsorán a kenyérről beszél úgy, mintha az ő teste lenne – a kenyeret „változtatja” át az ő testévé = *lelkévé*.

Mindenképpen: Jézus teste is és a kenyér is átvitt értelemben Jézus tanítása, amiben rejlik a mi megváltásunk; erre kell *emlékeznünk!*

Az ellenség-szeretetről.

Ezt a kérdést fel lehet bontanunk:

1, Ne csinálj magadnak ellenségképet; lehet, hogy a másik gondolataiban is van igazság; az *igaz hit* birtoklásának a tudata az emberiség legrettenetesebb mérgei közé tartozik.

2, Minden verekedés úgy kezdődik, hogy „én csak visszaütöttem”. Érdemes elolvasni az első világháború előtti királyi, császári megnyilatkozásokat.

3, Lehet, hogy én csakugyan nem vagyok hibás, s a másik mégis üt; ezt el kell szenvednem tudván, hogy ezzel megakasztok egy folyamatot, egy pusztító folyamatot, amely az ellenkező esetben tovább fog gyűrűzni – talán a végtelenségig.

A Szent-összejövétel sora – szerintem:

- ❖ Hálaadás = Isten dicsőítése.
- ❖ A heti munkánk följánlása, hogy az Istennek tetszővé váljon

- ❖ Emlékezés az utolsó vacsorára, amit természetesen követ az

❖ Evangélium és annak fejtegetése (áldozás, úrvacsora tanítás nélkül, olyan mintha vendéget hívnék, szépen megterített asztalhoz, rajta ezüst evőeszközök, drága porcelán tányérok, de elfelejtenék föladni ennivalót). Az áldozás, úrvacsora tanítás nélkül csak üres forma!

❖ A Kommunió, a közösségé válás a közös evés által.

2017. 03. 25.

MÁTÉ-TÓTH ANDRÁS

TEOLÓGIA & KÖZÖSSÉGFEJLESZTÉS

Előadásomban az egyházfejlesztés és a teológia között viszonyt törekszem elemezni.¹ Két nézőpont metszetét, egymásba fonódását, tandemjét vagy tangóját mutatom be - három lépésben. Először a profán és a szent tudás egymásra hatásának modelljeiről beszélek, a teológia és a társadalomtudományok viszonymodelljeinek mintájára. Másodsor a teológiahányos egyházfejlesztésből fakadó egyházi következményekre térek ki. Végül szeretném ráirányítani a teológia lehetséges hozzájárulásaira az egyház fejlesztés törekvéseiben és műveleteiben.²

Teológián az istenismeret rendszerezettségét értem, a közösségfejlesztés területére koncentráló témák a gyakorlati teológia területére tartoznak, amely ötvözi a társadalomtudományok és a teológia elméleteit és módszereit. Egyházfejlesztésen az intézményfejlesztés és csoport dinamika egyházi közegben történő alkalmazásainak összességét értem.

¹ Az egyházfejlesztők 2017-es konferenciáján elhangzott előadás kibővített változata.

² A téma első magyar nyelven is hozzáférhető könyvei: Paul M. Zulehner, Josef Fischer und Max Huber, *Népem lesztek: a gyülekezeti hit alapjai*, mit der Unterstützung von Rohonci

Katalin (Luzern: Egyházforum, 1990); Gerhard Lohfink, *Milyennek akarta Jézus a közösséget? A keresztyén hit társadalmi dimenziója*, mit der Unterstützung von Kocsi György (Luzern: Egyházforum, 1990)

Mondandóm lényege egy tézis-mondatban is össze lehet foglalni: az egyházfejlesztés dinamikája csak az istenismeret dinamikájával egybefonva válhat az egyház javára. Ugyanez fordítva is igaz: az istenismeret dinamikája az egyházi dinamikába fonódva lehet valóban Isten ismerete, akit a keresztények Jézus Krisztusban imádnak és követnek.

A teológia mindig az adott társadalom és kultúra dinamikus transzformációjában rendszerezi az Istenről és műveiről való tudást. Íve és hullámzása van ennek az átalakulási folyamatnak, mint a barátság, párkapcsolatnak, közösségnek. Bizonyosságok és bizonytalanságok, stabilitások és krízisek fázisai követik és váltják egymást. A teológia hol megtalálja a megfelelő szavakat, hol elcsendesedik vagy dadogóvá válik, hol pedig maga is meglepődve új, eredeti nyelvre talál. A valódi teológia nyelveken beszél, számos nyelven, múltjának és saját korának nyelvén, s néha ihletett, misztikus nyelven.

Mindez igaz a közösségfejlesztő tréningekre is, melyek az adott társadalmi és kulturális közeg belátásait és technológiáit alkalmazza. Módszerei és célkitűzései változóak, jelentősége hol felerősödik, hol elhalványul. A közösségek állagának feltárása, tervezése, elmozdítása és előmozdítása sokrétű és hullámzó folyamat. Rutinok és eredeti kezdeményezések, szokott és szokatlan tapasztalatok váltják benne egymást. A megtervezett folyamatok egy része előre látható, másik része tele van meglepetésekkel.

A teológia és a fejlesztés is igyekezet, történés és megajándékozottság szötte, melynek mintát végső soron egyedül a Mindenható látja át, hitünk szerint végső soron Ő maga hímezi.

Teológiai és civil tudás együttműködésének modelljei. A teológia történetének legutóbbi évszázadában a profán tudások felől nézve jelentős fordulat állt be, amely azonban messze nem tekinthető sem lezárt, sem általánosan ismertnek. A modern társadalmi viszonyok, valamint a természet- és társadalomtudományok felerősödött dinamikájára az egyházi tanítóhivatok rigid elutasítással válaszoltak, így törekedvén védeni az addigi tudások és pozíciók érvényességét. A profán tudások pedig saját logikájuk szerint értelmezték a kortárs folyamatokat, s vetettek fel víziókat és megoldásokat. Etsi Deus non daretur - mintha nem létezne Isten, vagy ahogyan Charles Taylor fogalmazza: immanens keretben gondolkodva.

A század második felében elsősorban protestáns, majd katolikus oldalról is a teológiában a modern világgal és tudománnyal való dialógus igénye és szükséglete merült fel, a teológia egyre inkább rálátott kulturális és társadalmi beágyazottságára. A történelemtől és társadalomtól független igazságok helyébe az a belátás került, hogy az istenismeret mindig az adott kor

nyelvén szólal meg. Egészen odáig menően, hogy lehetőség nyílt az istenismeret szent forrásai mellé az istenismeret profán forrásait is figyelembe venni. Katolikusok az idők jeleiről kezdtek beszélni, protestánsok a felvilágosodásban és modernitásban a kereszténység tovább fejlődését és nem tragédiáját kezdték látni. A modern gondolkodás és a teológia közötti falak részben leomlottak, részben rendületlenül tovább állnak.

Ennek a viszonyrendszernek a tipizálását végezte el két német teológus, Norbert Mette és Hermann Steinkamp a teológia és a társadalomtudományok viszonyára koncentrálna, amely alkalmas a teológia és a csoportfejlesztés, tágabban a szent tudás és a profán tudás viszonyának elemzésére.³

Cseléd modell

A cseléd (latinul ancilla) modell a teológia történetében a filozófia és a teológia, illetve az egyház tanítása közötti viszonyt volt hivatva kifejezni. Philosophia est ancilla theologiae - a filozófia a teológia szolgálólánya, cselédje képviselte a középkori teológia már Aquinói Tamás előtt. A viszony ilyen jellegű meghatározásával azt akarták kifejezni, hogy a filozófia az emberi gondolkodás csúcsa, de a teológia a kinyilatkoztatás révén felhasználja és tovább építi azt, amit a pusztán emberi értelem el tud érni, fel tud fogni. A modern korban a filozófia-cseléd mellé a társadalomtudomány tárult, s amit a filozófia esetében, úgy a társadalomtudomány esetében is a módszerek kritikátlan átvétele nem ritka. Az egyházfejlesztésre vonatkoztatva az intézményfejlesztési módszerek teológiai mérlegelést igényelnek, nem pusztán cselédek, hanem az alárendelt pozíciónál jelentősebb a szerepük.

Idegen prófécia modell

Az idegen prófécia modell ugyan partnernek tekint a társadalomtudományokat és a fejlesztési módszereket, de nem reflektál azok belső logikájára, az általuk képviselt elméletekre, ember és társadalom- és intézmény-felfogás perspektívájára.

Közelítő modell

A kiegészítő modell abból indul ki, hogy mind a teológiába, mint a társadalomtudományokban a megismerés és a megértés dialogikus folyamat, amelyben a két megközelítés egymás partnere, kiegészítője lehet. A teológiai reflexiót nélkülöző közösségfejlesztés "eredményei" Mette és Steinkamp háromszótagú viszonymodelljéből az első kettőnek közös jellemzője a reflektálatlanság, akár a profán tudás elméleteire, akár gyakorlataira vonatkozóan. Tapasztalatom szerint sokhelyütt hiányzik a profán tudások vallási alkalmazásának vallási, teológiai elemzése. Ennek teológiai és gyakorlati következményei is vannak. Előbbinek lényege az, hogy

³ Norbert Mette und Hermann Steinkamp, *Sozialwissenschaften und praktische Theologie* (Patmos-Verlag,

az egyházat egyre inkább profán intézménynek fogják fel, vállalatnak, közintézménynek, spirituális és rituális ellátó rendszernek tekintik. Kialakul az egyházban egyfajta tanácsadó-szakértő réteg, amely átveszi az egyházfejlesztésre vonatkozó illetékességet, s profán kompetenciákkal helyettesíti a vallási kompetenciákat. Gyakorlati vonatkozásban ez tükröződik a különböző egyházi intézmények, plébániák, parókiák, lelkigyakorlatos házak, szerzetesrendek programkínálatában, amelyben túlnyomó részt honismereti, önismereti, csoportdinamikai és hasonló programok szerepelnek, melyek a kínálat szerves részei, de az egyházban mégis izolált enklávéi. Három ilyen eredményes együttműködésre utalok, a teológia felől nézve.

Elégedettebb pásztor, kezesebb nyáj

A közösségfejlesztés komoly sikereket érhet el a parókia vagy plébánia belső munkamegosztásának fejlesztésével. A közösség elkötelezettebb tagjai konkrétan vállalhatnak feladatokat az egész közösségért, s a közösség vezetője és megtanulhatja a feladatok delegálásának és az együttműködés koordinálásának a kultúráját és technikáit. Az elégedettebb lelkipásztor és kezesebb nyáj modellje önmagában az intézmény fejlettebb működését garantálja, de még nem jelent egyházi megújulást. Ahhoz az egyének és a közösség szorosabb Istenhez kapcsolódását és az evangéliumi szeretet igézetének közösségre vonatkozó lebontását is el kell végezni.

Sikerés gyógyítók, néma próféták

A vallási közösségekben a tagok gyakran - sokak szerint egyre gyakrabban - elsősorban gyógyulást keresnek. A közösségbe valóban azok jönnek, akik megfáradtak és az élet terheit hordozzák. A testi és főleg lelki, kapcsolati sebek gyógyítása az eleven közösségi kapcsolódások révén megtörténik. A gyógyulás Isten ajándéka az odaadóan működő közösség révén, de a közösség pusztán a gyógyítás és gyógyulások miatt még nem teljes értékű keresztény közösség. Nagy a kisértés az önmagába zárkózásra. A keresztény közösségek egyik fő jellemzője a misszió, az egyéni és közösségi tanúságtétel, egészen társadalomkritikai tartalmú prófétai megnyilatkozásokig menően.

Sola experientia, nulla scriptura

A jól működő közösségben számos élményszerű találkozás zajlik. A közösség nagyszerű terepe és eszköze önmagunk és egymás elfogadásának, amely az individuális és egoista közegben nagy ajándék. Ugyanakkor az egyházi közösségnek az is feladata, hogy a Biblia révén gyarapodjék istenismeretben, amelyhez hozzá tartoznak a büntudat és megszegyenülés negatív élményei is.

Vers ihlet nélkül

Az egyházfejlesztés sikerei a vallási dimenzió nélkül olyanok, mint a versek ihlet nélkül, a szex szerelem nélkül, a struktúra kultúra nélkül, képviselőlet meggyőződés nélkül.

A folyamatkísérés teológiai dimenziója. A teológia - a vallási ismeret, az istenismeret rendszerezése - képes biztosítani, hogy a profán tudások valóban vallási fejlődéshez vezessenek. Amit a Biblia ír az ifjú Jézusról, "gyarapodott bölcsességben, korban, s kedvességben Isten és az emberek előtt." (Lk 2, 52) Az egyházfejlesztés ekképpen lehet egyszerre egyház is és fejlesztés is. A keresztény teológia néhány kulcskifejezése mentén láthatjuk, hogyan fonódhat össze, egymást erősítve a közösségfejlesztés a vallási fejlődéssel. (A teológiai kulcskifejezések meghatározásánál Rahner és Vorgrimmler teológiai kieszótárát és a Katolikus Egyház Katekizmusát veszem alapul.)⁴

Kerügma

Kerügma az egyház normatív tanítását és igehirdetését jelenti, melyet minden korban megfogalmaz az adott kor nyelvén, s amelyre hite szerint Isten hatalmazta fel. A csoportfolyamatok és a teológiai ismeret területén is érvényes az, amit John D. Caputo a "talán teológiájának" nevez.⁵ Mindkét területen az ismeret, folyamatos megismerést, rá-találást jelent, az ismeretlenre való nyitottságot és a megismerés kalandjára való bátorságot.

Liturgia

A liturgia Krisztus titokzatos teste, az egyház a szenttel való találkozásának közösségi ünnepét jelenti. A közösségi folyamatok szakaszhatárain és fordulópontjain ünnepi pillanatok és alkalmak jelennek meg, melyek szerves részét képezik a fejlesztésnek. A vallási dimenzióban ezek összekapcsolódnak az Isten dicsőítésével, annak élményszerű átélésével, hogy a "növekedést Isten adja". (1Kor 3,6-7)

Müszterion

Müszterion az istenség feltárulkozó titkát jelenti azokban az eszközökben, emlékekben és cselekményekben, melyeket a liturgia használ. Az ókori pogány müszterionokat Jézus személyének középpontba állítása teszi kereszténnyé. A csoportfolyamatok tele vannak személyes és közös felismerésekkel, melyek ráébredéseként, felszabadító élményekként jelennek meg az egyén és a közösség számára. A vallási dimenzió ott nyílik meg ezekben, ahol Istenben azonosítjuk a titkok végső forrását és foglalatát. A vallási misztikusok révén megismerhető és tanulható is az Isten titkaira való érzékenyítés.

⁴ Kari Rahner et al., *Teológiai kieszótár* (Szent István Társulat, 1980)

⁵ John D. Caputo, *The insistence of God: A theology of perhaps* (Indiana University Press, 2013)

Diakónia

Diakónia a szegények és rászorultak közötti szolgálatot jelenti, melyben az egyén és a közösség Isten szeretetéről tesz tanúságot. A csoportfolyamatok a benne résztvevők és a csoport egésze felé irányítják a figyelmet, a szokottnál nagyobb intenzitással. A keresztény istenismeret ott jelenik meg, amikor a csoport önmagában és kifelé is megjeleníti a szegények és kiszolgáltatottak iránti elsődleges szeretetet. Ez a jézusi szemlélet a csoport belső folyamataira is visszahat. Lebontathatók az elválasztó falak, amint Jézus is testében bontotta le az elválasztó falat. (Ef 2, 14)

Martyria

Martyria tanúságtételt jelent akár önmagunk feláldozásáig menően. A hitből fakadó tanúságtétel mindig a többértelmű emberi történetben valósul meg, amit az egyház közössége hitelesít. A csoportfolyamatokban a résztvevők elsődleges célja, hogy új módon találjanak önmagukra. A keresztény perspektíva az önmagunkról megfélemedezés művészetére és gyógyító hatására irányítja a figyelmet. A folyamatokba történő belefeledkezés révén élmény szerűen élhető át a lemondás és a százannyi visszakapásának isteni dinamikája. (Mk 10, 28-31)

Egyházfejlesztés esélye Magyarországon

Az egyházi közösségek megújítására sokféle nemzetközi program ismeretes. Magyarországon - legalább is, ami a katolikus egyházat illeti - általában a lelkeségi mozgalmas közösségei igyekeznek az egész egyházközönségre is megújító hatással lenni. Ennek az igyekezetnek nem ritkán az a végkimenetele, hogy vagy a lelkeségi csoportok megújult enklávéként élnek az egyházközönségben, vagy az egyházközönség papja maga is a lelkeség tagja, s az egész egyházközönséget lelkeségivé formálja, ami a más lelkeséget követők marginalizálódásához, akár elvándorlásához vezethet, vagy a lelkeségi csoport kívül reked az egyházközönségen. A lelkeségi csoportok és az egyházközönség viszonyát próbálta értelmezni és szabályozni VI. Pál pápa Evangélium nuntiandi (1975) kezdetű enciklikája, amely a lelkeségi mozgalmak egyháziasságát az egész egyházzal való közösségen mérte le, amely ezeket gyakorlatilag az egyházközönségek alá rendelte.

Az intézményfejlesztés technikái Magyarországon még idegenek az egyházközönségek számára, francia és német nyelvterületen viszont már több tíz esztendő tapasztalatra lehet visszatekinteni. Az idegenkedés legfőbb oka, a papképzés elmaradottsága mellett a közösségi stabilitáshoz, változatlansághoz és a hagyományok folytonosságához való ragaszkodás, amely a radikálisan és gyorsan változó társadalmi és kulturális viszonyok között nem meglepő. Az elkötelezett keresztények azt várják el az egyháztól és az egyházközönségtől, hogy szilárdan

álljon az idők forrágatában, nyújtson biztonságot és adjon egyértelmű és megbízható támaszt az élet nagy kérdéseire, a személyes és családi élet nehézségeire vonatkozóan.

Ennek fényében az egyházfejlesztés ajánlatának befogadására akkor lesznek képesek az egyházközönségek, ha a fejlesztés a nagyobb fokú stabilitást tudja ígérni az adott közösségnek, és ha annak erre nyitott papja van. Bármennyire is nyilvánvaló tendenciák mutatják, hogy a hagyományos lelkipásztorkodás megújulásra vár, a változáshoz szükséges bátorság sokszor hiányzik a papságból és az egyházközönségek belső köréből is. Az egyházfejlesztés reményekkel kecsegtető ajánlatáról intenzív felvilágosító munkát kell végezni a papság körében és törekedni megértetni az elkötelezett keresztényekkel, hogy a fejlesztés számukra is nagyobb biztonságot ad, és a kegyelmi adományokhoz való elevenebb hozzáférést biztosít.

Irodalom:

- Caputo, John D. *The insistence of God: A theology of per-haps*. Indiana University Press, 2013.
- Lohfink, Gerhard. *Milyennek akarta Jézus a közösséget? A keresztény hit társadalmi dimenziója*. Ford.: Kocsi György. Luzern: Egyházforum, 1990.
- Mette, Norbert és Hermann Steinkamp. *Sozialwissenschaften und praktische Theologie*. Pat-mos-Verlag, 1983.
- Rahner, Karl, Herbert Vorgrimler, és Kuno Füssel. *Teológiai kisszótár*. Ford.: Endreffy Zoltán, Nyíri Tamás Szent István Társulat, 1980.
- Zulehner, Paul M., Josef Fischer és Max Huber. *Népem leszek: a gyülekezeti hit alapjai*. Ford.: Rohonci Katalin. Luzern: Egyházforum, 1990.

FARKAS ISTVÁN

VALLOMÁS

Eleinte nagyon félnék, félszeg, pirulós, dadogós voltam. Ez körülbelül tizenöt-húsz évig tartott, de még ma is számtalanszor előfordul velem, hogy zavarba jövök - a halak sajátossága, mondják a hozzáértők. Például nem tudok mások előtt szerepelni - felolvasni, szavalni, zongorázni, énekelni. Ilyenkor valami gombóc kezd nőni a torkomban, görcs az ujjaimban és valami rettentő idegesség vesz rajtam erőt. Ma már tudom, hogy ez annak a jele, hogy még nem vagyok egészen a helyemen, nem az vagyok, akinek teremtettek, mert hát hogy néz ki egy olyan mesterember, aki képtelen a mesterségéről jól beszélni. Ennek ellenére kezdett bennem nőni az a valaki, aki valaki akart lenni, szerepelni akart, meg tetszeni, látszani, elismerést, meg szerelmet aratni, és aki dicsőségre vágyott. De még több volt bennem abból, aki segíteni, adni, gyógyítani akart, aki a problémákat meg akarta oldani maga körül ahelyett, hogy elfogadta volna

az életet olyanak, amilyen. Elfogadni, azaz élni, létezni ebben a csodálatos extázisban, amit életnek nevezünk.

Később megtapasztaltam, hogy vannak olyan képességeim, amikkel vihetem valamire. Ezek megismerése, kibontása volt életem következő húsz-huszonöt évének a programja. Ezek a képességek persze már ott szunynyadtak bennem korábban is, de ahogy a forrásból erecske, majd patak és végül folyó lesz, úgy kerültek egyre inkább napvilágra. Még sokszor beleütköztek a gátlások zátonyaiba, de hát a zátonyok is csak kiemelik azt, hogy ez egy folyó, folyam, folyamat. És ahogy a gátlások hatalmas kőfalai között kibukkant az erecske, úgy jelent meg, szinte észrevétlenül a folyó két távolodó partja között a tenger, a semmivé válás, a létezés szabadságának a vágya. A folyó lelassult, ágakra szakadt és egyre jobban alkalmazkodott az ár-ápanya ritmusához. Ahogy a külvilág kezdett elismerni, ahogy megtapasztaltam, hogy már vagyok valaki, tudják ki vagyok, elismernek, felnéznek rám, kéri a véleményemet, hallgatnak a szavamra, úgy növekedett bennem a vágy az elvonulásra, a csöndre, a semmivé válásra, a feloldódásra, az óceán nyugalomára és mélységére. Egyre több olyan élményem volt, ami segített megtapasztalni ennek a fázisnak a titokzatosságát, a csodáját. Észrevettem, hogy nem egyedül vagyok olyan a világban, aki ezt már megtapasztalta. És itt nem csak a nagy keresztény és más vallások szentjeire és misztikusaira gondolok, és nem is csak a nagy gondolkodókra, még csak nem is a nagy zenészekre, művészekre, zsolozsmázókra, karizmatikusokra, hanem az olyan, hozzám hasonló, egyszerű emberekre, akik a napi nyolc-tíz óra bérmunka után képesek, önmagukról és a világról megfeledkezve - elkötelezettség nélkül - elmerülni, feloldódni valamilyen elfoglaltságban, legyen az mozgás, játék, meditáció, pecázás, vagy akár fáfaragás.

Engem az élet ücsörgőnek teremtett. Képes vagyok - mint megtapasztaltam - a lúdtalpam ellenére órákig egy helyben, mozdulatlanul állni egy fa tövében, vagy ülni egy vadlesen. De ma már azt is tudom, hogy képes vagyok órákig, hetekig, vagy napokig várni a munkahegyemen, semmitmondó, rutinszerű feladatokat végezve, hogy valaki megtalálja a problémájával, a megoldandó feladatával, amit persze én nem tudok megoldani, de azzal, hogy megtalált és elmondta, rendszerint a megoldást is megtalálja. Ennek, a most már lassan tíz éve tartó folyamatnak a lényegét a "nem felkavarni, nem megzavarni, összeolvadni, egyensúlyba hozni, elfogadni, befogadni" igék fejezik ki, melyek egy része aktív, másik része passzív. De semmiképpen sem a "megismerni, a megkülönböztetni, az elválasztani, a megmagyarázni, a rámutatni, a megoldani" igék. Ez persze nem megy egyik napról a másikra, de már vannak eredményeim. Talán csak egyetlen példát mondanék el az életemből, az érthetőség kedvéért.

Mivel gazdag ember vagyok - mert van szabad időm, amikor azt csinálom, ami nekem tetszik - valamikor régen elkezdtem fényképezni a vadon élő állatokat. Aztán életem során közeli kapcsolatba kerültem a természettel. Olyan helyen éltünk, laktunk, nyaraltunk, teletünk, ahol a szinte érintetlen természet a házunk körül volt és pár perc alatt muflonbégetéstől hangos, páfrányszőnyeggel borított fenyvesben sétálhattam. Már szinte mindent lefényképeztem, csak egy rókaaladót nem sikerült, pedig már vagy tíz éve figyeltem őket - persze minden évben más és más család volt, csak a rókavár volt változatlan. Ez a fázis volt a megismerni, megszerzeni, büszkélkedni vele fázis. Hosszú ideig tartott, de végül sikerült. Ezzel egy időben ott volt az a számtalan - látszólag tétlen - óra, ami a "nem megzavarni, az összeolvadni, észrevétlenül lenni"-vel töltöttem el. És ez lassan a véremmé vált. Fotózni már ritkán fotózok, de amikor csak tehetem, lemegyek a róka közbe. Ott ülök közöttük - néha négy-öt kölyök is van - észrevétlenül, mint a fenyőfák, vagy a páfrányok, minden izgalom, érdeklődés, kíváncsiság nélkül, beleolvadva abba a végtelen nyugalomba, ami egy nyári erdő sajátja. Csak kívánni tudom mindenkinek, hogy tapasztalja meg ezt az érzést, ezt a békét, a létezésnek ezt a tengerszerű nyugalomát. Csalni nem lehet. A róka igen érzékeny műszerek, azonnal reagálnak minden fölösleges mozdulatra.

Tehát először volt a képzelet, a fantázia, a vágy a megismerésre, beleértve az összes technikai, turisztikai, biológiai, környezetismereti feltételt. Aztán jött a tapasztalat: a róka megtalálása, megismerése, a sok sikertelen fénykép, saját tűrőképességemnek, tulajdonságaimnak a megismerése. Végül a sikeres fotók, majd az egész elfelejtése, eggyé válás a környezettel, a természettel, az egésszel - a belső csend megszerzése.

Ma már egyre erősebben hiszek benne, mert megtapasztaltam, hogy számomra az élet minden területén ez az egyetlen járható út. Ide érte a munkámat, a családi életemet, a közösségi munkáimat, a lelki életemet, azaz mindent, ahol meg kell állnom a helyemet, lehetőleg üdvszerző módon.

A következő fázisról is vannak már elképzeléseim, mert amióta ezeket megtapasztaltam, egyre erősebb bennem a vágy, hogy az élményeket másokkal is megosszam. Ezért kezdtem el az utóbbi pár évben mutogatni a képeimet, vetíteni, írni, beszélni - ha néha dadogva is - ezekről a dolgokról. És még egy. Tudom, hogy most már hagyhatom, mert hagynom kell mások által - akiket lehetőleg Isten küldött hozzám - megzavarni ezt a megszerzett - megkapott - csöndet.

Másnak nyilván más az útja, mert esetleg nem ücsörgögni szeret, hanem énekelni, vagy táncolni. Akiknek nem kell annyit a gátlásaikkal küszködni, azoknak talán az önmegismerés, az önfeladás megy nehezebben, mert azt tudom, hogy könnyen nem adják a dolgokat. A nagy aktívoknak talán a legnehezebb olyan elfoglaltságra

lenni, amit önfeledten - nem elkötelezetten - tudnak végezni, valahogy úgy, ahogy Rubinstein zongorázott, Fred Aster táncolt, vagy, ahogy Jézus, a tanítás előtt, imádkozott.

HABOS LÁSZLÓ

BOLDOG MOSOLY AZ ARCOKON

Már március havában járt az idő akkor, de még hidegek voltak a hajnalok, a fogda cellájában pedig különösen. Összekuporodva a durva pokrócot szorosan magára húzva feküdt a kemény facipőn a katszolgos elítélt. Az oldalába nyilallt fájdalomtól ismét felébredt. Megpróbált gyors mozdulattal a másik oldalára fordulni, miközben az éjszakai hideg végigfutott hátán. Nadrágja és kabátja szabályosan összehajtván a beton aljzat-hoz rögzített stokin pihent. Az ór léptei elhalakultak az ajtó mögött. Éberré vált szemével a sötétségben kutatott, majd miután semmit sem látott, gondolataiba merült. Megpróbálta elképzelni szabadulásának napját, a valamivel több, mint két év múlva esedékes hajnalt. Hiába látta magát kényelmes cipőjében, farmer-nadrágjában, színes ingében elhaladni a szögesdrótok mellett, nem érzett semmi különöset. Feladta a szabadságon való tőprengést, mely mérhetetlenül távolinak tűnt számára. Megpróbálta magában felosztani a még előtte álló tengernyi időt. Úgy vélte, hogy a legfontosabb feladata lesz, hogy megtanuljon jól gazdálkodni idejével. A délutánjaiban elérhetővé kívánt maradni továbbra is hittest-vérei számára, és ugyanakkor önmaga képzésére fordítani a lehető legtöbbet idejéből. Az estében pedig olvasni akart. Sokat, nagyon sokat olvasni, mivel számos remek könyv sorakozott a börtönkönyvtár polcain. A folyosói zajok felerősödtek. A konyhai dolgozók pakolták a reggeli itallal telt kannákat. Megpróbált ismét gyors mozdulattal a másik oldalára fordulni, s azzal minél kisebb fájdalmat okozni önmagának, amikor nagyot szólva csattant a cella ajtaján az ór gumibotja, majd sorban a fogdasor többi cellájának vasajtáján is. Az ór igyekezett minden hajnalban néhány perccel megelőzni a hangosbeszélőn át érkező ébresztő parancsot. A vasajtó nézőkéjén már több alkalommal is betekintett hajnalban, mégis ébresztő után, amikor belépett a fogdaajtón, szertartásosan létszámellenőrzést tartott a műszakja végére álmos tekintetűvé vált törzsőrmester. A fiú nevének és rabszámának ismertetésével jelentett, majd egyetlen csajkányi vízmennyiséggel ügyeskedett tisztálkodni. A gyors törölközést követően a házimunkás kezéből elvette a seprűt,

és a tökéletes tisztaságú cellát a szabályzatnak megfelelően felseperte. A lapátra egy gyűszűnyi port sikerült csupán összegyűjtenie. Furcsa színjáték volt ez, melyet minden egyes nap végig kellett csinálnia. A házi elvitte a pokrócot, és beadta a mindössze negyed csajkányi bivalytejet a két szelet kenyérral, melyet gyorsan el kellett fogyasztania az ór újabb megjelenése előtt. Napközben csupán a tekintélyüket kierőszakolni igyekvő fogdaországolatókat teljesítő smaszterek vertek nagyokat gumibotjaikkal a vasajtókra. A fogdában nem volt szabad napközben az ágyra telepedni. Így időnként föl-le járkált a három méter hosszú szűk cellában, és hosszan elmélkedett. Megpróbálta ilyenkor felidézni a közelmúltban olvasott szépirodalmi regényekben talált értékeket. Számos példát mutattak a regényhősök jellemábrázolásai, a jó és rossz probléma-megoldások. Erőt merített az önzetlen, az önfeláldozó emberi magatartásokból, és a tiltott Bibliából titokban olvasott versek felidézéseiből. Csak ritkán zavarták meg elmékedéseit különböző események. Az előző délelőtt a szomszéd cellában a bezártságot elviselni képtelen cigányfiú öngyilkossági kísérletére keletkezett riadalom, vagy a két nappal korábbi történés, melyben a hangosan elégedetlenkedő sorsársát igyekezett gumibotral rendreutasítani a fogdaór. Az utolsó nap délelőttjén átgondolta a magánzárkában megélt hét történéseit. Elégedettség érzése járta át lelkét. Örült, hogy a Bibliarejtegetésért kiszabott fogdabüntetést gond nélkül kibírta, Hálás volt a nyugalomért, a hosszú csendekért, melyeket aktív elmélkedéssel tölthetett. Megértette, hogy a kényszerű elzárások színtere a nehézségek elviselésének egy-fajta gyakorlóhelyévé vált, melyből erőt meríthetett az előtte álló későbbi eseményekhez. Kiengedésekor mosolygós arccal hagyta el a magán-cellát. A mosolyának akkor kettős értelme volt. Egyfelől természetesen a bambán rá figyelt fegyőrnek szólt. Másfelől pedig a sorsnak, amiért megismerhette a titkot. Örült, hogy megélhette a különös – rabhiedelemben szájról-szájra terjedt sokak számára elviselhetetlen – világot. Miután a katszolgos fiú megérkezett a körletre a zárkátársai kitörő örömmel fogadták. Örömük kifejezésre juttatásában egy másik zárkátárssal együtt, akivel egyszerre szabadult az elzárásból többször is magasba dobálták. Miután ismét szilárd talajt érezhetett lábai alatt hittestvéreit pillantotta meg zárkája ajtajában. Boldog mosollyal arcukon siettek feléje. Az őszinte örömmel köszöntők között ott állt egy új, addig ismeretlen mosolygós arc is. Ő az új testvér volt, aki az idő alatt érkezett a fogházkörletre, amíg a fiú fogdabüntetését töltötte. A délutáni beszámolójában aztán ízelítőt adott az új barátnak is, a hitüknek a börtön falain belüli sajátos üldözéseiről.

MERZA JÓZSEF

FOLYTATJUK?

A létszámalakulás vizsgálatához statisztikus szempontokat kell alkalmazni. Megvizsgálandó az első tíz év személyi állománya: mennyi a családalapítás előtti, tehát gondtalan fiatal, akinek sok szabad ideje van, könnyen szervezhető és mozgatható. Ezután meg kell nézni, mennyi a pedagógus, aki a közösségi igénybevétel folytán átcsoportosítja munkaidejét. A papok is megtehetik ugyanezt. Amíg sok a fiatal, addig van lehetőség felfutásra. Meg kellene nézni, hogy a fiatalok aránya hogyan változott az évek során. A családalapítás és a több gyerek vállalása új feladatokat jelent, aminek időbeli és fizikai hatása van a korábban könnyebben mozgó tagokra. A sikeres emberek terhelése növekszik, részben azért, mert több csoportjuk lesz, részben pedig azért, mert a szervezeti növekedéssel együtt járó bonyolódás struktúrafenntartó képződményekbe viszi őket, minek folytán sűrűsödnek naptári bejegyzéseik pihenésük, családi kötelezettségeik, megújulást elősegítő, egészséges lelki és fizikai állapotot biztosító idejük rovására. Vágjunk ki egy populációt 1975-ből és ugyanazt a társaságot 1985-ből és készítsük el időfelhasználási kimutatásukat. Látni fogjuk a feladatok növekedését, s megkérdezhetjük, hogy ugyanazon mértékben nőtt-e fizikai és pszichikai erejük. Az olló kezd kinyitni, és ha csupán a hitüket és hűségüket faggatjuk, nem vesszük észre, hogy a lelki erő alól lassan elfogy a mindennapi élethez szükséges támasz. Feltéve, hogy élni akarunk és fel akarjuk nevelni azokat a gyerekeket, akiket éppen a közösségi felfogás miatt hoztunk nagy számban életre, és nem gondoljuk azt, hogy majd a másik házastárs gondoskodik róluk.

Ezzel a bekezdéssel azt akarom érzékeltetni, hogy vannak helyzetek, amikor elfogulatlan szociográfiát kell művelni, s annak rendes elvégzése után kevésbé fogjuk kétségbe vonni barátaink hűségét. Igyekezni mindig lehet, sőt kell is, de hogy miben és mennyire, azt körültekintően kell megállapítani. Így kevesebb lesz a szemrehányás, kiegyensúlyozottabbá válik a közlevegő.

Természetes, hogy ezek a populációs metszetek 1985 után is képezhetőek, azzal a különbséggel, hogy a társadalmi-politikai környezetnek, a korábbihoz képest gyors változásai figyelembe veendőek. Vajon betartottuk-e a csoportépítés kezdeti alapelveit: az elvek alapos megbeszélését, az el nem sietett befogadást? Melyek voltak a tagtoborzás módszerei a Bokor középpontjától távolodva? Igazában miért jön ma valaki közénk, s ha közénk jött, mit szeretne? Azt, amit a hivatalos egyház nem ad meg, de mi igen? Ettől nagyobb lesz bennük a szeretet, vagy csupán be tudtak szerezni egy másutt nem kapható dolgot? Esetleg szívesen elvinnének minket

egy másik lelkeségi-vallási-humanista vonal felé? Milyen hatással volt a Bokor állapotára több, nagyhatású barátunk halála? Hogyan bírta el távozásukat a kellő időben önállóvá nem tett közösségük? Azt kérem, hogy csak az ítélkezzék – és az is megértően – aki alaposan végig gondolta mindazt, ami az idők során lejátszódott. Belső megújulás, megvalósítható külső célok kitűzése nem lehetséges, ha nem nézünk végig önmagunkon és szép, de senki által sem vállalt feladatot próbálunk erőltetni hosszú időn át. Így csak növekszik az a belső frusztráció, ami hozzáadódik a külső reménytelenséghez. És aztán valóban elfáradunk és semmi sem lesz.

Minden időben van az emberiségnek valamilyen közmeggyőződése, amit valaki bizonyítva lát, valaki nem, de valószínűnek tetszik számára és nem okoz lélektani problémát, hogy csatlakozzon hozzá. Meg kell engedni, hogy e hit tartalma változhasson a gyermekkori örökségtől indulva az emberélet folyamán. A közösségnek van hatása a hittartalom kialakításában és az egyén tudatos lelki élete e tartalom újra és újra átgondolásában rejlik. Tudomásul veszem, hogy a római katolikus egyház hite benne van a katekizmusban és tapasztaltam, hogy a hatásos lelki vezetők szeretik átplántálni saját szemléletüket tanítványaik tudatába. Ez megy kicsiben, s amikor megnövekszik, akkor a Hivatal eretneket kiált. Elég sokféle protestáló nézet parazsa lappang a hamuban. A gyóntató – saját lelkiismereti belátása folytán – olyan engedményeket is tehetett, amelyekhez a hivatalos egyház egyáltalán nem járult volna hozzá. Ámde a dolgokat nem kürtölték ki, s így mindenki elégedett volt, a papot sem közösítették ki. Mi azonban nem dolgoztunk titkos eszközökkel, s ez – az érintettek tekintélyes száma miatt – egyházi elhajlásnak minősült. Most tehát felvethető a kérdés: hová jutottunk?

Az idő jócskán előrehaladt, a Bokor társadalma is megváltozott. Belenézhetünk a vatikáni katekizmus tükrébe. Ami az alapkérdéseket illeti, mindnyájan tudjuk, mit gondolunk, nem kell módszeresen tudomásunkra hozni az ábrahámiai vallások közös hitét. Elég azt mondani, hogy a Bokortól egyházilag elvárt hit a niceai hitvallás első mondata. Hogy ez-e a „Bokor hite”, azt nem tudom. Lehet, hogy azokat kell Bokor-tagoknak mondani, akik minden záradék nélkül aláírják ezt a mondatot. A maradékot nevezhetjük holdudvarnak, szimpatizánsoknak stb. Ha ez fontossá vált, akkor tegyük meg. Ha ez a lelkiismereted megnyugtatóra kell, ahhoz, hogy elmondhasd: nem hoztál létre eretnek közösséget, rajta! Én igazán hagyományos katolikus hitvallásból indultam, de hatvan év után antimodernista eskü letételére szóló felhívást látok benne. Ha megfelel Neked, akkor tégy közzé egy nyilatkozatot, hogy szóról-szóra megvallod a Hiszekegyet és szigorú értelemben katolikus vagy és a Bokor közösséget is ilyennek akarod. Én nem tudom még, mit fogok csinálni. Parancsra nem tudok hinni. “Egy ilyen rendszernek magamat odaadni karrierizmust feltételez ... nagyon tiszta

emberek esetében pedig súlyos, nagyon súlyos belső megosztottságot, skizofréniát, illetve az agy mosás elvállalását. Ez a dolog szubjektív oldala. Objektíve pedig egyet jelent a kontraszelekcióval. Gondolkodni képes ember nem megy oda, ahol nincsen szükség gondolatainak az erejére. A nem-gondolkodók és karrieristák választódnak ki ebben a rendszerben.” (1991).

Már kérdezték tőlem, nincs-e tudathasadásom amiatt, hogy Bokor-nézeteimmel (mik is azok?) templomba járok és egyházi adót is fizetek. Meg tudtam mondani, miért teszem. Ha most úrlapot kellene aláírnom, félek, hogy felborulna az egyensúlyom. Szeretni akarok, s ezentúl sokat hallgatni. Az egyetemes emberszeretet parancsához akarok hű lenni. Nem akarom barátaimra hozni a Bokor egészének kiközösítését. Nem is vagyok benne a Bokor hivatalos testületében. Ha megidéznék a Képviselőtestület lelkiségi irányzatunk egyházi elfogadása, jóváhagyása, beiktatása érdekében, én nem hoznék szegyet dadogással vagy nyekergéssel, így vagy úgy értelmezéssel a tisztelt folyamodókra. Rendkívül jó helyzetben vagyok. Nekem csak azt kell elmondani, hogy bánok mindent, amit a szeretet ellen vétettem, meg amiben az éhezők, szomjazók, a betegek, a meg nem látogatottak elmarasztalhatnak és meghalok. Nem az én dolgom lesz megítélni magamat, a jó lelkek pedig imádkozhatnak értem. Kiűresítem magamból a színjátékos bármilyen módját.

Nem most találok ki ezeket a mondatokat. Tíz-tizenöt évvel ezelőtt leírtam, hogy az egyház nekem nem dogmatikai rendszer, hanem egy szociológiai képzőművészet, amelyben barátaimmal együtt beszélgetek az evangélium által elmondottakról úgy, hogy igyekszem is megtenni azt, amit a belátás követendő eszménynek rajzol elém.

A matematikus hozzászólt ahhoz, hogy vannak bizonyítható és nem bizonyítható tételek. Az utóbbiakról el is mondja ezt. Megteheti, mert nem szószékről beszél és látszata sem merül fel annak, hogy az ő kezében van az emberek üdvössége. Megteheti, mert nem abból él, hogy arról beszéljen, amit nem tud, hanem arról, amit úgy tud, hogy gyakorlati igazolással is tud szolgálni róla. A megismételhetőség, a bárki által történő kipróbálhatóság a tudomány előrehaladásának a garanciája. A vallási buzgólkodók régen és ma folyamatosan gondolkodnak ki újabb tételeket, amelyek bizonyíthatatlan előfeltevéseken nyugszanak. Ettől még lehet logikus a levezetésük, de hiányzik a gyakorlati igazolás. Ettől van a sok felekezeti. Időnkint kiderül, hogy a tétel nem igazolható. Ekkor várni kell – mondjuk – négyszáz évet, mert szemmel látható a tévedés. Ha olyan területről van szó, ahol nincs tapasztalati lehetőség, akkor a világ végzetéig mondható a téves állítás, mert a Hivatal tudja, hogy egy állítás visszavonása igen nagy kockázat a szavahihetőségre s ebből kifolyólag életveszélyes a rendszerre. Nem is fogja megtenni. Bocsánatkérés egy tönkretett, végtelenül drága emberi lélekért? Ó!

Bandi nézeteitől nem határolódott el a Képviselőtestület. Így van. Erősebb volt a szubjektív, emberi, baráti érzés. Másodrendű a tanbeli tisztaság. A KV valószínűleg nem látta eléggé tisztán, hogy mi a különbség Gromon, Bulányi, a Képviselőtestület és a katolikus egyház hite között. Ez bizony négy különböző dolog. Lehet itt mindenkinek eleget tenni? A Képviselőtestület soha nem volt a hierarchia kedves gyereke, nem él benne vágyakozás az elfogadottság melege iránt. Jó tíz éve csendesen megszólítottam Seregély érseket, mivel egy iskolában, majdnem egy osztályba jártunk. Tudtam levelet írni neki a helyszellemének megfelelően. Tisztességesen, de elutasítólag válaszolt. Paskai bíborossal az amerikai nagykövetségen beszéltem egy fogadáson megfelelő terjedelemben. Nem voltam ismeretlen neki, hiszen találkoztunk még veszprémi püspök korában és később egy magánlakáson. Udvarias negatívum. Többet nem érhetünk el, mint amit a 13 pontos nyilatkozattal megengedtek. Hiszen nem vagyunk kiközösítve. Nem tudunk az asztal végén ülni? Szükségünk van arra, hogy állandóan tudomásunkra hozzák, hogy hol a helyünk az Egyház által megvalósított országban? A létező országban, amely hasonlít a létező szocializmushoz.

Én tehát nem írok levelet senkinek, annál is inkább, mert nem tudom, kinek írhatnék emberi hangú levelet, nyílt levélnek pedig nem látom értelmét. Százszor elhangzottak már ugyanazok a mondatok igazunk bizonyítására. Ha volt füle valakinek, meghallotta. De hát a történelem folyama megállás nélkül hömpölyög. Új fiatal tigrisek és egyházfők foglalják el a közélet helyeit, megtelt a villamos. A fenn ülők bedugják a fülüket, hogy ne hallják a lemaradtak méltatlankodását. Az utóbbi időben Moldova kiválóan megírta, hogy a múlt hősei senkinek sem kellenek. Nade, élet nemcsak a villamoson van. Sőt inkább azon kívül, ahol a mindennapok gyalogjáró emberei élnek. Őket minden felhatalmazás nélkül segíthetjük. Jóságúnak kell lenni és másokat is erre buzdítani. Ha nem elég a szegények elismerése, akkor törekedhetünk cégtablára, hogy a világ látva-lásson. Elvégre – mondhatná valaki – az evangéliumban benne van, hogy ne lássa a világ, meg az is, hogy lássa a világ a jótetteinket. Derék. A jószívú embernek barátai is lesznek, horizontálisan és vertikálisan, hogy ily csúnyán fejezzem ki magam. Otthonomat megtalálom kétfajta barátaim között. Ki más barátságát érdekelne engem? Nem vagyok csapodár természet, nem szaladgálok állandóan új barátságok után, mert az elhagyottak magányosnak, érdektelennek fogják érezni magukat. Mivel van családom, szakmám és társadalmi környezetem, ezért háromszorosan is belenőttem ebbe a világba. Nem is üzenek hadat az egész világnak. Mindenki tudja, ki vagyok, s ezután kicserélhetjük nézeteinket a világ állásáról. Ha elfáradtam a napi vitákban, elmegyek a fák közé, mert ismerem az erdők és rétek ösvényeit, előttem vannak a városban is. Akkor is otthon vagyok, ha nem vagyok ott. Egy papnak több is, kevesebb is juthat az

otthon világából. De hát minden hívő számára adott Isten barátsága. Furcsa lenne, ha a szerelméről beszélő ember nem találna otthont és boldogságot e kapcsolatában. Persze van keserű, esetleg viszonzatlan szerelem. Akkor viszont erről is kellene szólni.

A szerzetesség nagy segítség ahhoz, hogy valaki gondtalanul odaadhassa magát mások szeretetének. A szerzetesség nagy segítség, hogy valaki az odaadottság módszeresen kiképzett katonája legyen. Kár lenne tagadni. De aki mindenkinek odaadja magát, az senkié sem lesz, egyedül Istené. Ezt a mindenkik jól is fogadják, meg rosszul is, ha éppen az árnyoldalak kerülnek elő. Évtizedek alatt hallottuk a jól élő szerzetesek bírálatát, most éppen azt, hogy csak ez a forma biztosítja az utat a jövőbe. Én nem vagyok gyors gondolkodású ember. Engedtessék meg, hogy egyelőre szemlélődjek. Nem láttam és ma sem látom tényleges feltételét annak, hogy bárki és bármilyen formában vállalja a kommuna útját. Hans Meierék útja történelmileg és lélektanilag is idegen volt egy 1989-ben adott hazai embercsoport számára. Ezek olyannyira tényleges dolgok voltak, hogy 17 év sem tudott változtatni rajta. Terveinket a történelmi tények alapján kell elgondolni, pontosan, hogy úgy mondjam, érzelemmentesen. Az egyén lelkiismerete számára, persze, mindig, minden szabad, ami jó és amivel azonosulni tud. Ámde közösséget vinni egy útra egészen más dolog. Nem kell magyarázni. Ismerjük el emelt fővel, hogy a hutteri felhívás 15 éves zsákutcába vitt minket, az ezzel járó tépelődéssel, vitákkal, közösséggyengítő hatással. Ők csupán azt gondolták, hogy szépen beszerveznek minket soraikba, csak úgy, amiként tette sok-sok nyugati lelkeségi irányzat, amelyik boldognak érezte magát, hogy egy újabb országban létesít tagozatot. Még 2005-ben is kinyilvánították ezt a reményüket. Mi pedig hatástalanságunkon rágódtunk, mert csak a kommunában tudtunk gondolkodni, s eközben sokféle lehetőséget mulasztottunk el. Már akinek szüksége van az intézményesen, jogilag is megalkotott lehetőségre. Nem voltunk hatástalankok, mert milliókat fordítottunk az éhezőkre. Papirom van Lékai bíborostól arról, hogy az első karitatív akcióban a Bokor az országos adakozás közel tizedrészét állta. Nekem nincs szükségem bizonyításra, hogy milyen nagylelkűek a barátaim, hiszen tudom, hogy debilis gyerekekkel is törődnek némelyek akkor is, ha pénzt és főleg sok időt emésztő munkájukról kevés vagy semmi említés nem történik. Nem hoztunk létre ingyen konyhát, de alapíthattunk volna gyermekmenhelyet, mondjuk, öt gyermek számára. Sok a szülő nélküli gyerek. Ezt fejleszthettük volna, ha pénzünk és emberünk lett volna rá. Mehetne tán most is, elszánás kérdése. A sikeres dolgok az akaraton kívül a jó helyzetfelismerés következményei. Bőjte Csaba – egyéni elkötelezettsége mellett – jól ismerte fel a szükségletet és a társadalmi lehetőségeket. Saját kezdeményezése mellett sikeresen épített a magyar társadalom lelkiismeret furdalására, a

profán és egyházpolitika törekvéseire, a diszkrét vagy kifejezett nacionalizmusra, az amerikai magyarok csekkjeire. Amikor legutóbbi amerikai körútjáról és annak állomásairól olvastam, nem tudtam nem gondolni Gyurka clevelandi és egyéb helyeken megtartott előadásaira. Csakhogy Gyurka Isten Országát hirdette, ami nagyon izgalmas, érdekesítő, esetleg háborzongató dolog, de a józan konzervatív amerikai felismerte ennek következményeit. Csabának előnyösebb helyzete volt, mert az immanens, pláne nemzeti célok mindig hatalmas mozgóerővé válhatnak. Gandhi se sokra jutott volna a szatiagrahával, ha nincs benne a pakliban India függetlensége.

Le kell tudnunk tenni valamit az asztalra. Így van. Csakhogy valami hasznát is kell látni a vállalkozóknak. Úgy tűnik, a kommuna nem ígéretes az emberek számára. A már valamire jutott emberek anyagi katasztrófát szimatolnak mögötte. Szerintem vannak köztünk üzlethez értő emberek, ők sem adtak ötletet ahhoz, mit kell tenni, ha valaki felszámolja maga mögött a valamelyes biztonságot adó háttérrel. Esetleg számos gyerek kíséretében. Ez megint rideg, gazdasági megfontolást igénylő kérdés, különben csak a tévútra jutott emberek átkozódását hallhatjuk. Muszáj így írni, hogy élesen láthassuk a dolgok kimenetelét. Egy elkapdosott, kudarcba futott vállalkozás hosszú időre lehet elrettentő példa mások számára.

Szép gondolat, hogy az ideális életközösségben mindenki azt csinálja, amit szeret. Ki teológiát, ki matematikát, ki beteggyógyítást. A mintapélda mindenesetre azt mutatja, hogy legjobban, ha mindenki bedolgozza magát a bútorasztaloság vagy játékkészítés valamelyik részlegébe. A kapitalista gazdálkodás jelen hajszájában legfeljebb néhány kiváltságos engedheti meg, hogy neki tetsző, a termelést nem szolgáló dologgal foglalkozzék. Egyébként, 1968-ban (hol volt még akkor a kommuna gondolata!), Franciaországban megismertettek egy olyan közösséggel, amelynek tagjai egy elhagyott kolostorban éltek, napközben bejártak dolgozni a közeli városba és este szépen elmondták az egyház tradicionális imádságait. Ez lehet egy lépés a teljesen együtt élő közösség felé. Lanza del Vasto erőszakmentes közössége már 1974 táján így élt. A helyzet kihozta a vállalkozást. Az viszont nagyon fontos, hogy ne egy olyan réteg dolgozza ki a közösség életszabályait, amelyik haszonélvezője lesz az átlagtag szürke, mindennapi munkájának.

Kezdek fáradni, s talán az olvasó is így van vele. Pedig van még meggondolni való. Jön az Evangélium Nuntia, aminek az ellentmondásosságát annak idején eléggé bíráltuk. Most tehát a Jézus és Szent Ferenc után egyedül evangéliumnak mondott közösségünk azt a feladatot kapta, hogy ne tekintse magát az evangélium egyetlen birtokosának, hanem figyeljen a püspökökre és a Tanítóhivatalra. Helyes! Eddig is odafigyeltünk, két és fél évtized története mutatja, milyen eredménnyel.

Ezt nem fejtem ki, csupán azt kérdelem: mostantól jobban kell majd odafigyelni, hogy könnyebb legyen a lelked? Tehát van valami a lelkeden, ami nyomja, mert nem úgy tettél, mint igazhítlő katolikusnak kellett volna tennie? Mi lenne az? Ránk kellett volna erőltetni a Szabályt a lelkiismeret helyett, mintha a lelkiismeretünk merő egyéni szeszély és kötekedés forrása lenne, nem pedig egész szellemvilágunk és erkölcsi felfogásunk egybelátása? Ha arra kényszerülnék, hogy felmondjak egy olyan Krédót, amelyben nem használhatom a valószínű, a szeretném remélni szavakat, akkor nem tudnék szembenézni magammal, emberi mivoltommal, hetven éves élettörténetemmel, akkor hipokrita lennék, akkor állandóan attól kellene félnem, hogy elkárhozom, mert hazudnék azokban a kérdésekben, amik alapján a Szentlélek (vagy profánul, a lelkiismeret) megítél. Nincs semmi baj, ha úgy kezdek: Szeretnék hinni egy Istenben, Töreksem hinni egy Istenben, és így tovább. Én ezzel könnyíték a lelkemen, én ennek a vágyamnak a kimondásától tudok meghalni békében.

Érzem, hogy kimaradnak mondatok, de gyerünk tovább. Lelkiismeret vagy nem lelkiismeret – ez itt a kérdés. Mármost reménykedhetünk-e abban, hogy megtanulunk újra egyet gondolni? Jó lenne tudni, mi volt az az egy, amiben valamikor, korábban egyet gondoltunk. Ehhez mérhetnénk a jövő egy gondolatát. Ha a szeretet parancsa, akkor minden rendben van, akkor viszont nem jutottunk előre a részletkérdésekben. Azt javasolnám, hogy a feladatot úgy fogalmazzuk meg, hogy ne az együtt gondoláson legyen a lényeg, hanem azon az egyen, amit tudnánk együtt gondolni. Így nem a formán, hanem a lényegen lenne a hangsúly. A Bruderhof, Pinkafő, a Franziskusgemeinschaft egységesen gondolkodik. Vajon mi a gondolkodásuk területe? Ahogy elképzelem e derék, jó szándékú közösségeket, valószínűleg nem okoz nekik gondot az, hogy kinek a szavát hallják, ha megszólal a püspök. Lehet, hogy ezt nem fejezik ki szavakban, de az is lehet, hogy fel sem vetődik a kétely a gondolkodás csendes perceiben. Mi azonban ettünk a tudás (ah, mily nagy szó, pláne egy agnosztikustól!) fájáról, a mi üdvösségünk már csak egy mitikus növénytől képes jó vagy rossz fordulatot venni.

Tudomásul veszem, hogy lelkiismereted szavára kéred tőlünk helyzeted átgondolását. Írhatnád azt is, hogy szerzetesi fogadalmad, papi fogadalmad szavára kéred ezt. Nem írod, mert tudod, hogy a lelkiismeret több mint a szerzetesi fogadalom, a papi megjelöltség. Kétségtelen, hogy ez utóbbiak ösztönzésére mentél a Vatikánba, megőrizve a lelkiismeret tisztaságára törekvést. Amit lehet, próbáljuk meg. Az egyházzal szembeállást viszont árnyalni kellene. Semmiben, az égvilágon semmiben nem képviseltél mást, mint amit a Hivatal? Ma sem? Nem tartalmaz az a bizonyos eldugott, 13-ik pont állandó feszültséget, amely abban a pillanatban nyilvánvalóvá válik, amikor nem a jelenkor látszólagos

békeidejében élünk, amikor is a felek, különböző okokból nem kívánják az összetűzést? Az ügyed – természetesen – nem rendeződött 1997-ben. Ha úgy lenne, beszélne hozzád a hierarchia. De nem beszél, újra és újra te beszélsz, s ők minden alkalmat megragadnak a hallgatásra, a kitérő válasza. Az egyenesen lehetetlen, hogy hivatalosan teret adjanak neked, amikor nem egyszer felemlgeted a jelen bíboros szerepvállalását a korábbi rendszerben. Nincs bűne a hierarchiának, ők engedelmességek Rómának, azaz a Szentatyának, azaz Krisztus földi helytartójának. Disszonáns hangok nem időszerűek. Megbocsájthatod ezt az elzárkózást, ezt a szimbolikus kiközösítést. Jézus sem várta meg, amíg a hóhérok bűnbánatot tartanak. Rajtuk múlik a megtisztulás. Ez szép magatartás, a megbocsájtó lelki egyensúlya lesz biztosabb. Pongráz Gergely és Rác Sándor nem így gondolja, de hát őket más fából faragták. Igazad van, nem lehet örökké haragudni, illetve lehet, de káros. A halálíg megőrzött harag jó regénytémának, de nem jó a kereszténynek.

Már az is jó dolog, ha elmondjuk barátainknak a véleményünket. Tiszták lesznek a lapjaink. Más dolog, hogy miféleképpen sóhajtozik bennünk a Lélek, ha Istenhez fordulunk. Ebben az időben nem tudom nyilvánosságra hozni a velem élő gondot, vágyakozást, magányt, felbátorodást, reményt, szándékot a megállásra. Meg tudom keresni azokat a korábbi szövegeket, amelyekkel azonosulni tudok, ebből tájékozódhat a hallgató. Belső munka folyik, amelyben harmonikusan kell feldolgozni az életünkben minket ért hatásokat. Magunktól is igyekeztünk és időnkint célzott beszélgetések tárgyai letünk. Látnom kell, mikor voltam eleven személy és mikor mozgatótt figura. Nagyon gyorsan megy az idő. Elkészülök-e rendszeren az utolsó sóhajtatásig?

Nem akarok összeveszni senkivel. Utoljára írom le, hogy a rendszerváltáskor tett elhatározásom az volt, hogy világosan őszintén, jó szándékkal fejezzem ki gondolataimat, hiszen már azelőtt megvoltak azok a tünetek, amelyek történelmileg vitákhoz, viszályokhoz vezethettek. A politikai pártok története tanúsítja, hogy így volt. Most fogódzatok meg a következő mondat előtt. Én akkor a józanészbe és a jézusi gondolkodás szelidségébe kapaszkodtam, mint az egykori görög, aki a hajó árbocához kötöztette magát. Elengedhetitek a fogantyút. Mivel ma is itt vagyok, látható, hogy a szellemi, vallási, politikai, társadalmi dagály nem sodort el, úgy érzem, hogy nem vesztettem el sem az ítéloképességet sem a higgadtságra törekvésemet akkor, amikor megdöbbenve kellett látnom túlhaladott, többé már nem várt áramlatok újjáéledését. Ennyit magamról. Bis repetita placent, de csak annak, aki újra hajtogatja. A közönség hamar megunja az ismert önarcképeket.

Folytatjuk? Felcserélhetjük a Fatimai hiszekegyet, a Hűségimát sarkosabb fogadalomra. Olyanra, amit a különféle testületekbe, rendekbe belépő emberek tesznek. Előírhatjuk alkalmas szövegek kötelező elmondását, s

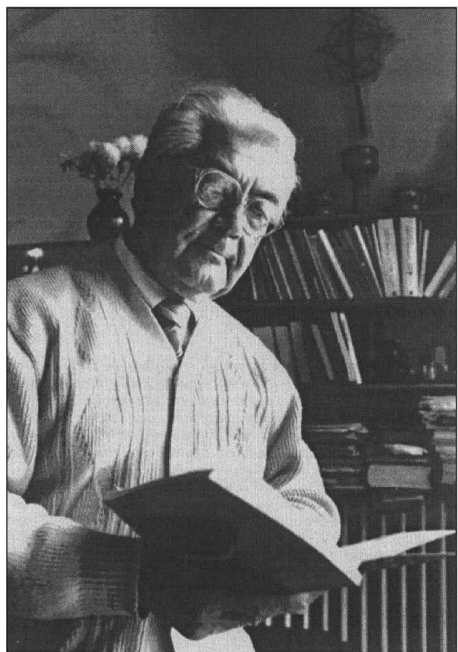
ezek alapján szankcionálhatjuk a tagokat. A szankciók lehetnek helyénvalók, esetleg tévesek. A szankcionálnak lehet büntudata is, meg nem is. Ettől függetlenül egy szervezet felett eljárhat az idő és ez lehet a szervezet hibája, de lehet az idő törvénye. Ismét szükség lehet a szociográfiai elemzésre: milyen tevékenység vagy szellemiség tartott meg hosszú időn át társaságokat, jézusi életre szövetkezett csoportokat. Hányan élnek bennük, meddig növekedtek, mi a jelenlegi helyzetük? Mi biztosíthatja a szüntelenül változó világban az állandóságot? Erre képzett szakember módjára kell válaszolni, akkor is, sőt különösen akkor, ha él bennünk a szándék a világ eredményes jobbítására.

Hosszú lett, bár mégsem elég hosszú, Náci majd megbocsájtja.

2005. november

ELMER ISTVÁN

BÖRTÖNKERESZT
BÖRTÖNVEISLT KATOLIKUSOK VISSZAEM-
LÉKEZÉSEI
- BULÁNYI GYÖRGY -

Budapesten született, 1919. január 9-én. A piaristák budapesti gimnáziumában érettségizik 1936-ban. Ugyanabban az évben belép a piarista rendbe. Ezzel párhuzamosan a Pázmány Péter Tudományegyetemen magyarnémet szakos tanári diplomát szerez. 1943. január 31-én szentelik pappá. 1943-tól tanár a piaristák sátoraljaújhelyi, tatai és debreceni gimnáziumában. 1948. szeptem-

ber 1-től egyetemi lelkész Debrecenben. 1952. augusztus 28: letartóztatják, életfogytiglani börtönre ítélik. 1960. december 9-én amnesztiával szabadul. 1961-1969: szállítómunkás. 1969-1979: fordításokból él. 1979 óta nyugdíjas.

Az egyházüldözéssel párhuzamosan megerősödtek a kisközösségi mozgalmak. Általában fiatal értelmiségiek, diákok tartották egymással a kapcsolatot, s minden csoportnak volt lelki vezetője.

A kisközösségek egyszerűsége, ősegyházi életformára törekedtek. Egy részük a hivatalos egyház tudta nélkül működött, amelyekről pedig tudomásuk volt a püspököknek, azoktól a hierarchia igyekezett elhatárolni magát, mivel attól tartottak, hogy a kisközösségek veszélyeztetik az egyház állam által engedélyezett tevékenységét.

Idővel teológiai és egyházfegyelmi kérdésekben ellentétek jelentkeztek a kisközösségek és a hierarchia tagjai között. Ezeket az ellentéteket a kommunisták élezni igyekeztek, s így a katolikus egyházon belüli megosztottságot erősítették.

Bulányi György piarista szerzetes a második világháború befejezését követően azonnal hozzálátott kisközösségek megteremtéséhez; később az ő mozgalmából fejlődött ki a Bokorközösség.

Az első kisközösségi per, a később rólam elnevezett Bulányi-per során tartóztattak le, 1952 augusztusában. Ekkor a hivatalos egyházat a már ismert módszerekkel - „megfegyelmezte” a hatalom: 1948 végén Mindszenty bíborost letartóztatták, 1950 nyarán a szerzeteseket elhurcolták, majd ugyanennek az évnek az őszén létrejött az első „megegyezés” a magyar kormány és a püspöki kar között. 1951 tavaszán a megegyezési tárgyalásokat vezető Grósz Józsefről is kiderítették, hogy hazaáruló. Az ÁVH-sok beköltöztek a püspöki aulákba, átvették az egyházmegyék pecsétjeit, minden küldeményt ők bontottak föl, levél a püspökségről csak az őáltaluk rátett pecséttel mehetett ki. A hivatalos egyháznak gyakorlatilag semmiféle mozgástere nem maradt. Bármit akart cselekedni, csak ÁVH-s engedéllyel tehetett, vagy amit tett, kénytelen volt ÁVH-s parancsra tenni.

A kisközösségek - a hihetetlen mértékű, az egész társadalmat átható félelmi állapotban - úgy éltek, ahogyan élhettek. A korra, a gyanúsítgatásokra, és a fölszított bizalmatlanságra jellemző, hogy 1951 végén valaki azt mondta rólam az egyik püspöki aulában: Bulányi biztosan ÁVH-s megbízott, valószínűleg beépítették, mert különben volna annyi esze, hogy tudná, ebben a helyzetben mindent abba kell hagyni.

A mi letartóztatásunkkal elkezdődött a kisközösségek üldözése, mely két évtizedig tartott. 1970-ben a regnumi atyák pere volt az utolsó a sorban.

1951. november 30-ig kellett az egyházmegyéknek végrehajtaniuk azt a rendelkezést, mely szerint azokat az egyházmegyei szolgálatba átvett szerzeteseket, akiket az állam nem fogadott el, meneszteni kellett, így engem

is kiköltöztettek abból az egyházi épületből, melyben addig laktam.

Formailag debreceni egyetemi lelkészi státuszba kerültem. Azért formailag, mivel egyetemi lelkészi státuszomat is csak kisközösségi, az állam szempontjából illegális formában tudtam betölteni. 1948 decemberében az egyik reggeli hittanórán benyomult háromszáz népi kollégista, és fölszólítottak, hagyjam el a nép egyetemét, mivel reakciós vagyok. Az előző héten fölkeresett egy diákküldöttség, azt kívánták, hogy ítélem el Mindszentyt reakciós politikája miatt. Mondottam nekik, el nem ítélem, de az tény, hogy én más nemzedékhez tartozom, mint a bíboros, s nem feltétlenül nézem úgy a világot, mint ő. Például nem vagyok legitimista. A bíboros és az én nézeteim közötti különbségeket szívesen elmondom abban az esetben, amennyiben ők is elmondják a sajtóban, hogy miben nem értenek egyet Rákosi Mátyással.

Fölszólítottak tehát az egyetem elhagyására. Dicséretükre legyen mondva, megvárták, míg befejezem az előadásomat. Éppen Isten bizonyításáról folyt a szó ama téli hajnalon, hiszen a hittanórák ideje reggel nyolc volt.

Ilyen előzmények után 1952. augusztus 28-án tartóztattak le. Éppen annak a napnak reggelén érkeztem haza. A nyári hónapokban az országot jártam, lelkigyakorlatokat tartottam.

Éjfél tájban hatoltak be az ÁVH-sok. Mélyen aludtam, ezért szállásadó gazdáim, egy idős házaspár nyitott nekik ajtót. A szobában fölkapcsolták a villanyt, az ágyamhoz léptek, elkapták a két csuklóm, megkérdezték, van-e nálam fegyver. Nincs - válaszoltam. Öltözködjön fel, parancsoltak rám. Az órát, a breviáriumomat magammal vihettem. Gyors öltözködés után kétoldalról belémkaroltak, kivették a házból, s beültettek egy Pobjeda hátsó ülésére. Két markos letartóztatólegény vett közre, hatalmas vállukat rászorították az én vállamra. Bekerültem a rendőrségi fogdába. Nem tudtam, megbilincselve hogyan szokás tartani a kezét, ezért fölemeltem, mire az ő „kedvesen” figyelmeztetett, hogy nyugodtan leereszthetem.

Egy-két órát feküdtem a priccsen. Ezalatt mindent összeszedtek a lakásomon, amit csak találtak. Később se kaptam vissza egyetlen holmimat sem, nemzeti ajándékként mindent odaadtak egy debreceni ÁVH-snak: könyveimet, fényképezőgépet, írógépet, sőt alsónadrágjaimat is. A szállásadó idős házaspárt is kiköltöztették a lakásból.

Amikor végeztek a házkutatással, visszaültettek a Pobjedába és elindultunk. A Kossuth utcából a Piac utcába, tovább a Széchenyi utcába, mely beletorkollott a Budapest-Záhony országútba. Feszülten figyeltem, balra fordulunk-e, Budapest felé, vagy jobbra, s akkor a Szovjetunióba visznek. Nagy megkönnyebbülésemre balra fordultunk. Amikor Szolnokra értünk, már világo-

sodott. Megkérdeztem, breviáriumozhatom-e. Nagy kegyesen megengedték. Két mackós vállával a vállamon, megbilincselve mondtam a 29-i matutinumot. Keresztelő Szent János napja volt.

Valamikor hajnalban értünk a fővárosba. Behúzták az autót ablakán a függönyöket, ne lássam, merre visznek. Amikor megálltunk, egy épület udvarán találtam magam. A falhoz állítottak. Szabály szerint a homlokot a falhoz kellett érinteni. Rogyadozva állhattam, mert oda lépett egy őr és megkérdezte, nem óhajtok-e reggelizni. Nem óhajtottam. A fogságba esett állat sem képes eleinte enni, nekem is csak negyvennyolc óra elteltével ment le valami a torkomon.

Így álldogáltam, mígnem elkapták a bal vállam fölött a ruhát és tuszkolni kezdtek. Bevitték egy irodahelyiségbe, ahol rengeteg ÁVH-s tartózkodott. Meleg volt, a szolgálati övük ledobva. Fölszólítottak, hogy vetkőzzem le. Na, gondoltam, most következik a kínzás.

Tévedtem, anyaszült meztelenül alaposan megvizsgáltak, nem dugtam-e valamit el. A nadrágról levágták a szorítókat, elvették a nadrágszíjat, a cipőfüzőt, sarokvasat, majd kincstári alsót és inget adtak. Erre vehettem a saját fölsőruhám. A nadrágot kézzel kellett tartanom, különben leesett volna. Közben megkérdezték, hogy én vagyok-e én. Sikerült azonosítaniuk! Ismét elkapták a bal vállam fölött a ruhát, kivitték a helyiségből és beraktak egy szekrénybe. A szekrény negyven centiméter-szer negyven centiméter alapterületű lehetett. Onnan hamarosan kikaptak, megint továbblétköztek. Bevitték egy fürdőhelyiségbe. Vetkőzzön le, álljon a csap alá, nyissa meg a vizet, szappanozzon, mossa le, törölközzön meg - két-három másodperc telhetett el a vezény-szavak között.

Magánzárkába kerültem. Egyedül voltam. Mérhetetlen megkönnyebbülés vett rajtam erőt: most már nem felelek semmiért. 1952-ben szinte már elviselhetetlen volt odakin a ránk nehezedő nyomás. A kisközösségek legnagyobb hősei is ingadoztak: meg vagyunk örülve, akkor, amikor minden éjszaka egy sor ember tűnik el az országban, mi ahelyett, hogy meghúznánk magunkat, folytatjuk Krisztus tanításának hirdetését a vallásüldözés idején?

Számomra nyilvánvaló volt, hogy az elkezdett munkát nem hagyhatom abba, csak az jelentette az igen súlyos lelki terhet: felelős vagyok a többiekért. 1952 nyarán ettől már olyan állapotba kerültem, hogy szomatikus megbetegedés tünetei jelentkeztek.

„Vigyázzállásban” ücsörögtem a Fő utcában. A fej fölémelve; ha az őr benéz, ne a haját, hanem az arcot lássa. Ha pedig fel akartam állni, az őrtől külön engedélyt kellett kérnem. Sétáltam a száznolcvan centiméter széles zárkában, a két priccs elvette a terület jó részét. Az ágyak között harminc centis, a priccsnek előtt egy méteres szabad tér maradt.

Hamarosan betettek mellém valakit, aki elmondta, nem-sokára szabadul, akarok-e valakinek üzeni valamit. El-utasítottam az ajánlatát. Akkor még nem tudtam, hogy az illető hazudik, beépített ember, akinek az a dolga, hogy valamit kiszedjen belőlem. Az ösztönöm segített. Egyébként is: mit üzenjek, s kinek?

Elkezdődtek a kihallgatások. Ugyanahhoz az őrnagyhoz kerültem, aki a letartóztatást vezette. Pesti értelmi-ségi zsidó fiú volt. Az ő feladata az volt, hogy lélektanilag összetörjön. Nagyon könnyű az ilyesmit elérni. A technika a következő: föltesz egy kérdést, amire elkezdnek válaszolni, de mielőtt a mondatot befejezhetném, jön a következő kérdés.

Közben ilyen megállapításokat tettek: na, Bulányi, maga egy szemét alak! Előre fölmenti magát az alól, hogy helyt kelljen állnia.

Pillanatok alatt képtelen helyzetet teremtettek. Megállapították, hogy a velük szemben álló vádlott erkölcsi nulla. Ennek hatására nem cinizmus született, hanem a teljes elveszettség érzése. Az egyetlen kincs, amit ilyen állapotban az ember még birtokolhat, az önérzete. Ragyogóan megtalálták azokat a pontokat, melyek hatására erősödött a kételkedés: valóban jól cselekedtem-e? Rövid szünetekkel három alkalommal vittek kihallgatásra. A harmadik után már annyira össze voltam törve, hogy elhatároztam, a negyedik kihallgatáson úgy fogok viselkedni, hogy ne bántsanak tovább. Nem fizikailag bántalmaztak, kizárólag lélektani eszközökkel kínoztak.

Vittek negyedszer is - legnagyobb meglepetésemre egészen másvalaki elé kerültem. A nagyjából korombeli őrnagy tiszteletteljes hangon beszélt velem. Szabadkozott: mégsem mondhatja, hogy Bulányi atya, helyette mesternek fog szólítani. Az inasok is így csinálták annak idején, tette hozzá.

Hatvan napon át, a vasárnapok kivételével napi tíz órában hallgatott ki engem az őrnagy. A kora reggeli órákban kezdődött, délidőben visszavittek a zárkába, a csajkából megettem az addigra már kihűlt ebédet. Kihallgatóm úgy rendelkezett, hagyjanak egy óra hosszút feküdni, hogy délután használható legyek. Akkor ismét hívatott, s éjfélig folytatódott a kihallgatás. Gondolom, közben referált és instrukciókat kapott a főnökétől. Az őrnagy munkaideje minden nap reggeltől késő éjszakaig tartott.

Tanulmányozta a kisközösségek életét. Két hónap után aláírtatták velem a mintegy tizenöt-húsz oldalnyi jegyzőkönyvet. Némileg rossz lelkiismerettel tettem meg, mert nem az általam használt kifejezések szerepeltek benne. Én csoportösszejevetelt említettem, ők illegális államellenes találkozót írtak. Nem ezt mondtam, közöltem vele, mire megnyugtató: nem számít, a bíróság előtt majd mindent elmondhat.

Egy szép napon átszállítottak a Markó utcába. Ez volt az „ökör-úr” szállítás. Nem rendelkeztek elegendő fülkés „rabó”-val, ezért leponyvázott teherautón vittek.

Hogy ne lássuk egymást, piszkos rongyot húztak a fejünkre, azt motoros szemüveggel szorították le. Így kellett fölmásznunk a kocsira. Az ember mindig mellélépett, mire az őr röhögve mondta: ökör-úr, ne oda tegye a lábát... Nem volt szabad szólni, így azt sem tudtam, ki ül mellettem.

A Fő utcában csak nappal és éjszaka nem lehetett aludni, máskor mindig. Éjszaka a túlszűfoaltság miatt; a hetven centis priccsen két embernek kellett meghúznia magát. Fűtés nem volt, de le kellett vetkőzni. Egy vékony pokrócot kaptunk. Részint tehát a helyszűke, a hideg, illetve a „vigyázalás” miatt nem lehetett pihenni. A „vigyázalás” azt jelentette, hogy hanyatt, kezünket a fejünk mellett hátra téve kellett aludnunk. Ha ilyen helyzetben az ember mégis képes volt álomba merülni, óhatatlanul változtatott a testhelyzetén. Ha viszont fordult, az őr már nem lehetett biztos afelől, nem harapja-e el közben az ereit. Ilyenkor az egyszerűség okán a csizmájával hatalmasat rúgott a bádoggal borított ajtóba. Ettől a szomszédos zárkában is fölébredtek. Valaki mindig elfordult, az őr tehát egész éjszaka rugdosta a bádogajtot.

Ezzel szemben a Markó utcában szalmazsákon aludtam, nem fáztam és még a fejem is eldughattam a pokróc alá. Mindenféle zsvány megfordult ott. Javarészt köztörvényesekkel találkoztam, akik az őszi-téli hónapokra húzódtak oda be. Dolgozni azonban nem akartak. Ezért a Markó utcában nekem is éhezniem kellett. Az ételadag sok volt az éhenhaláshoz, de kevés a jóllakáshoz. Így tudták a zsványokat rászorítani a munkára.

A Markó utcában a cellatársak azonnal azt kérdezték tőlem: megnézted-e, mi van kiírva a kapura? A kérdés értelmetlen, hiszen rabóban szállítják az embert. Zavardottan azt feleltem: nem. Pedig érdemes lett volna! - Miért, mi van fölírva? - Hogy itt szép lehetsz, de okos nem.

Egy-két hét elteltével került sor az ügyészégi kihallgatásra. Az ügyész nő megállapította, hosszú a jegyzőkönyv, majd ő készít belőle egy rövidebbet. Ez a hölgy is, korábbi kihallgatómhoz hasonlóan, zsidó volt. Jézusi elkötelezettségű ember vagyok, a zsidó nemzetet - komoly okok alapján - valamennyi nemzet közül a legmagasabbra helyezem. Viszont nem vagyok hajlandó részt venni a mindenkor kívánt hazudozásokban és elhallgatásokban. A zsidóságnak, mely joggal emlegeti legnagyobb sérelmei között Auschwitzot, tudomásul kell vennie azt a tényt, hogy a háború után Magyarországon a fasizmus sztálini formájának megvalósításához számarányát meghaladó mértékben járult hozzá. Ez a történelmi igazság. Nemcsak azt kell elmondani, hogy milyen krisztustalanok voltunk, amikor mi keresztények és papok nem ültünk le karinggel és stórával a vasúti sínekre, hogy megakadályozzuk a zsidók elszállítását - de azt is el kell mondani, hogy a hazatérő zsidók teljes mértékben beálltak a Sztálin és Rákosi Mátyás karmesteri pálcája irányította társadalom-, nemzet- és ember-

tiprásba. Nem igaz, hogy antiszemita és fasiszta az, aki megállapítja a történelmi tényeket.

Nagyon aranyos teremtés volt az ügyész. Kifejezte csodálkozását, hogy egy fiatal ember miért lelkesedik olyan régi dolgok iránt, mint Jézus és az első keresztény századok.

Lassan sor került a tárgyalásra. Tizenketten szerepeltek a kisközösségből, s ha jól emlékszem két órán belül véget ért valamennyiünk tárgyalása. Ez alatt kikérdezték az adatainkat, a bűnösségünkre vonatkozó összefoglaló és részletes kérdések, az ügyészi vádbeszéd, az ügyvédek védőbeszéde, a vádlottak utolsó szó jogán előadott szavai is elhangzottak; a bíróság visszavonulása és az ítélethirdetés - mindegyik elegendőnek bizonyult két óra. Papok és apácák szerepeltek a perben, hárman-hárman kaptunk egy kijelölt ügyvédet, akit valamennyi „védencéről” néhány sorban tájékoztattak.

Az ügyész elmondta, hogy Mindszentyvel együtt a Habsburgokat vissza akartam hozni a magyar trónra. Erre majdnem elnevettem magam. Tizenkét éves koromban apámtól három csárdás pofont kaptam szabad királyválasztó nézeteim miatt. Az ügyvéd mentő körülményként klerikális neveltetésemet említette.

Nagyon szép beszédet óhajtottam mondani az utolsó szó jogán, de Jónás bíró a második mondat után leintett: hagyjam abba! (Jónás 1956. november 2-án vagy 3-án öngyilkos lett, félelmében nem tudta kivárni november 4-ét, az orosz csapatok bevonulását.)

A vád a népi demokrácia megdöntésére irányuló szervezkedés vezetése volt. Ezért akár kötelelet lehetett kapni. Az ügyész a legszigorúbb büntetést kérte számomra, de papot és szociáldemokratát a kommunisták lehetőleg nem akasztottak. Ha nagyon útjukban volt valaki, agyonverték. A vádlottak közül két apáca, Vadas Éva és Jósvai Hedvig szociális missziós nővér tíz-tíz esztendő, a piarista Juhász Miklós tizennégy évet kapott. Külön perben ítélték el Török Jenőt, szintén tizennégy évre, Zsigmond Ernőt és Lakatos Bandit, aki a szegeói ifjúsággal foglalkozott, tíz évre. Ikvay Laci a munkásifjúsággal való törődésért ugyancsak tíz évet kapott; Boros Pistát és egy kapucinus atyát, akinek a nevére már nem emlékszem (ő később 1956-ban külföldre távozott) hét-hét évre ítélték. Jómagam életfogytiglant kaptam. Nagyon meg voltam illetődve, nem gondoltam, hogy úgy fölértékelnék, mint Mindszenty bíboros urat. Reménykedtem, hogy szerény tizenöt esztendővel megúszom. De az ügyész kötél általi halált kért!

Amikor meghallottam az ítéletet, szédülés fogott el, de ez csak rövid ideig tartott. December 9-t írtunk. A „népellenes elemeket” az ÁVH ítélet után visszakérte. Január 21-én ávós börtönbe kerültem, Kőbányára, a Kisfogházba.

Cifra világ uralkodott ott. A könyv nélküli magánzárka ideje következett, melyről nem lehetett tudni, meddig tart. Volt, aki éveket húzott le így, én hat hét múlva kerültem ki belőle.

Március elején átvittek a bal csillagba Juhász Miklóssal, Lakos Endrével és Berta Lali bácsival, tábori főesperessel, aki az apánk lehetett volna.

Ebben az időben séta nem volt, szabad levegőt hetente egyszer szívhattunk, amikor fürödni mentünk. Lehajtott fejjel kellett haladnunk a börtönudvaron. Aki fölemelte a fejét, abba belerúgtak.

Néhány hónap múlva munkára vittek bennünket. A vasalóüzembe kerültem. Beszélgetni nem volt szabad. Aki vétett a szabály ellen, megbüntették. Vétettem, vasba húzást kaptam érte. Ez nagyon elmés találmány. Szombat délután, a munkaidő elteltével kezdődött a büntetés. Törökülésben a jobb csuklót láncsal behúzták a bal bokához, a bal csuklót az átellenes bokához, a láncot meghúzták és csavarral rögzítették. Volt, aki két órát, mások négy-hat órát töltöttek ebben az állapotban. Legtöbben elájultak. Olyankor közbelépett az orvos, utasítást adott, hogy öntsék le a rabot egy vödör vízzel.

Júniusában kaptam ezt a büntetést. Éppen azon a szombat délutánon görnyedtem ily módon összetörve, amikor Nagy Imre elmondta nevezetes Rákosi-ellenes beszédét. A falakon túl a temető kocsmárosa úgy állította a hangszórót, hogy hallani lehetett. A beszédet követő héten a láncokat ünnepélyesen elszállították. Ekkor lett a haláltáborból szigorú szocialista börtön. Korábban haláltábor volt, hiszen a jelszó így hangzott: itt fogsz elrohadni, hiába telt le a büntetésed, akkor se engedünk szabadon, legföljebb áteszünk egy másik műintézetbe. A haláltáborban természetesen a levél, csomag, látogatás ismeretlen volt.

A Nagy Imre-kormány idején valamelyest normalizálódott a helyzet. Zárkarendezés kezdődött. Mindenki máshová került. Egyszer csak azt vettük észre, hogy az egyik szárnnyban együtt van valamennyi nyilas, háborús bűnös, csendőr, pap, rajkosok. Ezek alkották az X-eseket, a legveszélyesebb „bűnözőket”. Az egyik nyilas erre azt mondta: abból, ha mi így együtt vagyunk, semmi jó nem remélhető.

Az összes többi részlegben kiosztották a levelezőlapot, a csomagkérő, látogatást engedélyező cédulát - mi ebből kimaradtunk. Azért ránk is szabadabb idők jöttek. Naponta egymásba fogódzva sétálhattunk, ki-ki azzal beszélgethetett a séta alatt, akivel akart. Ennek a „bűnös lazaságnak” meglett a következménye. Összeszövetkeztünk arra, hogy éhségstrájkba kezdünk. Mi is jogerősen elítélt rabok vagyunk, jár a csomag, a beszélő, a levél.

1951. januárjában egy napon tizenöt-húszan nem vettük át a reggelit. Az ilyesmi mindig nagy ijedelmet jelentett a kommunista börtönvilágon belül, talán éppen azért, mivel megmutatta a fogva tartóknak, hogy még van akarata a rabnak. Rájuk nézve az önálló akarattal bíró, gondolkodó személy volt a legveszélyesebb: kínozni, agyonverni bárkit lehet - de ha éhségstrájkba kezd, akkor nagy baj van. Megtörésünk lelki masszázssal kezdődött: ne tegye tönkre magát, még élnie kell!

Ennek hatására ebéddőre öten maradtunk. Elkülönítettek bennünket. Az ötödik napon már csak hárman folytattuk. Két „jugós” fiú tartott ki még. A jugosok is az X-esek közé tartoztak, hiszen kémek voltak. Amikor Tito átdobott egy kémet Magyarországra, áteresztett száz sorköteles kiskatonát is: keresgélje a magyar ÁVH-testvérvállalat, melyikük a kém. Ezeket a fiúkat minden további nélkül börtönbe zárták, futószalagon kapták az életfogytot, tizenöt esztendő.

Az ötödik napon együtt voltunk hárman a cellában. Ekkor átszállítottak bennünket a kisfogházba, a börtönkórház épületébe, mert úgy gondolták, tovább nem kockáztatják az egészségünket. Következett a mesterséges táplálás. A két jugó srác megjéjett ettől, s inkább hajlandók voltak enni. Így egyedül - mint később rabtársaim mondták -, börtöncsászárként továbbra is kitartottam.

A mesterséges táplálás a következő módon folyt: egy hosszú ujjú köpenybe bújtattak. Az ujjak végén nem volt nyílás, hanem madzag, s ezek segítségével kezemet a testemhez szorították. Tehát kényszerzubbonya kötöztek. Leültettek egy fogorvosi székhez hasonló alkalmatosságra, hátrahajtották a fejemet, befogták az orromat, mire kinyitottam a számat.

Erre a két fogsor közé egy kis nikkelezett szerkezetet helyeztek, mellyel szétfeszítették az állkapcsomat. Körülbelül egy centiméter átmérőjű gumicsövet nyomtak le a torkomon, a végén pedig tölcserbe töltötték az elkészített finom ételt.

A kórházban magánzárkát kaptam, sodronyos ágygal, lószőrmatraccal, ahol kipihenhettem az élet fáradalmait. Akkoriban Mindszenty primás is azon a részlegen tartózkodott; természetesen semmi esélyem nem volt, hogy találkozzam vele, vagy csak láthassam.

Feküdtem az ágyon, egyszerre belibbent fehér köpenyben egy ÁVH-s hölgy. Az adataimat kérdezte. Mondom, 1919-ben születtem. Erre megszólal: ő is. Ez a megnyilatkozás az emberségnek olyan foka volt ott, mellyel nem találkoztam addig. A megjegyzése azt jelentette, hogy emberszámba vesz. Amikor megmondtam a foglalkozásomat, a hölgy így szólt: az ő bátyja ferences pap. Óhajtok-e valamilyen gyógyszerert, vitamint? Nem, ingattam a fejem, egy kerek fehérre vágyódom leginkább.

Megértette, hogy az ostyára gondoltam. Van lelki áldozás is, mondja nekem. Igen hosszú ideje gyakorolgotom.

Naponta folyt a mesterséges táplálás. Február 2-án, Gyertyaszentelő Boldogasszony napján tizenegy évvel az első misémet követő napon belépett a hölgy, még egyszer körülnézett a folyosón, tiszta-e a levegő, majd odajött az ágyamhoz, letérdelt, a keblébe nyúlt, kivette az Oltáriszentséget a következő szavakkal: a bátyám ma reggel önért misézett, azonnal vegye magához, mert ha így találunk, engem falhoz állítanak.

Ehségsztrájkba kezdtem azért, hogy csomagot, levelet kaphassak. Ehelyett Oltáriszentséget kaptam. Ennek a

pillanatnak a felemelő érzése költővé tett. A hozsanna különböző melódiáira verseket szerzettem.

Többé nem találkoztam a hölgygel, hiába kerestem. Ki lehetett vajon?

Az éhségsztrájkot akkor hagytam abba, amikor az orron keresztül akartak táplálékot juttatni a szerveztembe. Ezt már nem, mondtam, mivel nem tudtam, hogy az képtelenség.

Fölkerestek a minisztériumból is. Igyekeztek a lelkemre beszélni, hogy hagyjam abba. Az egyik belügyes így szólt: azért nem tudunk magával mit kezdeni, mert pap; a haláltól nem fél, a többi módszert pedig már megpróbáltuk.

Időnként „előadók” jelentek meg nálam az ország különböző területeiről. Az előadók olyan urak, akik előkészítik a magyar állampolgárok börtönbe jutását. Ebből tudtam, hogy a kisközösségek tovább élnek. Az egyik előadó mondta is: a vetés kizöldült. Ilyen örömök értek odabenn.

1955. december 24-én a nevemet kiáltották: minden holmijával a trepnire! Mi lehet ez? A cellatársakkal már készültünk a Szentestére.

Beraktak egy rabóba, irány a Fő utca. Magánzárkába kerültem. Két hét telt el anélkül, hogy hozzám szóltak volna. Később érttem meg az eseményeket.

1956-ban végigsöpört a második kisközösségi letartóztatási hullám. Akkor már nem tizenkét, hanem hatvan embert állítottak bíróság elé. Mivel a kint lévők működését az én filiaióimként tartották számon, az előadók újra és újra kihallgattak. Négy hónapot töltöttem ezért a Fő utcában. Éltem az elítélt rab jogaival. Tiltakoztam a vigyázban való alvás ellen; mondtam, a Gyűjtőben diétás kosztot kaptam, ami persze ugyanolyan rossz volt, mint a nem diétás. A Fő utcában azonban a diétás koszt a csirkét jelentette. Életemben összesen nem ettem anynyi csirkét, mint akkor. Magyar és idegen nyelvű könyvekhez jutottam. Irodalmi műveltségemet ebben az időben jelentősen sikerült gyarapítanom. Négy hónap elteltével hazavitték a Gyűjtőbe. Ötvenhat nyarán már érkeztek a hírek a kinti politikai eseményekről. Annyira hihetetlennek tűntek, hogy kételkedtünk a valódiságukban. Éppen akkor szabadult az egyik rabtársunk, a belvárosi plébános. Azt hitte, a plébániáját is visszaveheti. Prédikált a templomban, mire gyorsan visszahozták. Ő mondta, olyan erős a támadás Rákosi ellen, hogy egy hónapon belül meg kell buknia.

Október elején átszállítottak Vácra. A gombüzembe kerültem. 23-án délutáni műszakos voltam. Beszélni nem volt szabad, de anyagátadás közben lehetett váltani néhány szót: Az egyik rabtárs odasúgta: Balhé van Pesten! - Honnan tudod? - Az ő mondta.

Este tízkor befejeztük a műszakot, fölmentünk aludni a teréziánium részbe. Mária Terézia a váci piarista atyáknak csodálatos palotát létesített: a nemesi ifjak konviktusát. Hatalmas barokk teremben voltak a hálószobáink. Világosodott, mégsem költöztek bennünket. Órája nem

lehetett a rabnak. Később azt a furcsaságot láttuk, hogy a házimunkás davajgitáros örökkel a háta mögött adja be a reggelit. Ez meg mi? A folyosón nem szokott fegyveres őr tartózkodni.

Még jobban elcsodálkoztunk, amikor délelőtt nem vittek sétára bennünket, ebédre pedig a megszokott adagon fölül mindenki kapott egy nagy darab linzertésztát. Sőt, igényelhattunk egy fél csomag cigarettát. Ilyen ünnep nem volt még a raboknak a magyar népi demokrácia fönnállása óta!

Huszonötödikén már nem maradt el a séta. Dolgozni azonban nem jártunk. Hírek szivárogtak be arról, mi folyik Pesten. Így érkezett el huszonhetedike reggel. Láttuk, hogy a szemközti szárnyban a rabok az ablakokba kapaszkodva röhögnek, s az őr nem zavarja el őket. Mutogattak, hogy nézzünk mi is lefelé. Erre fölkapaszkodtunk. Odalenn a szűk belső udvaron ácsorogtak az örök, bámultak fölfelé, vigyorogtak, sapkájukról hiányzott a vörös csillag - a mellükre kokárdát tűztek.

A magánzárkából valaki rázendített a Himnusra. Mi is átvettük, csatlakoztunk... majd kiáltások: haza akarunk menni, le a kommunistákkal! A cellákban a háromlábú székeket egymás után vágják bele a rabok az ablakokba, ajtóba. A házimunkások ijedten jártak körül: hagyjátok abba, mindjárt jön az őr, kinyitja a zárkát, de nem találják a kulcsot. Ha nincs kulcs, baltával verik le a zárat, hazamehettek, csak hagyjátok abba.

Ez nem hatott meg senkit, tovább folyt a székekkel az ajtók döngetése. Végül nyíltak a cellák, a tömeg kitódult a folyosóra. Az egyik őr félelmében elájult. A folyosó végén azonban vasrács tartóztatott föl bennünket. Annak a másik oldalán négy géppisztolyos kíséretében megjelent a börtönparancsnok. Közölte, két órán belül szabadulunk. Mindenki megkapja a ruháját, pénzét. Parlamentereket kért, akikkel tárgyalhat. A mieink közölték a parancsnokkal, azonnal meg kell nyitni a börtönt, a géppisztolyosok pedig tűnjenek el, mielőtt nem történik nagyobb baj.

Öt perc múlva nyíltak az ajtók. Volt, aki a pénzét akarta fölvenni, mások - mint én is - azonnal elhagyták a börtönépületet. Éppen kiléptem, amikor gépfegyverropogást hallottam. Az őr megnyugtatót, csak a váci nemzetőrség indult el kiszabadításunkra. A hatemeletes börtönkórház tetején a főorvos géppuskafélszket állított föl, ő lövöldözött rájuk. Vácott egyedül a börtönorvos védte a „demokráciát”.

Ma is előttem az akkori kép: kinn az utcán a közeli faluból való őr főlzáll a kerékpárjára, hatalmasat hajít a sapkájával: ennek a műszaknak is vége!

A váci zárkában velem volt egy szabolcsi görög katolikus pap tizennyolc éves fia. Oltalmam alá vettem, nehogy a hirtelen jött szabadság mámorában valami bolondságot kövessen el. Együtt bandukoltunk a kisváros utcáin rabruhánkban, a szumánban. Amikor megláttak, az egyik házba behívtak bennünket. Civil ruhát kap-

tunk, mert ha sokáig szumánban járkalunk, azonnal föl ismerik, hogy rabok vagyunk, és újra elfognak. A háziak mosdóvizet készítettek, sok tojásból rántottat sütöttek, teát főztek. Nagy újdonság volt az ilyen étel, anynyi esztendő után.

Civillé átalakulva, teli gyomorral bementünk a városba. Az előjáráságon szereztünk igazolást, hogy a váci fegyházból szabadultunk. Mindenki kiörvendezte magát, délután szétszéledtünk. Október végén korán sötétedett, s még az este beállta előtt el akartuk érni Budapestet. Útközben fölvevett bennünket egy teherautó, mellyel eljutottunk Dunakesziig. Budapest felől lövöldözést hallottunk, ezért a tehergépkocsi vezetője nem mert továbbhajtani.

Befogadtak bennünket az egyik házba. A házigazdák a földön aludtak, ágyukat átadták nekünk, pedig mindketten fiatalok voltunk. Másnap reggel, huszonnyolcadikán elváltam a fiútól, s toronyiránt megcéloztam Mátyásföldet. Hazatértem a szüleimhez.

Hirtelen jött a nagy öröm, alig tudtunk betelni vele. Később bementem a rendházba, ott is eufórikus hangulat uralkodott. Találkoztam Frida néniel, akivel 1952 előtt együtt dolgoztam. Akkor, ötvenhatban ismét megjövendölte: atya, az egyházat mindig a nyárspolgár katolikusok viszik előbbre, akiket ön annyira bánt. Nem hittem el neki, ma már igen.

Gyönyörű mondatok fogalmazódtak a felfokozott hangulatban: Mindszenty hercegszék és a maga neve zászló - mondta Frida néni. Sík Sándor így szólt hozzászólásomhoz: most majd szerzünk neked valami nagyon szép besztást. Fölkerestek az 1952 előtti kisközösségek budapesti tagjai - egyszóval a nagy nemzeti lelkesültségből én is bőven kivettem a részemet.

November 4-én délelőtt - mindenféle erőszak elvetése ellenére - úgy éreztem, nekem is fegyvert kell ragadnom. Bejutottam az egyetemi jogi karának épületébe, ahol fegyveres egyetemi ifjak tartózkodtak. Reverendában voltam, följajánlottam szolgálataimat. Annak idején tartalékos táborigazgató kiképzésben részesültem. Nincs más szolgálatra mód, mondták, mint hogy megragadok egy davajgitárt és kimegyek az utcára harcolni. A nagy nemzeti elkeseredés ellenére is mozgott bennem a keresztény tudat. Én, a Szeretet, az Isten című kis könyvecske írója mégsem foghatok embertársaimra puskát. Közben az oroszok előrenyomultak. A pincerendszeren keresztül hagytam végül el a veszélyes környéket. Az oroszok gondolkodás nélkül lőttek, ahol a legkisebb ellenállással találkoztak.

November 4-e után majdnem az egész magyar társadalom nemzeti önáltatásban élt. Emlékszem Balanyi Gyuri bácsira, aki Világpolitika címmel írt könyvet a húszas években. A rendházban arról igyekezett meggyőzni bennünket, hogy nem lehet egy nagyhatalom érdeke az, hogy Magyarországon visszaállítsa a korábbi állapotokat.

Az akkori piarista generális, Tomek Vince külföldre irányította a kereten kívül lévő piaristákat, de Lénárd Ödönnek, Török Jenőnek, Juhász Miklósnak és nekem, akik kisközösségekben dolgoztunk, engedélyezték, hogy maradjunk. Török Jenő menni szeretett volna. Biztatott, tartsak velem. Fölkereste Sík Sándort, a provinciálisunkat, s kérte őt, parancsoljon rám, hogy hagyjam el az országot. Sík Sándor így felelt: hogy képzeled? Parancsoljak rá, amikor a határon átjutni, ha lehetséges is, életveszélyes vállalkozás!

Az orosz megszállásig a rendházban éltem, de azt követően a helyzet „stabilizálódásával” párhuzamosan egyre kevésbé lettem szívesen látott személy. A rendtársamat, aki befogadott a cellájába - amikor a Kádár-rendszer kezdte összegyűjteni azokat, akiknek valamilyen szerepük volt az október 23-a és a november 4-e közötti időszakban - gyakran beidéztek a rendőrségre. Elsőként az én befogadásom szerepelt a bűnlistáján. Ezért lassan elmaradtam a rendházból.

Egykori börtöntársam mellett lettem káplán. Szereztem egy albérletet, s mivel kápláni tennivaló nemigen akadt, befeküdtem a Széher úti kórházba, a már sürgető sérvoperációra.

Attól a pillanattól, amikor a szovjet tankok restaurálták az 1945-től 1956-ig terjedő korszakot, a nép ellenségének számítottam. Időközben lassan tavaszodott. Köztudomásúvá vált, hogy március 1-én nagy razziára készülnek a börtönből kiszabadultak összefogására. Azon az éjszakán nem aludtam otthon. Jól tettem, mert kerestek. Ezzel elkezdődött életemben a bujdosás korszaka, mely egy esztendeig tartott. Előbb- utóbb azonban mindenkit elkapnak, különösen azt, aki nem azért bujdosik, hogy a saját bőrét mentse, hanem folytatni akarja a munkáját. Ezzel a hatóságok is tisztában voltak. S mindenhová beépítették a maguk embereit, s így ráakadtak a nyomorra.

1958 tavaszán a Fekete Gabriella és bűntársai elnevezésű per elsőrendű vádlottjával az 59-es villamos Farkasréti temető főbejáratához közel eső megállójába igyekeztem, amikor hirtelen éles hangokat hallottam: kezeket föl! Álljon a falhoz!

A Fő utcába vittek, s azonnal kihallgattak: na, most mondja el szépen, hol mindenütt járt ez alatt az idő alatt? Számomra erkölcsi kötelesség, hogy ne beszéljek azokról, akik jót tettek velem, közöltem. Igen?! - üvöltött, és kirohant a kihallgató. Na, gondoltam, most jön a kínzás.

Hamarosan egy idősebb tiszttel tért vissza. Mi folyik itt? - kérdezte. Elmondtam, hogy azt kívánják tőlem, adjam ki azoknak a nevét, akik jót cselekedtek velem. Ennek megtagadása számomra erkölcsi parancs. Az idősebb tiszt bólogatott: jó, jó, akkor vigyék a zárkába.

Újabb példáját láttam annak, hogy nem kell túl hamar megijedni. Talán két nappal később beszállítottak a

Gyűjtőfogházba, ahol azonnal beosztottak a cipésműhelybe. Folytattam korábbi büntetésem, mintha mi sem történt volna.

Kinn lépéseket tettek az érdekeimben. A Legfelsőbb Bíróság elnökének, dr. Lee Tibornak az unokahúga kisközösségi tag volt. Dr. Holló, kommunista ügyvéd, aki ötvenhatban a kisközösségi perben védte a vádlottakat, biztatott, hogy a politikai helyzet változni fog, s hamarosan szabadulok. Rövidesen bebizonyosodott azonban, hogy hiú ábránd volt az enyhülésben reménykedni. Kádár ugyanis a maga garnitúrájával teljes restaurációra törekedett.

A kommunista Demény Pál, akit frakciózás miatt már 1945-ben börtönbe zártak elbarátai, sokáig volt a zárkatársam. Ilyen helyzetben megmutatkozik, milyen a másik egyénisége. Embertársait szolgálni vagy azokon uralkodni akaró-e. Az első típusal nagyon kellemes együtt lenni, a másoddal óhatatlanul konfliktushelyzetek alakulnak ki. Palival soha nem kerültem konfliktusba. Tisztelte az embert. Reggel fölkelés, mosakodás, a szalmazsákok összerakása után a falhoz állított kis asztalkánál miséztem. Visszaemlékeztem a trienti miseszövegre, így ezt a szentmisét mondtam. Kekszhez hozzájutottam, mazsolából bort készítettem. A trienti misének valamennyi szertartásos mozdulatát végigcsináltam. Pali némán nézte, s egyszer azt mondta: olyan szép mozdulataid vannak.

Munkavezető volt a műhelyben. Idősebb papoknak és nem papoknak valahogy elintézte, hogy akkor is spejzolhattak, ha nem tudták teljesíteni a normát.

Később, amikor szabadultam, már az Országos Fordító- és Fordításhitelesítő Irodán dolgozott. Az ő nevén kaptam műszaki fordításokat. Vadas Éva pedig később Demény Pali gépírónője lett.

Nem tudom, Demény Pali mit gondolt a szíve mélyén: van-e Isten vagy nincs? Felesége, mozgalmi nevén Csepeli Teri, kommunista volta ellenére hívő katolikusként élt. Rózsafüzérét rám hagyta. Amikor meghalt, párttemetés járt neki, bár az volt az utolsó kívánsága, hogy egyházi szertartással búcsúztassák. Pali engem kért meg erre. Civilben mentem ki a nagy kommunista temetésre. Elővettem a kis könyvecskémet, mások csak annyit láthattak, hogy van ott egy fekete kabátos ember, aki valamit olvas közben.

A gyűjtőbéli egy-két hónap után Márianosztra következett. A Gyűjtőben mindig tudtuk, mikor folynak a kivégzések. Fölhallatszott a hóhér lovasszekerének igen jellegzetes zörgése. Tudtuk, Bogár akkor szállította a hullákat.

Márianosztrán rövid ideig a fordítóirodán dolgoztam. Később be kellett volna venni közénk valakit, aki semmilyen nyelven nem beszélt. Spiclinek szánták. Bebizonyítottam, hogy fordításai használhatatlanok. Végül nem került be, engem viszont kitétek a perzsaszőnyegszövő üzembe. Nagyon megszerettem ezt a munkát. Egy műszak alatt ötezer csomót teljesítettem, s ez bent

abszolút csúcsnak számított. Odakinn a norma nyolcezer csomó volt.

Ketten-hárman ültünk egy gép előtt, s munka közben jókat beszélgettünk. Az őr még azt is megengedte, hogy a vaskályhán kenyeret pirítsunk, s megkenjük spejzolt zsírral. Emberséges körülmények uralkodtak. Emlékszem, egyszer még jutalmat is kaptam. Vasárnap délelőtt tíz percet pingpongozhattam. Amikor rám került a sor, éppen megszólalt a nagymisére hívó harang. Erre az őr, akitől a jutalmat kaptam, megszólalt: na, maga is finom egy pap! Amikor beharangoznak, pingpongozik! - Még ez a kijelentése is emberségesnek számított!

Reményvesztett voltam. Az ügyvéd sem biztatott már, csak azt ismételte, hogy tizenégy és fél esztendő után kérhetem az enyhítést. Valami mégis történt. Szüleim Grósz érseknél próbálták közbenjárni az érdekemben. Úgy tudom, végül Balogh páter kereste föl Nezvál Ferenc igazságügy-minisztert. Jogi körökben abszurdumnak számított, hogy a nyolcadik vagy kilencedik évet üljem olyan cselekményért, melyet az 1956 utáni joggyakorlat gyülekezési joggal való visszaélésnek nevezett, s a fősó büntethetőségi határa két esztendő volt. Amikor Balogh páter belépett Nezvál Ferenchez, a miniszter úgy fogadta: ne is mondd, tudom, miért jössz.

Ilyen előzmények után 1960. december 9-én szabadultunk: Vadas Éva, akit velem együtt ítélték el, Kalocsáról, Juhász Miklós, Zsigmond Ernő és én Márianosztráról. Kemény téli nap volt. Egy zötyögős teherautóval vittek le bennünket a szobi vasútállomásra. Zsigmond Ernő, apám korabeli férfi állt mögöttem a jegyváltó ablaknál. Odaszólt: retúrt veszel? - Nem, elég volt - ráztam a fejem.

A kommunizmus hatalomra jutásának kezdetétől földalatti kisközösségeket szerveztem az egyház továbbélésének biztosítására. Szabadulásom után tovább folytattam ezt a munkát. A helsinki paktum aláírását követően a pártállam már nem zárhatott börtönbe, hanem egyházi bíróság elé állíttatott, amely elmarasztalt tévtanítás miatt, és megvonta tőlem a nyilvános papi működés jogát. Casaroli bíboros, vatikáni államtitkár és Joseph Ratzinger, a Hittani Kongregáció bíboros-prefektusa a pártállam szorításában meghozott ítélethez hasonló fogantatott ellenem. A pápa 1993. január 29-én fölszólította a magyar hierarchiát: „Mutassatok megbocsájtási készséget, ha megváltoztatják nézeteiket.” A hierarchia a mai napig nem közölte velem és a Bokor-mozgalommal, mely nézeteinket kellene megváltoztatnunk.

1994.

GYÖRGY LAJOS (PIROS)

UTAK A JÖVŐBE: VAN-E MÁS LEHETŐSÉG?

(AVAGY: "A TUDAT ZÖLDÜLÉSE")

Napjaink legfontosabb kérdései: képes-e - és milyen áldozatok árán - fajunk túlélni a globális válságot, milyen életet örökölnék tőlünk az eljövendő nemzedékek, s miként maradhat fenn a földi élet?

Az elmúlt évmilliók-évezredek alatt gyakran tűntek el Földünkéről egyes fajok, népek és közösségek. A korábbi katasztrófák azonban csak ritkán veszélyeztették a bolygó élővilágát, s ha esetleg késleltették is: nem akadályozták meg annak evolúcióját, az ember megjelenését, a tudatosodást.

A természet és az emberiség történetének/történelmének alaptörvénye a változás. Az élővilág, s az ember is - történelme folyamán - egyre kísérletezett. Más és más életmódot alakítottak ki - a körülményektől függő módon - a természeti népek, néha összhangban, máskor azonban háborúban élve környezetükkel. Ha csak az elmúlt néhány száz évre tekintünk vissza, az ember szemlélete, felfogása, termelési módja a Föld jelentős részén erősen megváltozott. A régi vallásos tudatosságot a 17. században egy technológiai tudat váltotta fel. Az ember ÉN-je kiteljesedett, önzőbbé, gögösebbé és kapzsibbá vált, fokozottan uralkodni akart mások és a természet felett is. Az új eszmék - mint Skolimowski írja - tárgyasítók, atomizálók, elidegenítők, erő révén uralkodók. A feudalizmust a kapitalizmus váltotta fel, s ez igyekezett szétörni a régi kereteket, közösségeket. Durva elmentmondásai kiváltották a szocialista eszmék támadását, s a múltat, az ősi aranykort visszavágyó eszméket hirdető tömegek lázadását. A szocialista eszmék néhol győzelmet arattak, de céljaikat csak igen kevés helyen, ideig-óráig tudták megvalósítani. A kapitalizmus gépezete egyre jobban működött, a szocializmus célja gyakran már főleg csak a kapitalizmus "utolérése" lett. Egy idő után nem tudott új, nemes, emberi célokat nyújtani - s mindkét rendszer bizonyos értelemben ugyanazt akarta: birtokolni, többet termelni.

Igaz, hogy céljai érdekében a piacgazdaság jobban funkcionál, mint a központosított tervgazdaság, de nyilvánvaló, hogy a kapitalizmus is alapvetően rosszul sáfarkodik: igen kevés helyen biztosítja, és akkor is mások rovására az élet jó minőségét, a munkához, az egészséghez, a tanuláshoz való jogot, az elegendő élelmet, fedelet, ruhát mindenki számára. Nem minden kapitalista társadalom biztosítja a véleményalkotás szabadságát, a nemzeti vagy vallási kisebbségek jogait, ha úgy tetszik: a demokráciát minden állampolgár számára. Széles a piactársadalmak skálája, s bár egyik végén a skandináv vagy a Benelux államok - a másikon a latin-amerikai tábornokok, az afrikai császárok vagy ajatollahok által vezetett nemzetek találhatók. S ez

utóbbiak miben sem különböznek a "kommunista" Pol-pottól, a Tienanmen téri "rendcsinálótól" vagy a mindenkori ceausescuktól. A gazdasági teljesítőképesség sem biztosíték a demokráciára: létezik "eredményes"(?) gazdasági rendszer katonai diktatúrában is (Pinochet). Az uralkodó gazdasági szemlélet, az ökonomizmus elszegényít bennünket, elrabolja spirituális örökségünket. Az ökonomizmusban a haszon látszólagos, a költségek rejtettek, az úgynevezett külső költségek, externáliák dollármilliárdokat emésztnek fel. Az ökonomizmus alapja az önzés, a vetélkedés etikája - a másokra tekintettel nem lévő könyörtelenség. Ez természet-ellenes, mert az evolúcióhoz a vetélkedés mellett a szimbiózis is hozzátartozik, az emberi társadalmak az együttműködés, a szolidaritás alapján jöttek létre. Fritjof Capra így ír erről: "Az élőlények közötti viszony lényegében együttműködés. A vetélkedés az együttműködés keretei között valósul meg. A szociáldarwinizmus kizárólag vetélkedést, harcot, pusztítást lát maga előtt. Ez a filozófia törvényesíti a kizsákmányolást és a technológia környezetpusztító hatását. E nézet tudományosan nem igazolt, nem veszi figyelembe az összerendező elveket. A szélsőséges agresszió, a vetélkedés, a romboló viselkedés főleg az emberi fajra jellemző kulturális jelenség, és nem az emberi fajban benne rejlő módon meglévő dolog."

Az igazi humánus, a lelki kiteljesedés, a tudati növekedés, a szolidaritás, emberiesség, a szeretet eszméje ott volt a vallások, az igazi vallási mozgalmak gyökereiben, de azokat a kapitalizmus és a szocializmus egyaránt fel kívánta számolni. A kapitalizmus illegálitásba szorította a vallásos hitet, bár annak jelképeit megtúrte, sőt kisajátította. A szocializmus ostoba módon - a helyett, hogy tanult volna a vallási mozgalmaktól, Jézustól, Szent Ferencről - a vallásos hit irmagját is ki kívánta irtani. A vallással összefogva lényegesen több esélye lett volna a fennmaradásra!

Majdnem minden piactársadalom alapvető eszméje, fétise: a fogyasztás. A haladást azonosítják a növekedéssel, a gigantomániával, s maradinak nevezik azt az embert, aki elítéli a fogyasztást. A demokratikus vagy diktatórikus államok vezetőit nem érdekli, hogy az egyes emberek milyen életet akarnak, a tömegtájékoztató eszközök, a tévéműsorok azt sugallják, hogy csak egyféle módon lehet már élni, egy úton lehet csak járni.

Ez az élet a mindenáron való gazdasági növekedést, az egyre több kocsit, szállodát, elektronikus játékszert, kozmetikai cikket, vásári szemetet, növekvő pazarlást, a természeti források felélését, levegőnk, vizeink, talajunk szennyezését, minden életfeltételünk gyorsuló pusztítását, a jövő nemzedékekkel szembeni felelőtlen önzést, azok nyomorba döntését jelenti.

Vannak népek, közösségek, emberek, akik más módon élnek, nem akarják átvenni az ipari vallást, hanem ősi hagyományaik, hitüket követik: az Amazonas-medence indiánjai, Ausztrália vagy Ázsia egyes népei.

Vannak vallási közösségek, amelyek évszázadok óta élnek hagyományos életüket Észak-Amerikában, Európában, vagy bárhol a világon. De vannak olyanok is, akik egyszerűen megcsömöröltek a rohanástól, az öncélú vetélkedéstől, az eszményesített "létért való küzdelemtől", habzsolástól, és az önkéntes egyszerűséget választva, kisebb közösségekben szellemileg-lelkileg tartalmas életet élnek, családjuk, barátai, a közösség tagjaival egyetértve. Azt vallják, hogy nemcsak a vetélkedés, hanem az egymásért élés is emberi tulajdonság (1976-ban a Stanford Egyetem egy tanulmánya 4-5 millióra becsülte azon felnőtt amerikaiak számát, akik csökkentették jövedelmüket, felhagytak korábbi fogyasztói életmódjukkal, az önkéntes egyszerűség elvei szerint.)

Balassa Péter írta nemrég: "Saját "harmadik" út pillanatnyilag a magyar társadalom számára nem lehetséges, mert elszigetelődne és még inkább működésképtelen lenne, hiszen ezt a saját "harmadik" utat egész Európának vagy a Földnek kellene megtalálnia". Írta ezt a szerző annak ellenére, hogy - mint írásának további részéből is kiderül - sokkal rokonszenvesebbek számára a "posztmodern" eszmék. De hát akkor mindez csak utópia, semmit sem tehetünk? Meg kell várnunk, amíg mindenki a "harmadik útra" lép? Mikor és mitől? Vagy az önkéntes egyszerűséget hirdetőknél meg kell kísérelniük, hogy saját életüket éljék? Nem úgy van-e ez, mint amikor 2550 évvel ezelőtt indiai remeték, koldusok várták új tanítójukat, aki egy fiatal nemes, Sakjamuni személyében eljött közéjük, vagy 1990 éve a zsidóság és nemcsak a zsidóság valamiféle más életeszmenyt igényelt, mint az uralkodó "ideológia" - és eljött hozzájuk a Názáreti? Mintha mi is, ma is a messiást várnánk: majd ha eljön, mi is követjük az új megváltót. De az új (vagy ősi) eszmék már itt vannak több ezer éve: a szeretet, a szolidaritás, a másokkal való azonosulás, az erőszakmentesség, a természettel való összhangban élés, a Mindenséggel való egység, az evolúció továbbvitelének eszméje.

Ha másként élünk, példát mutatunk. Ne csak a piacon kapható ponyvairódalom és vásári filmek alapján képzeljük el életünket, legyen más példa is. Az amerikai anabaptisták, a magyar Bokor-közösségek, az izraeli kibucok, a kis nyugat-európai közösségek példája, tanúságtétele... Kérdés, hogy van-e joga kinek-kinek, másnak mit sem ártva, másként élni, hagyja-e egy adott társadalom, hogy valaki másként gondolkozzon, mennyire türelmes állampolgáraihoz?

Hányszor vetődött fel csak az utóbbi néhány évben az ITDK teaházában, hogy menjünk vidékre, hányszor álmodoztak együtt a lassan őszülő hajú fiatalok... A közösségi eszményt hirdető szocializmus nem támogatta a közösségeket, a másként gondolkodókat. Ma több a lehetőség, mint korábban, s megvan erre az igény. Olvasom a Kék Bolygóban, a Zöld Kör lapjában: "Elhagynom a várost: Hosszas szenvedés után (élet a fővárosban)

döntő elhatározásra jutottunk: életünk hátralevő hányadát gyökeresen más viszonyok között kívánjuk megélni... a múlt értékeit és nyugalját keressük..."

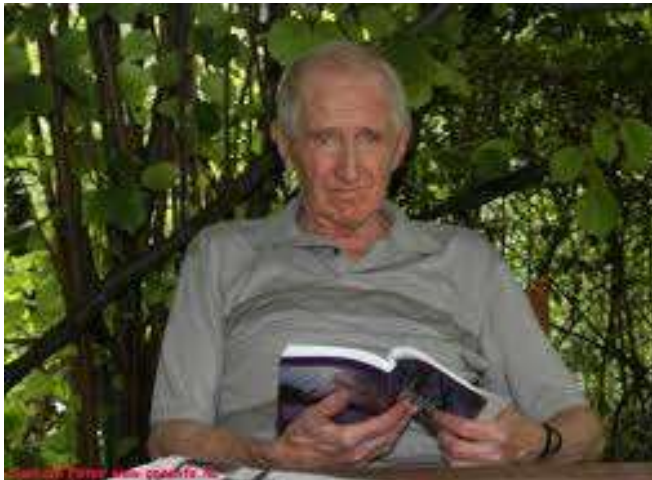
Utópia-e mindez? Ne kérjétek számon tőlem a gazdasági tanokat, kidolgozták azt már régen. Létezik a "harmadik út" gazdaságtana, a gandhiánus vagy "buddhista" (Schumacher-féle) gazdaságtan, Herman Daly, Hazel Henderson vagy akár Sarkas gazdasági elmélete. Nem kívánok ezzel foglalkozni, mert szilárdan vallom, hogy a tudati átalakulás az első - az meghozza a másféle gazdaságot, államot, társadalmat, életet.

Hogyan? Netán nem a lét határozza meg a tudatot, mint évtizedeken át tanultuk, hanem a tudat a létet?

Van-e erre esély? Van, de ehhez alapvetően meg kell, hogy változzon a tudatunk. Nem várható senki mástól, mindenkinek tudnia kell: "rajtam is múlik". Mindegy, hogy minek nevezem ezt: fordulópontnak (Capra), a tudat zöldülésének, ökológiai tudatosságnak (Skolimowski), tudatváltásnak (Peter Russell) vagy a vallások zöldülésének.

A lényeg, hogy el kell jutnunk az újfajta tudatosságához. Ez nem csekélység és nem megy máról holnapra. Nem az a fontos, hogy hol tartunk ezen az úton, hanem hogy elinduljunk rajta: a földi élet, a tudat kiteljesedésén munkálkodjunk.

1990.

NYÍLT LEVÉL...

Kedves kopt testvéreink!

Szeretnénk köszönetet mondani Nektek! Döbbenet figyeljük üldöztetésetek napi híreit és csodálattal figyeljük reagálásaitokat.

Mi, akik a fotelben ülve gondolkodunk az ellenszerezetetről, vagy nagy igyekezettel próbálunk napi apró – cseprő bántásokra szeretettel válaszolni, őszinte elismeréssel adózunk nektek!

Nektek, akik sokan a legdrágább szereteteiteket veszítitek el és még sincs bosszú, harag a szívetekben, csak megbocsátás és ima az üldözőkért.

A szeretet döntés kérdése. Isten nem vár tőlünk olyan érzelmeket, amikre nem vagyunk képesek, de akarhatunk megbocsátani ellenségeinknek. S ez azt jelenti, hogy nem a visszavágáson töprengünk, amely rabbá tenne, hanem szabadon oszthatjuk önmagunkat továbbra is.

Öröm látni azt a hitvalló közösséget is, amelyben éltek. Szinte hihetetlen az a lelkes dicsőítés, amely ajkaitokról száll, ha arra gondolunk, hogy napi életveszélyben van az, aki kereszténynek vallja magát.

Gondolunk rátok, imádkozunk értetek, s mindenkiért, akik üldözést szenvednek bárhol a világon. Vágyunk egy testvéri világra, ahol magunkhoz ölelhetünk minden vallású és gondolkodású embert, pusztán annak alapján, hogy mindannyian szeretetre vágyó és azt adni képes lények vagyunk.

Üdvözlettel és szeretettel:

Kőszegi Tamásné, Melinda és Bokor közösségbeli barátai; Pécs, 2017-06-16

